

B

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

Nr. Inventar

Format

Nr. Inv: 88674 - 4120, B

Secțiunea XVI 81646

Raftul C

1947

70

1956

6243693

N° 1075 (R.T.) / 30 Oct. 900

CURS DE LIMBA ROMÂNĂ PENTRU CLASA V SECUNDARĂ

Ino. 1507.
Inv. 88614

MANUAL DE RETORICĂ

DE

GHEORGHE ADAMESCU

Profesor la Gimnaziul «Șincai»

108683

BUCUREȘCI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG

10, STRADA GABROVENI, 40.

1899.

II. Speciile de discursuri.

1. Discursul lui Mihaiu la Călugăreni, de <i>Bălcescu</i>	95
2. Proclamațiile principelui <i>Carol</i> după luptele de la Grivița	98
3. La moartea <i>Henrietei</i> , de <i>Bossuet</i>	100
4. Cu ocazia medaliei, de <i>Anastase Panu</i>	110
5. După alegerea lui <i>Cuza</i> , de <i>M. Cogălniceanu</i>	113
6. La unirea definitivă, de <i>Barbu Catargiu</i>	116
7. Trecutul și viitorul României, de <i>C. Negri</i>	119
8. Discurs despre impozitul pe sfertul venitului, de <i>Mirabeau</i>	122
9. Puterea de viață a națiunii romine, de <i>Cipariu</i>	127
10. Elogiul lui <i>Papiu Ilarian</i> , de <i>G. Bariț</i>	132
11. Dezbaterile unui proces	137
Observări generale	149
Notițe istorice	153

III. Condițiunile oratorului.

Din viața lui <i>Demostene</i>	161
Elocuența lui <i>Antoniu</i>	163
Despre elocuența lui <i>Cicerone</i>	165
<i>Sfintul Ioan Chrisostom</i>	167
<i>Bossuet</i>	171
Elocuența lui <i>Mirabeau</i>	172
Viața lordului <i>Macaulay</i>	173
Părerile lui <i>Cicerone</i> despre condițiunile oratorului	177
Observări generale	179

IV. Acțiunea.

Acțiunea	185
Sfaturi pentru acțiune	186
Aplicațiuni	188

PARTEA II.

Genul istoric

I. Caracterele și importanța genului istoric.

Cuvint introductiv la cursul de istorie națională rostit de <i>M. Cogălniceanu</i>	193
Teme de lucrat	209
Insemnătatea istoriei patriei, de <i>A. Florian</i>	210

I.

DISCURSUL.—PĂRȚILE DISCURSULUI.

DESPRE GLORIA OMENEASCĂ

DISCURS

DE

MASSILLON

Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. (Dacă mă glorific eu singur, gloria mea nu prețuește nimic). Ioan, VIII, 54.

Dacă gloria omenească, fără temerea de D-zeu, ar fi ce-va real, ce om, din ciți aș fost pe pământ, ar avea drept să se glorifice mai mult de cit Isus Christos?

Lasă că se trăgea dintr'un neam de regi și avea printre strămoșii săi pe David și pe Solomon; dar cu ce strălucire a venit el în mijlocul oamenilor?

Vedeți viața lui întreagă... Toată natura ascultă de dînsul: apele se închiagă sub picioarele lui; morții îi aud glasul; diavoli, loviți de puterea lui, se ascund în depărtare; cerurile se deschid și spun lumii gloria și mărirea lui; cu tină luată în mîinile lui dă lumină orbilor. Pe unde trece face numai minuni: știe să citească în inimile omenești; vede viitorul ca și prezentul; ia după el orașe și neamuri întregi, căci vorbește cum n'a mai vorbit nimeni înainte de el...

Fost-a vre-un om pe pământ înconjurat de atîta glorie?... Și totuși el spune că, dacă gloria lui ar fi numai omenească,

atunci n'ar fi nimic : *si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.*

Cinstea lumească, talentele cele mari, isbinzile strălucitoare nu sint nimic, dacă sint numai virtuți omenești ; *nu este glorie adevărată fără temerea de D-zeu.* Acesta va fi subiectul cuvintării mele.

De multă vreme oamenii fac din glorie idolul lor. Mulți tocmai căutînd-o, o pierd și cred că au găsit-o cînd se dau vanității lor niște laude cari se cuvin numai virtuții.

Toți principii și toți oamenii puternici, ori-cît ar fi de in-josiți în deprinderile și in pornirile lor, cred foarte lezne în laudele lingușitoare ce li se aduc, speră în glorie și în nemurire, măcar că posteritatea nu va păstra nici numele lor sau îl va păstra pentru amintirea vițiilor. Lumea, care a înălțat acești idoli de noroiu, îi va răsturna ea singură și, in veacurile următoare, judecata aspră asupra lor o va răsbuna de laudele pe cari, silită, le-a adus fără dreptate.

Ba uneori nici n'așteaptă lumea să treacă veacuri : chiar atunci cînd in public se tîmîiază cei puternici, in ascuns sint ocăriți. Laudele ce li se aduc scot mai mult la iveală defectele lor, căci, pe cînd gura le spune, inima le desminte.

Dacă gloria omenească poate să fie degradată chiar de către oameni, este ea ceva real față de D-zeu ? In fața acestuia, numai cei cari se tem de el, numai aceia sint mari. *Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.* (Cei cari se tem de tine, mari vor fi inaintea ta intru toate).

Și ca să lămurim aceasta pe de-a'ntregul, băgați de seamă, fraților, că gloria omenească s'a întemeiat totdeauna pe onoare și probitate, pe distincțiunea și mărimea talentelor, in fine pe strălucirea succeselor.

Fără temerea de D-zeu, probitatea omenească e falsă sau nesigură ; talentele cele mai mari pot deveni periculoase sau pentru cei cari le au sau pentru cei cari se folosesc de ele ; in fine succesele cele mai strălucite pot să fie întemeiate pe crimă sau să fie ele singure niște crime : *si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.*

Așa dar zic intîiu că probitatea omenească fără temerea de D-zeu este totdeauna falsă sau cel puțin nesigură.

mare și inima lipsită de Domnul are numai înșelăciunea și înjosirile omului.

Dar poate că virtuțile civile singure sînt prea mici și poate că distincțiunea și superioritatea talentelor ne va da mai mare drept la glorie.

Vai! Marile talente sînt viții mari cînd ne folosim de ele numai pentru noi înșine. Ele devin adesea în miinile noastre instrumentul nenorocirilor publice sau izvorul osîndeii și pierderii noastre.

Ce este un suveran cu mult foc, cu strălucitoare puteri cari se arată chiar din tinerețe, dacă teama de D-zeu nu-l conduce și nu-l moderează? E ca o cometă care ar amenința să distrugă pămîntul. Cu cit va deveni mai puternic, cu atît va crește în juru-î mizeria publică; nu se va da înapoi de la întreprinderile cele mai îndrăznețe și va crede că prin strălucirea victoriilor va putea să șteargă nedreptatea lor; speranța succesului va fi singurul lui conducător; tot ce-l va putea duce la glorie va fi pentru dînsul legitim; liniștea înțeleaptă o va privi ca lene rușinoasă; toți vecinii săi îi vor deveni inimiți îndată ce se va gîndi că-î poate cuceri; chiar poporul pe care-l guvernă îi va da cu lacrimile și cu singele lui materia triumfurilor sale; își va sărăci și-și va răsturna statele sale pentru ca să cuprinză altele nouă; va ridica împotriva lui popoarele și națiunile; va turbura pacea lumii; și va deveni celebru, făcînd milioane de nenorociți. Ce flagel pentru omenire!.... Dacă o fi vre-un neam pe pămînt care să-l laude pentru acestea, apoi acela aibă parte de un așa stăpin.

Gîndiți-vă la toate talentele mari cari fac pe oameni iluștri; veți vedea că, dacă le au avut niște necredincioși, aceasta a fost spre nenorocirea națiunii lor sau a veacului lor. Intinsele lor cunoștințe, inveninate de mindrie, au format pe acei celebri fabricanți de minciuni cari, în cursul vremii, au ridicat stîndardul schismei și al erorii și au format chiar în sînul creștinismului sectele cari îl sfișie.

Acele inteligențe atît de lăudate cari au știut prin talentul lor să se apropie de operele celor vechi, îndată ce sufletul lor s'a corupt, au lăsat lumii scrieri primejdioase, a căror

Conducerea politică nu ține seamă de suflet, ea cîntărește numai acțiunile : putem zice că în această privință sînt greșeli necesare ordinii publice. Tot ce slujește statului trebuie să fie glorios și acele motive cari dezonoarează numai persoane nu trebuie să minjească succesele cari au onorat patria.

Dacă însă lumea are voie să înalțe gloria eroilor săi, e permis și adevărului să vorbească cum vorbește lumea. Numai aceia cari sînt departe prin loc și prin timp scapă de atacurile ei ; ceilalți sînt îndată loviți. Să nu zicem însă că lumea e rea, ci s'o credem, de vreme ce vorbește chiar contra sa.

Eu nu vă cer să descoperiți motivele acțiunilor celor mai strălucite. Pe din afară tot e strălucitor, vedeți pe erou ; ia mergeți mai departe, cercetați omul... Veți găsi, cum zice înțeleptul, numai cenușă și pămînt : *cinis est enim cor ejus et terra supervacua spes illius* (cenușă e inima lui și pămînt speranța lui).

Ambițiunea, pizma, îndrăzneala, întimplarea, adesea temerea și disperarea au dat naștere faptelor și întimplărilor celor mai strălucite de pe pămînt. Adesea cele mai josnice mijloace ne îndreptăză către glorie și mai totdeauna căile pe cari mergem la ea ne degradează.

Ascultați pe aceia cari s'au putut apropia de oamenii celebri : adesea ei au găsit mare întrînșii numai numele lor ; omul desmințea pe erou ; reputațiunea nu li se potrivea de loc cu josnicia moravurilor și înclinărilor lor. Ast-fel gloria uimitoare pe care o întilnim în istorie ascunde adesea pe oamenii cei mai înjosiți, cei mai vulgari.

Nu, nu se găsește mare în oameni de cât ce vine de la D-zeu. Cinstea sufletească, adevărul, inocența și curăția moravurilor, puterea asupra patimelor : iată adevărata mărime, iată singura glorie reală pe care nimeni nu ni-o poate răpi. Numai înțeleptul stăpînește adevărata glorie ; păcătosul are rușine și dezonoare : *gloriam sapientes possidebunt ; stultorum exaltatio ignominia* (înțelepții vor poseda glorie ; înălțarea nebunilor este rușine).

Religiunea, pietatea către D-zeu, îndeplinirea tuturor da-

toriilor pe cari ea ni le impune față de alții și față de noi înșine, o conștiință curată, un suflet drept, iubitor de adevăr, care nu se teme de piedicile ce i-ar putea sta în cale,— și supus numai lui D-zeu : iată adevărata glorie, iată temeiul adevăratei măririi a omului. Dacă sdrobiți această temelie, toată clădirea se năruie, toate virtuțile pier : nu mai rămâne nimic, pentru-că rămânem numai noi înșine.

Sire¹⁾, poate să fie minunată domnia voastră, să duceți gloria numelui vostru pină la marginile pământului, fie-care zi să fie un triumf, să adăugați coroane noi la coroanele strămoșilor voștri, universul întreg să răsune de laudele voastre ; dacă D-zeu nu va fi cu voi, dacă întreprinderile voastre vor fi pornite din mindrie, iar nu din dreptate și pietate, nu veți fi un rege mare ; succesele voastre vor fi crime, triumfurile voastre vor fi nenorociri publice, veți fi spaima vecinilor, dar nu veți fi părintele poporului vostru : pasiunile voastre vor fi singurele voastre virtuți ; iar laudele pe care vi le va aduce lingușirea, aceasta vecinică tovarășă a regilor, vor fi în ochii lui D-zeu și poate chiar în ochii posterității, numai niște adevărate viții.

De aceea, o mare Doamne, nu cerem pentru acest august copil²⁾, gloria omenească ; el o are pe fruntea lui, ea curge cu singele prin vinele lui.... cerem gloria care vine de la tine. Gloria lumească este moștenirea pe care a primit-o de la părinții săi ; dă-i, Doamne, înțelepciunea, care este gloria și moștenirea copiilor tăi.

Fie sufletul lui înălțat totdeauna către tine ; aibă teamă de tine, Doamne, și inimicii vor avea teamă de el, popoarele lui îl vor iubi ; va fi astfel pentru lume o priveliște vrednică de admirația veacurilor și, fiind-că nu vom avea să ne temem de nimic pentru gloria lui, nu vom avea să dorim nimic pentru fericirea noastră.

Așa să deo Dumnezeu !....

---

¹⁾ Aci se adresează către Ludovic XV.

²⁾ Invocațiunea către D-zeu pentru Ludovic.

PLANUL DISCURSULUI LUI MASSILLON

INTRODUCERE

- 1. Christos și gloria sa
- 2. Nu e glorie adevărată fără teama de D-zeu
- 3. Gloria sa bazează : a) pe onoare și probitate,
b) pe distincțiunea talentelor,
c) pe strălucirea succeselor.

I. Gloria intemeiată pe onoare și probitate fără frică de D-zeu e falsă sau nesigură.

- 1. Oamenii doresc a fi glorificați; de aceea se arată }
  - a) amici buni,
  - b) buni, cetățeni,
  - c) iubitori de adevăr,
  - d) statornici de idei,
  - e) protectori ai celor slabi.
 } falșitate

- 2. a) Adevăratul om drept nu ține seamă de lume, dacă poate fi drept, adică virtuos; } nesiguranță
- b) Cel-lalt se conduce de apăsarea lumii și poate face și fapte necorecte.

T R A C T A R E

II. Distincțiunea talentelor fără credință e vătămătoare :

- 1. pentru alții } Suveranul talentat, dar imoral ..... o nenorocire pentru lume, Oamenii politici, răi ..... produc războaie civile, Scriitorii talentați, imorali ..... propagă corupțiune
- 2. pentru sine } Își corup sufletul prin laudele ce primesc de la lingușitori Căzind de la înălțime suferă mai teribil.

III. Strălucirea succeselor nu e glorie.

- 1. E drept că lumea prețuește pe om după succes; a) are drept lumea să fie recunoscătoare; b) dar aceasta nu e glorie adevărată.
- 2. Pe drumul gloriei te duce } ambiție pizme obrăznicie întâmplarea
- 3. Ceii ce au văzut de aproape pe oamenii mari îi au aflat cu multe slăbiciuni.
- 4. E mare în om numai ce vine de la D-zeu } religie pietate conștiința pură, etc.

CONCLUZIUNE

- 1. Ori cât de mare va fi domnia lui Ludovic XV, dacă nu va fi iubit lui D-zeu, va fi o nenorocire.
- 2. Rugăciune către D-zeu de a da tinarului rege adevăratele virtuți.

OBSERVĂRI ASUPRA PLANULUI ACESTUI DISCURS

Introducerea discursului începe căutînd să pregătească atențiunea ascultătorilor prin comparație între gloria lui Christos și gloria care este numai omenească. Această parte pregătitoare din discurs poartă numele de *exordiu*.

După aceea ne spune pe scurt tema discursului «nu e glorie adevărată fără temerea de D-zeu». Această scurtă exprimare a temei se numește *propozițiune*.

Introducerea se sfîrșește prin arătarea împărțirii ce se va da discursului. Vor fi trei părți, însemnate pe plan cu a) b) c). Această se numește *diviziune*.

Trecem la *tractare*, care este partea principală a discursului. Aci vedem dezvoltate treptat cele trei puncte stabilite în diviziune.

Prima parte, chiar după modul cum e exprimată ideea principală «*Gloria întemeiată pe onoare și probitate fără frică de D-zeu e falsă sau nesigură*», trebuie să aibă două subîmpărțiri: întîiu să se dovedească falsitatea, al doilea nesiguranța.

Pentru dovedirea falsității cestiunea este pusă în mod direct: *oamenii doresc a fi glorificați, de aceea se arată oameni buni, buni cetățeni, etc.*

Pentru a doua subdiviziune, ca să arate nesiguranța oratorul începe *prin contrariu*; arătînd cum este *adevăratul om drept*, pentru ca să arate că la omul care se conduce numai după apăsarea lumii, onoarea și probitatea sint nesigure.

Ideia principală din partea a doua: *distințiunea talentelor fără credință e vătămătoare* — nu coprinde chiar în sine subdiviziunea.

Aci intervine o întrebare: față de cine este vătămătoare? și răspunsul la această chestiune dă naștere celor două puncte de vedere din cari se tractează partea a doua: a) pentru ceilalți oameni, b) pentru omul de talent însuși.

În partea a treia începe printr-o *concesiune* făcută ideii pe care are s'o respingă. Admite că lumea are drept să fie recunoscătoare acelor cari îi fac bine; dar observă că pe drumul gloriei te ducе ambiția, pizma, etc.; observă că oamenii mari văzuți de aproape arată multe slăbiciuni; deci nici în strălucirea succeselor nu stă adevărata glorie, căci în om este mare numai ceea-ce vine de la D-zeu.

În toată tractarea, oratorul pe de o parte susține ideile lui, pe

de altă parte respinge obiecțiunile ce i s'ar putea aduce; este deci o parte pozitivă: *adevărată glorie e cea care vine de la D-zeu și o parte negativă: gloria care nu vine de la D-zeu nu e adevărată glorie.*

Prima idee o susține, o confirmă; pe a doua o respinge. Așa dar în tractare deosebim *confirmațiune și respingere.*

În conclusiune vedem că nu se mai adresează tuturor ascultătorilor, ci numai regelui Ludovic XV. În acēsta, rezumēză tot ce a ȃis, cāci susține cā *oricēt de mare ar fi domnia lui Ludovic, ea va fi o nenorocire, dacā Regele nu va fi iubit de D-zeu.* Avem dar aci un *rezumat.*

Prin rugāciunea, cu care termină, el caută să impresioneze sufletele ascultătorilor, fără a spune vre o idee nouă în sprijinul cestiunii ce discută. Această parte se chiamă *patetic.*

Rezumatul și pateticul alcătuiesc conclusiunea care în discurs poartă numele particular de *perorațiune.*

OBSERVĂRI GENERALE

Cînd discutăm o cestiune în public, cînd spunem dorințele sau părerile noastre într'o adunare, cînd voim anume să decidem pe cei ce ne ascultă să îndeplinească o anumită faptă sau să ia o anumită hotărîre, — atuncî se zice cā facem un *discurs.*

Discursul se compune din trei părți: *introducere, tractare, perorațiune.* Toate acestea la un loc constituiesc *planul sau dispozițiunea discursului.*

Introducerea la rîndul ei cuprinde: *exordiul*, adică o pregătire pentru înțelegerea celor ce au să se spuie, dacā e nevoie de aceasta, sau numai o arătare a importanței subiectului sau o rugāciune către ascultători de a da atențiune, dacā este nevoie de așa ceva; — *propozițiunea*, adică spunerea în

în care s'a discutat cestiunea, poate primi această mutare de stare sufletească de la orator la ascultător. Sînt rare cazuri cînd pateticul figurează și în mijlocul discursului său chiar la început.

PRIMUL DISCURS CONTRA LUI CATILINA

ROSTIT DE

C I C E R O N E

Pină cind in fine vei abuza, Catilina, de răbdarea noastră? Pină cind această furie a ta ne va tot batjocori? Care va fi sfișitul neînfrinatei tale îndrăzneli? Nici paza de noapte a muntelui Palatin, nici soldații împrăștiați pentru privigherea orașului, nici spaîma poporului, nici neadormirea tuturor oamenilor de treabă, nici acest loc foarte întărit in care se adună senatul, nici chipul și privirea acestora, nimic din toate acestea nu te-aû mișcat? Nu simți că planurile tale sînt date pe față? Nu vezi că conjurațiunea ta este pe deplin cunoscută de conștiința tuturor acestora? Cine din noi socotești tu că nu știe ce ai făcut eri și alaltăeri, unde ai fost, pe cine ai adunat, ce hotăriri ai luat?

O timpuri! O moravuri! Senatul înțelege acestea, consulul le vede și el totuși trăește. Ce zic : trăește? Ba chiar vine și in senat, ia parte la chibzuirea publică, insemnează și ochește pe cite unul dintre noi ca să-l omoare. Iar noi, bărbați îndrăzneți, socotim că facem destul pentru stat dacă ne ferim de furia și de cuțitul acestuia. De mult trebuia, Catilina, să fii dus la moarte din porunca consulului, pe tine trebuia să te lovească această pieire pe care tu o pregătești de mult in contra noastră tuturoră.

Dacă un bărbat așa de meritos, Publiu Scipione, mare pon-

tifice¹⁾ a omorît ca particular pe Tiberiu Grachu care puțin amenința situațiunea statului, apoi noi consuli te vom suferi pe tine, Catilina, care dorești să pustiești tot pământul cu sabie și cu foc? Las la o parte întimplările cele mai vechi, că de exemplu Caiu Serviliu Ahala a omorît cu mina sa pe Spuriu Meliu, care dorea lucruri nouă²⁾. Da, a fost, a fost asemenea virtute în statul roman, cînd bărbații curagioși pedepseau cu mai grozave chinuri pe un cetățean primejdios de cit pe cel mai îndirjit dușman. În potriua ta avem, Catilina, o hotărîre a senatului zdrobitoare și grozavă; nu lipsește hotărîrea statului, nu lipsește autoritatea acestei adunări (senatul); o spun pe față, noi, noi consuli lipsim de la datoria noastră.

Odinioară Senatul a hotărît ca Luciu Opimiu, care era consul, să vegheze prin toate mijloacele ca statul să nu dea de vre-o primejdie; n'a trecut la mijloc nici o noapte și din pricina unor bănueli de răscoală, a fost ucis Caiu Grachu, fiul unui părinte strălucit, nepotul unui om strălucit și făcînd parte dintr'un neam strălucit³⁾. De asemenea a fost omorît împreună cu copiii săi Marcu Fulviu, care fusese consul. Tot printr'o asemenea hotărîre a senatului s'a incredințat statul în mina consuliilor Caiu Mariu și Luciu Valeriu.

Oare moartea, pedeapsă din partea statului, a întîrziat mă-

---

¹⁾ P. Scipione era mare pontifce, adică prezidentul celui mai însemnat colegiu de preoți. Preoții nu erau considerați între magistrați, adică în mina lor nu aveau nici o parte a puterii publice. De aceia zice Cicerone: «ca particular». Tiberiu Grachu propusese o lege după care să se împartă pămînturi celor săraci și aceasta a dat naștere unor turburări în Roma.

²⁾ C. Serviliu Ahala, comandant al cavaleriei, a omorît pe Meliu, care împărțise griu la popor și senatul credea că prin aceasta vrea să-și facă popularitate și să devie rege.

³⁾ Caiu Grachu, frate cu Tiberiu, propuse mai multe legi populare de o mare importanță, dar inimizii săi răspîndiră asupra-i calomni și după ce fu omorît, legile sale pierdură tot efectul. Tatăl lui, Sempronius Grachus fusese de două ori consul. Unchiul său, de pe mamă, era Scipione Africanul, care invinsese pe Cartaginezi în al doilea război punic.

era întărită din ordinul mieu, cu ajutoarele și cu pazele mele? Nimic nu faci, nimic nu plănuiești, nimic nu gindești pe care eu nu numai să nu-l aud, dar să nu-l văd și să nu-l înțeleg deplin.

În fine mărturisește împreună cu mine ce s'a întâmplat alaltăeri noaptea: înțelegi acum că eu veghez la scăparea statului cu mai multă agerime de cit tu la pierderea lui. Zic dar că alaltăeri noaptea (bagă de seamă că spun lucrurile lămurit) ai venit în mahalaua lucrătorilor de coase, în casa lui Marcu Leca, că tot acolo s'au adunat mai mulți tovarăși ai aceleiași nebunii și crime. Indrăsnești să tăgăduiești? De ce faci? Dacă tăgăduiești, îți voi dovedi, căci văd în Senat ciți-va cari au fost împreună cu tine.

O zeii nemuritori! În ce neam simtem? Ce stat avem? În ce oraș trăim? Aci, aci, senatorilor, între noi, în adunarea aceasta cea mai sfintă și cea mai onorată din toată lumea, sint unii cari cugetă la pieirea mea, la pieirea noastră a tuturor, la distrugerea orașului și a lumii întregi. Pe aceștia eu, consulul, îi văd și vă cer părerea pentru stat; dar nu îndrăznesc să rănesc măcar cu vorbă pe cei ce trebuia să fie omoriți cu sabia. Da Catilina; ai fost în noaptea aceea la Leca; ai distribuit părțile Italiei; ai hotărît în cotro se cade să plece fie-care; ai ales pe cine să lași la Roma, pe cine să duci cu tine; ai stabilit cum să se împartă orașul pentru ca să-i dai foc; ai întărit că și tu vei eși îndată; dar ai zis că mai ai acum puțină zăbavă, fiind-că eu trăesc. S'au găsit doi călări Romani cari să te scape de grija aceasta și să făgăduiască cum că chiar în acea noapte, cu puțin înainte de de a se lumina de ziuă, mă vor omori în patul mieu.

Eu am aflat toate acestea chiar îndată ce s'a risipit ceata voastră; mi-am aprovizionat și mi-am întărit casa cu pază mai mare; am gonit pe cei ce-i trimiseseseși la mine dimineața să mă salute¹⁾, căci au venit tocmai aceia cari spusese eu multor bărbați însemnați că vor veni.

---

¹⁾ La Roma era obiceiul ca în fie-ce dimineață în casa persoanelor bogate său cu înalte demnități să vie oamenii de casă și amicii să-i salute, să le dea bună dimineața cum am zice noi (Ave, Domine!). Aci e zis în ironie.

rul pe care îl respiri, cînd știi că nu e nimeni care să nu fi aflat că în ajunul lui 1 Ianuariu, pe cînd erau consuli Lepid și Tullu¹⁾ ai venit la adunare înarmat? că ți-ai pregătit o ceată cu care să omori pe consul și pe oamenii de frunte ai cetății? că nu vre-un gînd mai bun nici frica n'au oprit furia și mișelia ta, ci norocul poporului roman? Dar las la oparte acestea, pentru că sînt cunoscute și s'au întimplat destule după ele. De cite ori n'ai încercat să mă omori pînă să nu intru în funcțiune²⁾ și după ce am intrat în funcțiune? De cite atacuri ale tale, îndreptate în așa chip în cit să se pară că nu se pot înlătura, nu m'am ferit eu furișindu-mă printre loviturî? Nu poți izbuti în nimic și cu toate acestea nu te oprești de a voi și de a încerca.

De cite ori pumnalul acesta nu ți-a fost zîmuls din mină! De cite ori n'a alunecat printr'o întimplare și nu ți-a căzut! Cu toate acestea nu poți să te lipsești mult timp de el. Nu știu cărei divinități infernale l-ai închinat, ca să crezi că e nevoe să-l înfigi în corpul consulului³⁾.

Și acum te întreb: ce fel de viață e aceasta a ta? Căci vorbesc cu tine nu cum ar trebui să mă arăt, mișcat de ură, ci cum ași fi mișcat de milă, pe care nu o meriți nici de cum. Adineauri ai venit în Senat. Te-a salutat cine-va din atîta lume, din atîția prieteni și oameni ai tăi? Dacă, după cit se ține minte, nimeni n'a pățit aceasta, apoi aștepti o insultă în gura mare, cînd te-a lovit atît de greu judecata tăcerii? Nu e nimic că la venirea ta toate băncile acestea s'au golit; că toți foștii consuli a căror moarte a fost adesea hotărîrită de tine, cum te-ai așezat, au lăsat goală această parte a băncilor? Cum crezi că poți suferi aceasta?

Dacă sclavii miei s'ar teme de mine precum se tem de tine toți concetățenii tăi, ași socoti că trebuie să-mi părăsesc casa.

¹⁾ Aluziune la complotul făcut de el contra consulilor și neizbutit.

²⁾ Cînd adică era consul designatus.

³⁾ Aluziune la un fapt ce se spunea de lume și pe care Salustiū, care a scris despre conjurația lui Catilina îl pomeneste: Cînd Catilina s'a întovărășit cu alții ca să lupte contra statului, au omorit un om și toți pe rînd au băut din singele lui.

Tu nu crezi că se cade să părăsești orașul? Dacă chiar pe nedrept ași părea în fața concetățenilor miei, bănuir într'un chip atit de grav și de insultător, ași preferi să pier din ochii cetățenilor în loc să fiu privit de ochii dușmănoși ai tuturor. Tu, cind, prin conștiința crimelor tale, știi că ura tuturor ți se cuvine pe drept și de multă vreme, mai stai la îndoială dacă trebue să te ferești de înfățișarea acelora ale căror simțuri le rănești prin prezența ta? Dacă părinții tăi s'ar teme de tine și te-ar uri și n'aî putea să-i impaci cu nici un chip, socotesc că te-aî duce aiurea din fața lor. Acum patria, mama comună a tuturor, te urăște și se teme de tine și socotește că singuru-ți cuget este numai de uciderea ei. Nu te vei teme de autoritatea ei, nu vei urma judecata ei, nu te vei spăiminta de puterea ei?

Patria, Catilina, de și tăcînd, îți vorbește astfel: «De ciți-va ani încoace n'a fost crimă fără tine; n'a fost nelegiuire fără tine; numai pentru tine a rămas nepedepsită uciderea multor cetățeni, pentru tine a fost liberă și nepedepsită jefuirea și apăsarea aliaților¹⁾; tu ai fost în stare nu numai să disprețuești legile și procesele, dar ai putut să le înlături sau să le înfringi. Cele de mai înainte, de și nu erau de suferit, dar tot le-am suferit cum am putut. Acum însă cind numai din pricina ta sint cu totul înspăimîntată, cind ori-ce s'ar mișca, toți se tem de Catilina; cind în ori-ce plan dușmănesc împotriva-mi se vede mina ta, acum nu mai e de suferit. De aceea pleacă și scapă-mă de această spaimă: dacă e adevărată, ca să nu fiu învinsă; dacă e falsă, ca să încetez a mă teme».

Dacă, precum am zis, ar vorbi acestea Patria cu tine, n'ar trebui să dobîndească ceea-ce cere, chiar dacă n'ar putea să întrebuințeze forța?

Ce! Crezi că însemnează ceva faptul că te-aî pus sub pază? că, pentru a înlătura bănuiala, ai spus că vrei să locuești la Marcu Lepidu? și după ce nu te-a primit el, ai îndrăznit să vii la mine și m'aî rugat să te primesc eu în casă? Cind ți-

¹⁾ Aluziune la guvernarea lui Catilina în Africa, unde a făcut cele mai grozave hoții, dar pentru cari a izbutit a face să fie achitat.

am răspuns că n'ași putea nicidecum să stați sub același acoperământ cu tine, căci așa fi în mare primejdie, te-ai dus la Q. Metellu, pretorul, și cind te-a gonit și el, atuncia ai alergat la tovarășul tău, prea bunul bărbat ¹⁾ Marcu Marcellu... Pe semne că l-ai socotit cel mai potrivit ca să te păzească, cel mai iscusit ca să te spioneze, cel mai puternic ca să te pedepsească... Nu însemnează că meriți închisoarea și lanțurile cind singur ai recunoscut-o ? ²⁾.

Astfel fiind lucrurile, Catilina, dacă nu poți cu dragă inimă să mori, barem să te duci în alte ținuturi și să-ți petreci în fugă și în singurătate această viață scăpată de multe pedepse drepte și meritate?

Zici să cer părerea senatului, căci așa vrei, și, dacă va găsi cu cale ca tu să pleci în exil, te vei supune. Nu e obiceiul mieu să fac asemenea lucru, dar îți voi arăta ce cred aceștia despre tine. Ești din oraș, Catilina, scapă statul de frică; pleacă, dacă vrei să-ți spun cuvântul, în exil. Ce mai aștepti? Înțelegi făcerea acestora? Ei tac, ei aprobă.

Ce! Aștepti să te lovească cu vorba, cind te osindesc atit de rău, fără să zică nici un cuvânt?

Îi vezi nemișcați, ei aprobă; îi vezi că rabdă, ei hotărăsc; ei vezi că tac, ei strigă...

Dar ce vorbesc? Te poate indupleca pe tine cine-va? Te poți îndrepta vre-o dată? Poți tu să te gindești la fugă și la vre-un exil? De ce nu-ți dau zeii eugetul acesta? De și văd că dacă te-ai hotări să pleci în exil înspăimîntat de glasul mieu, ar apăsa asupra-mi mult necaz, dacă nu azi, cind amintirea crimelor tale e proaspătă, dar în viitor. Dar pentru mine

¹⁾ În ironie.

²⁾ Comentatorii lui Cicerone nu sint invoiți în explicarea acestui pasagiu. La Roma era obiceiu, cind cineva era bănuît de o crimă contra statului, să se constituie prizonier. De obiceiu aceasta arată că omul se știe nevinovat. De ce Cicerone zice altfel? Unii comentatori consideră ca neclar acest pasagiu; alții socotesc că el a vrut să înțeleagă acest lucru: că adică pe Catilina nu *conștiința curată* l-a făcut să se predee, ci *muștrarea conștiinței*. De sigur însă că n'a fost nici una nici alta, ci o simplă manoperă ca să ciștige timp.

intovărășit cu o mină de netrebnică care a pierdut tot, pină și speranța.

Ce mulțumire pe tine!... Cum vei tresălta de bucurie! Cum te vei îmbăta de plăcere cind nu vei vedea, nu vei auzi de vre-un om de treabă între toți ai tăi!... Vei avea ocaziunea să-ți pui la încercare puterea ta de a răbda foamea, frigul și lipsa, pe care nevrind le vei suferi.

Cind te-am depărtat de consulat¹⁾, te-am silit să lovești statul ca exilat, iar nu ca consul și mizerabila ta întreprindere să nu fie un război, ci o tilhărie.

Acum, Senatorilor, ca să înlătur și să opresc dreapta plingere a Patriei, ascultați, vă rog, cu luare-a mințe cele ce voi spune și păstrați-le adinc în inimile și în cugetele voastre.

Să zicem că ar vorbi ast-fel cu mine Patria, care mi-este mai scumpă de cit viața mea, că ar vorbi Italia și statul întreg:

«Marce Tullie, ce faci? Oare pe omul pe care l-ai descoperit a fi vrășmaș, pe care-l vezi că va fi conducătorul războiului, pe care îl simți că este așteptat ca general în tabăra dușmanilor, pe autorul crimei, pe capul conjurațiunii, pe cel care a adunat sclavii și pleava cetățenilor, — pe acesta îl vei lăsa să iasă, ca și cum n'ar fi fost gonit din oraș, și s'ar fi repezit asupra lui? Nu vei porunci oare să fie pus în lanțuri, să fie tirit la moarte, să fie sfișiat în cel mai mare chin? Ce te oprește? Obiceul strămoșilor? Dar chiar particularii adesea au pedepsit cu moarte pe cetățenii primejdioși²⁾. Ori legile pentru pedepsele cetățenilor?³⁾ Dar niciodată acei ce s'au despărțit de stat nu s'au folosit de drepturile cetățenești. Ori te temi de ura posterității? Atunci, zău, frumos mulțumești poporului roman, care, dintr'un om necunoscut, fără sprijin al familiei, te-a ridicat prin toate gradele foarte de timpuriu — la pozițiunea cea mai înaltă, — dacă din pricina urii sau de frica vre unui alt pericol lași fără pază siguranța concetățenilor tăi. Dar dacă ți-e teamă de ură, oare e mai de te-

¹⁾ Catilina fusese concurentul lui Cicerone la consulat.

²⁾ Aluzie la Publiu Scipione. cf. nota (1). pag. 23.

³⁾ Legea fusese făcută de consulul P. Valeriu, reînviată de P. Porcius Laeca și de C. Sempronius Grachus. cf. nota (2) pag. 24.

ANALIZA LITERARĂ A PRIMEI CATILINARE

Era pe la anul 63 înainte de Christos. Republica romană ajunsese la un foarte înalt grad de mărire și de putere. Pompeiul în Răsărit cucerea pământuri pentru Roma și se credea stăpîn peste lumea romană; dar starea socială și morală din Roma și Italia făcea ca lumea să nu pară mulțumită cu gloria ce voia a-i da generalul. Luptele dintre partide erau mari și pretutindeni se manifesta nemulțumiri; la aristocrați, pentru că pierduse puterea de odinioară; la popor, pentru că nu se mulțumea cu foloasele dobîndite. Acum era epoca în care curente se forma ușor și ușor putea cine-va, lîngurînd nemulțumirile și apetiturile unei categorii, să-și capete popularitate. Cesar pe timpul acesta trăia ca un tînăr risipitor și desfrinat și nimeni nu-i da importanță; el își credea însă neconținut simpatii și cu încetul ajunsese a fi considerat capul partidei populare.

În timpul acesta trăia la Roma un avocat care, de-și ridicat dintr'o clasă de oameni mai de jos, neputînd să numere strămoși al căror nume să se regăsească în istorie, de și *homo novus* (om nou), cum se numea cu termenul latin, își făcu un mare renume prin pledăriile sale. Acesta era Cicerone. Renumele dobîndit ca avocat, îl încurajă să intre în politică, ocupă funcțiuni însemnate și ajunsese chiar consul.

Consulatul lui (63 a. Chr.) a devenit celebru printr'o împrejurare cunoscută sub numele de *conjurațiunea lui Catilina*.

În timpul luptelor dintre partida aristocratică și partida populară, în mijlocul acestor turburări neconținute, o seamă de oameni de nimic socotiră că e momentul să încerce norocul, să facă o răzvrătire ca să puie mina pe putere. În fruntea lor era Catilina. Acesta era de neam nobil, cu calități corporale și spirituale, dar cu înclinare mare spre rele, spre viciu. Și-a cheltuit curînd averea și ocupînd funcțiuni s'a distins prin despuîerea nenorociților care aveau afaceri cu dînsul. Întorcîndu-se la Roma, după ce fusese guvernator în Africa, își puse candidatura la consulat și, cîzînd prima oară, își făcu o ceată de susținatori, toți la fel cu dînsul.

Sallustiu, scriitor roman, care a studiat această conjurațiune, ne descrie astfel partidul lui Catilina: «Toți nerușinații, desfrinații, libertinii care pierduse banii cu chefurile, cari trăiau din datorii și cu frica de a fi pedepsiți, toți paricizii, toți cei ce necinsteau cele sfînte, cei cari fusese osîndiți sau așteptau să fie osîndiți; cei chinuți de sărăcie, de infamie și de muștrare de cuget, aceștia erau amicii lui Catilina».

INȘIRAREA IDEILOR PRINCIPALE

Apostrofa către Catilina.

În istorie sînt exemple de bărbați uciși fiind-că s'au părut dușmani statului. Catilina e mai vinovat de cât aceștia și totuși trăiește.

Eū am motive să nu iau contra lui măsurile ce merită pînă nu voiū dovedi și celor ce au îndoiială că este vinovat.

Ești strîns de toate părțile, Catilina; știu tot ce ai făcut; ai pus pe C. Malliu să vie înarmat în adunare; ai hotărît moartea oamenilor de frunte din Roma; ai vrut să ocupi Preneste; alaltăeri noapte v'ai adunat în casa lui M. Leca.

Eū am aflat toate îndată ce s'a risipit ceata noastră și am scăpăt de a fi ucis cînd ai trimis doi oameni la mine.

Prin urmare ești din Roma. Aceasta ar fi un bine pentru Roma, căci s'ar scurge odată cu tine drojdia conjurațiilor tăi. Ar fi pentru tine bine, căci aci toată lumea se teme de tine, toți îți cunosc viața privată: ruina averii tale, crima de care ești acuzat; căci nu poți face nimic, fiind observat de mine la ori-ce mișcare.

Ce viață este aceasta? Senatorii fug de tine, dovadă e faptul că au părăsit băncile din partea în care te ai așezat.

Dacă sclavii miei s'ar teme de mine cum se tem de tine concetățenii tăi, ași fugi din casă; dacă ași fi acuzat chiar pe nedrept de concetățeni, ași fugi din oraș. Dacă părinții tăi s'ar teme de tine, n'ai pleca din casă? Acum Patria, mama comună a tuturor, se teme de tine. N'o ascuți?

Prosopopea Patriei.

Catilina însuși a cerut să fie dat în paza unui cetățean. Aceasta era un început de remușcare.

Aprobarea senatorilor o are consulul, căci prin tăcerea lor aprobă.

Oamenii cinstiți te urăsc atît de mult încît au vrut să te omoare și a trebuit să te apăr eū.

Dacă socotești că eū te trimit în exil fără să fii vinovat, iau această nenorocire pe capul meu.

Pleacă și du-te la Malliu, care te așteaptă; porniți de acolo lupta contra statului.

Prosopopea Patriei, vorbind către Cicerone.

Răspunsul lui Cicerone: L-ași fi omorit, chiar știind că voiū atrage asupra-mi o pedeapsă cit de mare. Sînt însă mulți chiar în Senat cari au legături cu conjurații. Vreaū să se dea pe față toți.

ROMÎNIÎ ŞI UNGURIÎ

DISCURS DE

SIMION BĂRNUŢ¹⁾

Fraţi Romîni,

Cine să nu se inchine înaintea înălţimii omeneşti, cînd se uită la această adunare măreaţă, care face să salte de bucurie inima fie-cărui Român bun, şi însuflă respect şi spaîmă celor ce nu vor libertatea oamenilor şi urăsc pe Romîni? Cine va mai putea zice că Românul nu doreşte o stare mai fericită, că pe el nu-l mişcă nici viersul cel dulce de libertate, nici chiar sentinţa de moarte care i se prepară în adunările ungureşti?

Ce judecaţi fraţilor! aū dacă presimţesc rîndunelele apropierea verii şi a ernii şi animalele furtuna cea grea, şi dacă unii oameni îşi spun mai nainte chiar ora morţii o gîntă întregă să nu presimţă pericolul ce i se ameninţă, un popor întreg să stea nemişcat ca piatra, cînd îi bate ora fericirii şi să tacă ca un surd şi mut, cînd i se trage campană (clo-

---

¹⁾ Născut la 1808, Bărnuş îşi făcu studiile parte la Carei, parte la Blaj, unde termină teologia: fu preot, apoi profesor, dar episcopul Lemeny îl destitui. Atunci se retrase la Sibiu unde învăţă dreptul. În timpul revoluţiei din 1848 el jucă un rol însemnat fiind unul din conducătorii Romînilor, membru în comitetul de acţiune. După revoluţie, studie dreptul la Roma şi la Pavia, luînd titlul de doctor. La 1855 fu numit profesor la facultatea din Iaşi, unde funcţionă pînă la 1863, iar în 1864 muri.

potul) de moarte?—Aceasta ar fi un lucru în contra naturii și de tot cu neputință. Inima Rominilor a bătut tot-d'a-una pentru libertate și iacă-î vedem acum cu multă bucurie cum s'aũ deșteptat și cu ce uniune (unire) minunată s'aũ legat că nu vor mai suferi ca să-î calce în picioare alte națiuni; ei se adunară cu cugetul de a-și revendica drepturile cari le usurpă Ungurii, Secuii și Sașii de sute de ani, și ca să-și apere de perirea viitoare acel drept neînstrăinabil, de care nici Gotul nu cuteză a se atinge, nici Hunul cel sălbatic, nici Tureul necredincios; iar acum Ungurii liberali ne-o spun în față că vor să-l ia astă-zî în epoca frăției și a libertății!

Și cine să nu se miște acum, care popor să nu se aprindă de acest spirit dumnezeesc, ce anunță căderea servituții la toate popoarele, renașterea Europei prin libertate? Iacă și Viena încă i se închină, și prea bunul nostru împărat împlini dorința poporului dîndu-î constituțiune în 25 zile ale lui Aprilie. Cîtă schimbare, ce bucurie! acum nu mai e censura: a pierit amica întunericului d'înaintea razelor libertății și patrona despotismului s'a stins cu rușine din împărăție; de acum înainte nu va mai aștepta scriitorul cu lunile și cu anii întregi după oare-cite foi, care le dedese în mina unui omoritor de mintea omenească; nici poporului nu-i va mai fi oprit a se uita în cărțile dregătorilor, nici a descoperi scăderile guvernelor cele stricătoare fericirii omenești nu-i va mai fi păcat; privilegiile și monopolul vor cădea, după titluri numai secii vor mai umbla, legile și judecățile se vor face de aleșii popoarelor, dar nu într'ascuns, ci la vederea tuturor.

Știți ce schimbare se făcu și în vecina țară ungurească de vr'o două luni încoace. Astă-zî nu mai sînt legate minile Ungurilor, cum credeau ei că erau legate mai înainte de guvernul din Viena. Ei aũ acum ministerul lor; singură persoana împăratului ca rege îi mai leagă de împărăție. Asta însă nimic nu-i împedică ca să nu sboare cu repegiunea vulturului către ținta dorințelor ungurești, către opera cea mare a un-gurii tuturor popoarelor.

Ei aũ publicat că vor să reverse bunătățile constituțiunii peste toți locuitorii țării fără căutare la religione saũ la na-

poarele ne-ungurești, ca să facă din toate numai o națiune, care să se numească națiunea cea mare și tare ungurească. Ungurii leagă toate bunătățile vieții constituționale de uniunea cu Ungaria; ei zic că în uniune se coprind toate și că fără ea nu e cu puțință nici o libertate. Și acum uniunea asta e la ușă; ce să facem?

Ca să-mi pot da părerea cum să iasă odată ginta noastră din acest labirint, în care o au băgat Ungurii înainte vre-o nouă sute de ani și tot mai mult o încălesc, vă rog, fraților, dați-mi voie ca să spun mai înainte pe scurt raporturile Românilor cu Ungurii, de cînd sînt sub dominarea ungurească, pentru că eu consider pe două popoare ca pe doi oameni; precum doi oameni nu se pot ajuta unul pe altul dacă nu-și cunosc lipsele, nici nu se pot feri unii de alții dacă nu-și cunosc firea și caracterul, chiar așa vin de a se considera și două popoare. Dați-mi voie să arăt ce legătură este între naționalitatea și libertatea, cultura, chemarea și toată viața unui popor, ca de aci să cunoaștem ce să judecăm de uniune și ce să judecăm de libertatea aceea ce ni-o promit Ungurii, preț pentru naționalitate.

O! de v'ar face cuvîntul mîeu, ca așa să simțiți cei 944 de ani ai umilirii Românilor, cum simte șerbul o zi de dănească în care a lucrat de dimineață pînă seara, flămînd, ars de sete și bătut! O! de v'ați infiora de această leșinare lungă a națiunii noastre, ca și cînd ar fi căzut numai erii la riul Căpușului domnul nostru Gelu! Atunci eu sper că la lumina istoriei și a libertății va pieri și năluca uniunii, cum piere negura dinaintea soarelui, acea nălucă, ce ne amenință cu moarte națională după o leșinare îndelungată. Iar experiența părinților noștri cea de o mie de ani ne va arăta ce cere astăzi de la noi onoarea națiunii romine și ne va învăța tot de odată ce să facem ca să punem fundament sigur la fericirea ginții noastre pe viitor!

*) Vechii Romani țineau totdeauna minte atît facerile de bine cît și relele ce le pricinuia vre un popor sau vre un rege.

*) Partea cuprinsă între aceste semne este nu reprodusă după text, ci numai rezumată, fiind prea lungă pentru întinderea cărții.

Aceiași ținere de minte au moștenit și Rominii. Ei nu pot uita că Ungurii, cind au venit prin țările locuite de Romini au trăit prietenește multă vreme, ba au legat chiar alianțe cu diferiți principii ai Rominilor și apoi prin înșelăciune i-au învins și i-au supus. Această supunere însă n'a ținut mult, căci îndată Ungurii au înțeles că victoria lor e ceva cu totul trecător și că e mai bine să considere pe Romini de o potrivă în drepturi cu ei. Ast-fel pe la 1291 Rominii lucrau în diete în tovărășie cu Ungurii, cari nu se gindeau să persecute naționalitățile; ba încă primul rege al lor zicea: *Regnum unius linguae imbecille est* (Domnirea unei singure limbi e slabă).

Cu timpul însă ei încep a se purta tiranește cu poporul și cu naționalitățile. Această purtare provoacă răscoale populare, dar Ungurii în loc să înlătore cauzele răului, fac așa numita *unire a celor trei națiuni* la 1437, adică nobilimea ungurească, Secuții și Sașii se unesc în contra Rominilor. Toată Transilvania, pământ rominesc, devine țară streină și numai cele trei națiuni au drepturi aci, pe cind Rominii sînt numai *tolerați*.

La 1514 dieta ungurească primește *Decretum tripartitum juris*, lucrat de Ștefan Verböczi. Prin acesta poporul era împărțit în nobili și țărani, cei d'întîi cu drepturi și cu putere nemărginită peste țărani, iar aceștia fără putința de a avea proprietate imobiliară și legați de pământul pe care locuiau.

În 1653 și 1669, sub domnia principilor independenți, se decretă legislațiunea Transilvaniei cuprinsă în așa numitele: *Approbatæ et Compilatæ Constitutiones Transylvaniae*. După această constituție, Rominii nu sînt recunoscuți, religiunea lor nu e considerată ca religiune de stat, preoții romini sînt supuși la toate greutățile, pe cind cei ungurești au toate privilegiile.

Pe la finele secolului XVII calamitățile Rominilor întrec toată măsura. În aceste timpuri Iesniții spun Rominilor că, dacă se vor uni cu biserica Romei, vor căpăta o stare mai bună. Aceste făgădueli ademenesc pe nenorociții Romini și o mare parte din ei se unesc cu biserica catolică De atunci se despărțesc în *uniți* (greco-catolici) și *neuniți* (greco-orientali).

De aci au rezultat oare-cari foloase materiale pentru Romini și ajutarea tinerilor uniți ce mergeau la școalele clericale din Austria sau din Roma; au rezultat însă și rele, din cari cel mai mare este dezbinarea produsă între frați.

Și barem s'au purtat mai bine Ungurii cu națiunea romină fie și numai cu cea unită? Nicî decum. Tot preoții catolici

aveau pasul înaintea celor uniți. Aceasta a fost în adevăr o învățătura crudă pentru Romini ca să nu se mai înșele altă dată *).

Acum ce vom zice de toate uniunile acestea și de toate bunățile lor, cînd vedem cum că toate acestea au fost numai niște lațuri cu cari ne-au prins, furii cu cari ne-au încăerat, spaime cu cari ne-au înfricat (însăimîntat), șerpî cu cari ne-au întocscit (otrăvit). Să jurăm că nu ne vom lăsa să ne mai înșele; să jurăm că nu vor mai putea turbura pacea și buna înțelegere a noastră nici Iesuiții, nici călugării sîrbești, nici misionarii strigoilui, nici agenții națiunilor străine, chiar dacă s'ar îmbrăca în vestminte de preoți și de episcopi rominești; să jurăm, că nici diavoliul Iadului nu vor mai putea rupe legăturile iubirii frățești, cu care e legată adunarea aceasta, și printr'însa toată națiunea romină.

Să jurăm, fraților! și ca frați de un singe să eșim la luptă în contra celui dușman al naționalității noastre ce vine către noi cu flamură de uniune nouă de la țara ungurească!

Știți că Ungurii, mai ales de 12 ani încoace, și-au propus să topească într'una pe toate națiunile cele de sub coroana ungurească și să facă din toate numai o națiune tare și mare și regn (regat) tare și mare unguresc.

Acesta e un lucru foarte mare, bine să însemnăm că e într'adevăr mai mare de cit toate victoriile lui Atila și ale lui Arpad, pentru că aceștia au supus cu puterea niște popoare blinde și le-au ținut în ascultare tot cu puterea pînă ce se stînsă ei; după perirea lor națiunile acestea au rămas cu datinele, cu limba și cu religiunea lor, căci acei cuceritori barbari aveau lipsă numai de brațe, iară nu de limba națiunilor subjugate; de averea, nu de religiunea și datinele lor naționale.

De tot altmîntrelea cugetă Ungurii din zilele noastre. Aceștia au aflat că Atila și Arpad sau Ștefan și Mathia Corvinul au făcut rău că nu i-au uncurit pe toți locuitorii Panoniei și ai Daciei, că au lucrat ei după principiul: «regnum unius linguae imbecille est».

Așa dar Ungurii de astăzi de citi-va ani încoace lucrează

la ungurirea Schiailor, Rominilor, etc. cu o însuflețire care ar produce fapte demne de mulțumita omenirii întregi, cînd ar pune atita osteneală pentru ca să introducă libertatea cea adevărată nu numai la națiunea ungurească, ci la toate națiunile, de a căror egalitate nu vor să știe nimic.

În ce chip se apucă un econom bun cu toți feciorii și domesticii de cultura agrilor săi, imparte lucrul la toți, le dă mijloacele cele de lipsă și cată de ei, ca să se poată bucura la timpul său de un cules bun, de un secerat mănos ; așa s'au apucat și Ungurii cu toate puterile de lucrul lor ca să-i facă Unguri pe toți.

Dieta Ungariei de la 1836 puse lege ca să se ducă ungurește toate negoțiile administrațiunii publice și să se bage limba ungurească în toate școalele din Ungaria ; jurnalele ungurești din ambele patrii ungurești — așa numesc ei Țara Ungurească și Ardealul — lătesc de mult planul unguririi pretutindenea, învață pe toate națiunile că nu e scăpare într'alt nume afară de cel unguresc. De este vre-un Romin aci de față, care n'ar fi citit gazeta de Pesta, pentru acela mai repet, că de cînd începu a eși astă gazetă, redactorele ei Ludovic Kossuth strigă neîncetat cu viersul tunetului către toți Ungurii : «să ne grăbim, să ungurim pe toți Croații, Rominii și Schiaii ; că de nu, pierim !»

În ce chip se repede un torente din munte după fringere de nor, desrădăcinează arbori, ucide oameni și vite, spală semănături și sate, duce și răstoarnă tot ; așa se repede acest bărbat în contra națiunilor neungurești și cu atita furie amenință că le va stinge și nu va suferi «în secula seculorum» ca să facă măcar învățături morale în limba națională prin seminariile lor, în cit comitele Szechényi, cel d'întîiîu apostol al unguririi, e constrins a-i dumiri (potoli) furia și a-i striga : «să nu-i constrîngem cu foc și cu fier, ci să-i primim în constituțiune, ca și ei să ne primească pe noi, adică limba noastră». Nicolae Wesselényi dă sfat Ungurilor că «numai acei Romini să capete drepturi de cetățean cari se vor face Unguri», și-i pare rău că Ioan Bob, episcopul Rominilor, a făcut toate fundațiunile sale în interes național.

Așa cugetă și lucră toată nobilimea înaltă. Ce să zic de

corifeii inteligenței Ungurilor? Unul din cei mai renumiți învățați ungurești scriind memoriul despre apărarea pruncilor mici arată că lățirea limbii ungurești peste toți locuitorii țării e mai înainte de cit libertatea și fericirea țării; «faceți să vorbească ungurește toți locuitorii țării — strigă acest Ungur învățat — atunci eu nu voi cere de la voi, ca grație, libertatea și fericirea țării». Altul provoca mai an pe Episcopii Romînilor, de a dreptul, ca să se apuce numai de cit de traducerea cărților bisericești de pe limba romină în cea ungurească ca să se bage în biserica Romînilor.

Cine să nu fi auzit cum fierb și cum se frământă Ungurii de citi-va ani ca să facă școale apărătoare de prunci, în care să se ungurească mai întiiu pruncii Romînilor, învățînd limba ungurească de la 2 ani pînă la 7, apoi în vre-o două-zeci de ani să se ungurească satele și comunitățile romine pe calea aceasta? Care Romîn nu știe că înainte cu șase ani se primi planul ungeririi și de către dieta din Cluj, și se făcu proiect de lege, ca să se pue răstimp de 10 ani națiunilor neungurești ca să învețe ungurește, pentru că după aceea vor curge (se vor face) toate în limba ungurească. Să spună venerabilul consistoriū din Blaj, care se află de față în biserică, cită frică și cutremur i-au cuprins pe toți, cînd au înțeles acest proiect al Dietei, și cu ce însuflețire se apucară să întoarcă răul acesta de la națiunea romină!

Iacă ce voesc Ungurii și care e scopul lor! Pînă la 15 Martie încă nu știaū ce să facă, pentru că le erau legate mîinile și picioarele de cabinetul din Viena, și nu puteau purcede în contra Croaților și a Schiailor, cum doreaū, nici nu puteau apuca toate mijloacele, care erau de lipsă la acest scop. Acum au ministerul lor, acesta cunoaște mijloacele. Și pot zice, că locul întiiu între mijloacele acestea îl acupă uniunea—nu e de lipsă a mai adăoga că «Uniunea Ardealului cu țara ungurească», pentru-că aceasta se înțelege de sine. Dacă ai întreba pe vre-un Ungur ce este uniunea, s'ar mira de neștiința-ți și dacă ai mai întreba, ți-ar răspunde că uniunea e fericirea, e libertatea însă-și, uniunea e cornul abundenței, care coprinde toate bunătățile pămîntești; cine are uniunea, are toate; uniunea ne dă toate; pentru accia de

acest cuvint misterios sint pline toate gazetele ; uniunea e materia de conversațiune in toate cercurile societății ; uniunea e scrisă pe toți păreții ; flamura uniunii e plantată pe case, pe biserici și chiar pe căile călătorilor.

Eū însă cu toate acestea nu sint mulțumit cu uniunea, nici nu mă răpesc de bucuria cea universală ; ci vreaū să cerc mai cu de amăruntul : ce este uniunea pentru Unguri ? și ce este uniunea pentru Romini ?

Ce se ține de întrebarea întâiū : ce este uniunea pentru Unguri ? aceasta o poate cunoasce fie-cine fără să fie politic ; știm toți că Ungurii vreaū să facă țară ungurească din pământul Ardealului, vreaū să nu mai fie două patrii ungurești mici ; ei să se facă din amindouă o patrie ungurească mare. Ungurii sint că proprietatea care și-aū arogat pină acum asupra pământului Romînilor, nu stă pe temeiū sigur ; pentru că din dreptul resbelului cuceritor nu se naște proprietate, ci numai posesiune pină se simte in putere națiunea subjugată ca să scuture jugul. Asta bine o știū Ungurii : ei știū că Maurii nici in 700 de ani nu și-aū cîștigat dreptul asupra Ispaniei. Pentru aceea vreaū acum a-și cîștiga proprietatea, care in adevăr nu o aū avut pină acum ; prin uniune vreaū a-i pleca pe Romini, ca să-și dea din mîini proprietatea pămîntească, bunătatea cea adevărată pentru niște bunătăți părute și înșelătoare. Pină acum numai urmele tiraniei ungurești sint tipărite pe pământul Romînilor, ca și pe fețele lor ; dreptul lor nu e intabulat (scris) nicăeri ; cu Verböczi, cu Aprobatele și cu diplomatele regilor Unguri nu pot proba proprietatea asupra pământului altor națiuni, fiind că acestea, ca niște documente fabricate de Unguri pe partea lor, n'aū putere inaintea judecării umanității ; iar dacă i-ar putea pleca pe Romini la uniune, atunci invoirea Romînilor le-ar da document nou cu care și-ar consolida posesiunea cel puțin încă pe cite-va sute de ani, nu pentru totdeauna, fiind-că nici o generațiune n'are drept să pună jug pe grumajii generațiunii viitoare.

Cînd ar locui pe pământul Ardealului numai Unguri și Sași, și împreună cu aceștia, in loc de un milion și jumătate de Romini, ar locui tot atîți Japoni sau altă limbă, atunci eū

rile unгурitoare. Ungurii îi vor lua cu răul ca să-i unguerească prin școală, biserică și toate mijloacele cele mai egoistice, cari pot veni în minte unui guvern teroristic și tiran. Românii nu-î vor asculta, le vor sta în contră, și așa-î vor lipsi de libertate, cum i-aû lipsit în secolii trecuți, nu numai pe Romini, ci chiar și pe frații lor. Ce cugetați, dacă scria Wesselenyi înainte cu vre-o ciți-va ani, că numai acelor Romini să se dea drepturi de cetățeni, cari se vor face Unguri? Aû nu o va pune condițiunea aceasta ministerul și dieta unguerească acum după ce va avea putere nemărginită peste Romini? Ba o va pune fără îndoială, și eu cred că și ștergerea servituții e numai o rimă în undita întregului înghititor ungarism, cu care vreaû să-î prindă pe Romini, ca pe niște pești fără de pricepere.

Ce e drept, garda națională, care se promite în punctele unguerești, e cetatea cea mai tare a libertății și onoarea fie-cărei națiuni, așa în cit fără de aceasta și fără reprezentațiune națională, poporul e numai o turmă de oi pe care le mulge, le tunde și le ucide un tiran de cioban fără să se poată apăra de el.

Însă ce bucurie vor avea Românii cînd își vor vedea feciorii înșirați în gardele naționale și în regimente, cînd acestea toate vor fi unguerești? Garda națională, paladiul libertății popoarelor celor culte, pentru Românii încorporați cu țara unguerească, va fi numai instrument de asuprire, de stoarcere și de ucidere în mîna comandanților unguerești. Pe Românii dintr'un sat îi vor ridica asupra altui sat român, care nu va voi a se unguri; la urmă îi vor face să și jure că vor apăra constituțiunea unguerească și vor păzi cu sfințenie legile unguerești, care sint făcute și se vor mai face pentru stingerea națiunii romine.

Însă la ce să mai amintim mai multe libertăți unguerești, cînd nu numai în 12, dar nici într'o mie de puncte ca acestea nu vei afla nici măcar o libertate, precum nici într'o mie de trupuri moarte nu se află măcar o viață, pentru că a eșit sufletul din toate libertățile, omorînd naționalitatea; pentru aceea zisei că *libertatea fie-cărei națiuni nu poate fi de cit națională, și că libertatea fără de naționalitate nu se poate înțelege nici la un popor de pe pămînt.*

Dacă e de lipsă ca să fie state pe pământ, și dacă statul e o necesitate de la natură; atunci statul, fără îndoială, numai pentru aceea e de lipsă ca fiind în stat oameni, să se poată apăra mai ușor într'insul, de cit afară din stat; adică: statul e un așezămînt omenesc spre apărarea persoanei și a bunurilor omenirii. Cînd zic că e așezămînt omenesc, atunci voiți să înțeleg că nici nu e așezămînt ingeresc mai pre sus de fire, nici nu trebuie să fie institut diavolesc, iad înghițitor de libertate și spăima gînților neputincioase. Cînd zic *spre apărarea persoanei*, atunci înțeleg tot-de-odată și libertatea și onoarea, căci oamenii fără libertate și onoare, mai mult sînt vite care acum trage în jugul unui tiran, acum în al altuia, de cit oameni. Cînd zic *spre apărarea bunurilor*, atunci înțeleg nu numai mîncarea și băutura, îmbrăcămintea și locuința, ci afară de libertate, înțeleg și limba, căci cine va zice că limba e numai un lucru de prisos pentru oameni și națiuni, și că ar fi mai bine de oameni cînd sînt muți! — Cînd vorbesc de omenire, atunci înțeleg toate națiunile, căci cine va zice că națiunile nu sînt părțile omenirii? În urmă cînd zic națiune, atunci înțeleg persoana unui popor întreg, care e legat între sine cu aceeași limbă și datine, căci cine va zice că natura i-ar fi desbrăcat pe oameni de demnitatea de persoană, cînd i-a unit într'un corp național cu legăturile acestei frății minunate?

Dacă odată e persoană fie-care om, atunci nu poate să fie un om mai persoană de cit altul, prin urmare nu poate să zică către alți oameni: *«eū sînt statul, voia mea e lege pentru toți»*. Dacă e persoană ori-care națiune, atunci o națiune nu poate fi mai persoană de cit alta; prin urmare nu poate să zică către cele-l-alte națiuni din același stat: *«numai eū sînt statul, numai limba mea poate fi limba diplomatică, iar ale voastre trebuie să se smulgă ca neghina din griu; eū singură voiū pune dregători, fără să întreb pe turmele neungurești, ce păstori să le pun; nu mă voiū uita, dacă vă veți putea înțelege cu ei sau ba, dacă veți avea încredere în ei sau ba, pentru că eū am voia și puterea să așez pretutindenea oameni credincioși planurilor mele, și voi n'aveți să mă întreb*

bați, de ce fac așa, ci voi sinteți datori numai să ascultați, și să dați dare și ostași».

Omul, ce umblă să ucidă pe altul, și-a pierdut dreptul de a fi suferit în societatea omenească, așa și-a pierdut dreptul de a fi suferit între națiunile de pe pământ și națiunea care lucrează spre stingerea altora, după atari maxime. O națiune cuminte recunoaște drepturi și obligațiuni reciproce și nu provoacă pe altele, ca să se apere de ea ca de o fiară sălbatecă.

Cu această egalitate a națiunilor e legată strins libertatea lor de a se dezvolta fie-care după firea sa în toate părțile vieții statului. De aci urmează că pe lângă toată unitatea statului, nu este de lipsă nici uniformitate de drept, cu atit mai puțin uniformitate de limbă. Ce e drept, se zice că de n'ar fi atitea drepturi într'un stat, cum sint de ex. în Austria (drept austriac, unguresc, săsesc, afară de cele bisericesti, al căror număr e și mai însemnat), ci dacă ar fi numai un drept în tot ținutul statului, prin aceasta ar crește amorea (iubirea) cetățenilor către patria comună, pe cind varietatea drepturilor particulare micșorează iubirea către ea și slăbește statul.

La aceasta ați observat de mult politiciii cei mai mari, că sănătatea statului, ca și a altui corp organic depinde de la proporțiunea părților și a întregului, în care se face dreptate fie-cărei părți. Un cetățean, o cetate, o provincie, poate să-și uite de statul de care se ține, asta e o întâmplare de toate zilele, dar contra naturală; însă iubire adevărată numai către un stat ca acela pot să aibă cetățenii, în care toți iaș parte la toate afacerile statului. Este o părere falsă, dacă crede cine-va că dobîndește statul, nimicind formele individuale. Cînd ar putea crea cine-va în toată cetatea, în tot statul un sentiment, în cit să se țină marea oricare că e membru al statului; prin aceasta, întregul statului ar dobîndi putere nouă; așa dobîndește și prin drepturile particulare, cînd acestea sint puse de voia cea universală a popoarelor diferite; din contră, impunîndu-le un drept, care nu răspunde firii lor, încetează a lua parte la lucrurile statului, se înstrăinează de către el și-l părăsesc.

Deci dacă unitatea statului nici atit nu cere, ca să fie același drept in tot ținutul statului, cu atit mai puțin cere ca să fie numai o limbă acolo unde sînt mai multe.

De ce să nu se poată face in Ardeal și in Ungaria aceea ce se poate face aiurea? In adunările Elveției se vorbește in trei limbi: franțuzește, italienește și nemțește; in ale Belgiei, iartă legea să se vorbească limba belgică și franceză; in Sardinia, italienește și franțuzește. Și iată că Ungurii nici nu sînt mai liberi, nici mai fericiți de cit aceste popoare luminate, ba sînt foarte departe de ele cu toate acelea.

Dacă și-ar propune cine-va, ca să facă o carte de legi precisă și frumoasă ca corpul jurelui (dreptului) roman; atunci putem zice că nici Germanii n'au limbă pentru acest scop măreț, cu atit mai puțin Ungurii. Inșă cînd vine vorba, că și acele națiuni aŭ lipsă de guvernare in orî-care formă, care n'au limbă cultă ca latină; atunci nu e mai mare absurditate pe lume, de cit apologia despotismului limbistic, că limba cutărei națiuni n'ar fi matură pentru legi și pentru guvernarea poporului. Dacă ar trebui să aștepte cine-va cu punerea legilor și cu guvernarea pînă ce se va cultiva pe deplin o oare-care limbă, atunci tot poate să stea ca nebunul pe țărnamă așteptînd pînă ce va curge riul ca să treacă; căci riul și cultura limbii vor curge in etern, și nici odată nu vor fini. Dacă nu sînt chemați încă nici Germanii la carte de legi, cu atit mai puțin sînt chemați Ungurii de cit Rominii. Să ne uităm la limba legilor din Aprobatele și din Compilatele Ungurilor. Ce va să zică: *sectaján lévök, olaáh Natio, patiállsattnak, recepta religio*? Ce cultură de limbă, va afla cine-va in acest galimatias, de care sînt pline Aprobatele și Compilatele¹⁾ orî unde le deschizi? Se pot Ungurii lăuda cu acest amestec de la turnul Babilonului, ca o Minervă născută de-adreptul din capul lui Joe, ca să caute cu dispreț la limbile altor națiuni mai culte de cit a lor? Ce să facă dar Germanii, Ungurii, Rominii, Schiaii, neavînd nici o limbă matură pentru legi? Accepta-vor latina cea moartă sau altă limbă străină? Aceasta inșă n'ar fi inaintare, ci regres și asuprire; mîntea

¹⁾ Vezi pagina 45.

ce politică e din partea lor, de se pun cu atitea puteri în contra națiunilor, cu cari ar trebui să lege cele mai tari legături, ca să-și apere ființa comună de dușmanii comuni ?

Din toate acestea urmează că unitatea limbii în statul poliglot nu o cere nici unitatea statului, nici unitatea legislațiunii, nici inlesnirea, effinătatea și repegăunea guvernării, nici starea culturii altei limbi ; ci o cere, precum am zis, numai ușurarea despotismului și eugetul lui nelegiuit, de a răpi libertatea națiunilor, ca să domnească peste ele.

Deci națiunea ungurească nu poate să pretindă privilegiu peste alte națiuni nici în respectul limbii, ci trebuie să se mulțumească și ea cu egalitatea și cu dreptatea. Numai pînă unde ține dreptatea și umanitatea ; dincolo de dreptate locuiesc feare sălbatică. N'are națiunea ungurească nici un scop necesar, nici o indigență (nevoie) adevărată, care să nu le aibă și celelalte națiuni în aceeași măsură. Pofta domnirii peste celelalte nu e indigență (nevoie) adevărată, ci e numai paroxism de friguri, care lăsînd-o o dată, va peri și acea poftă de a înghiți pe alte națiuni. Dacă aș lipsă Ungurii să vorbească ungurește în adunările lor — și care tiran ar fi atît de nebun, ca să-î facă a vorbi în limba care nu o cunosc — aș și Rominii tot aceeași lipsă, cum încap dar aci limba diplomatică ? Dacă nu-și pot inchipui Ungurii cum să-î guverneze cine-va cu dregători streini și cu limbă streină, care nu o înțeleg, Rominii încă nu văd pentru ce să fie lipsa Ungurilor mai înteiitoare de cit a Rominilor și în căutarea asta ; deci, dacă e și aci tot aceeași lipsă și tot același drept egal, unde este temeiul privilegiului limbii lor ? Dacă-î constringe natura pe Unguri cu necesitatea cea mai imperioasă, ca să învețe în limba lor toate de la alfa pînă la omega ; tot aceea natură îi face și pe Romini, și tot cu asemenea necesitate și tot pentru asemenea scop, ca să învețe rominește. O natură le-a născut pe toate națiunile, o iubire le-a vărsat în inimă spre limba lor, un sentiment de onoare bate în inimile tuturor, și un scop le-a dat tuturor ; și acest scop nu se poate ajunge dacă va domni una peste alta, ci numai domnind drept egal peste toate. Unde are aci loc privilegiul fiecărei limbi, pînă cînd va sta numele de drept și de libertate

pe pământ? sau doară Ungurul are privilegiu și spre a-și iubi limba mai fierbinte de cit Rominul pe a sa, și ca să fie mai superb cu originea sa cea Scitică, de cit Rominul cu cea Italiană? Pînă cînd nu se va stinge sentimentul de iubire și de onoare din pîepturile tuturor Rominilor, — nici de cum!

Așa este, fără naționalitate nu e libertate nici lumină nici căirea, ci pretutindenți numai lovitură, întuneric și amorfie. Ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naționalitatea pentru fie-care popor. Într'insa ne-am născut, ea este mama noastră; de sintem hărbați, ea ne-a crescut; de sintem liberi, într'insa ne mișcăm; de sintem vii, într'insa viețuim; de sintem supărați, ne alină durerea cu cîntecele naționale; prin ea vorbim astăzi cu părinții noștri, cari au trăit de mii de ani; prin ea ne vor cunoaște strănepoții și posteritatea peste mii de ani. Naționalitatea e îndemnul cel mai puternic spre lucrare pentru fericirea genului omenesc. Pe care nu-l trage inima a lucra nici pentru gloria și fericirea națiunii sale, acela nu e de cit un egoist pierdut pentru umanitate, de care e păcat că l-a decorat (impodobit) natura cu formă de om.

Naționalitatea e libertatea noastră cea din urmă, și limanul mîntuirii noastre viitoare; numai libertatea aceasta n'a răpit-o pînă acum nici un barbar de la Romini, după ce le-a luat toate. De 1700 de ani se luptă neamul romin în depărtata Dacie cu toate turmele barbarilor, și ancora aceasta a ținut nava romină în contra tuturor valurilor de nu s'a confundat în abisul pîeirii cu barbarii d'împreună. Și iată că unirea cu Ungaria acum vrea să fringă și să smulgă această ancoră de mîntuire, vrea să strice acest organ al vieții rominești, vrea să răpească de la Romini și libertatea cea de pe urmă.

Asta e unirea pentru Romini! Pentru Unguri e viață, pentru Romini, moarte; pentru Unguri libertate nemărginită, pentru Romini sclavie eternă.

Unindu-se națiunea romină cu Ungaria, nu va avea nici școale, nici dregători naționali, cari să poarte grijă de școale și de interesele naționale, nici chiar biserica națională.

Toate acestea se vor boteza a doua oară pe nume unguresc ; toate se vor îmbrăca în vestmînt unguresc ; din ora în care se va declara națiunea pentru unire, se va învoi la peirea sa însă-și ; ea va începe îndată a se stinge și a peri ca un arbore fulgerat. Atunci, nici om, nici D-zeu nu-l mai poate scăpa pe Român de peire națională, pentru că învoindu-se la sentința morții sale, va arăta că preoții romini erau trecuți de mai înainte la idoliî gînteî străine, patriciî (nobiliî) lor erau cumpărați, poporul era vindut și toată națiunea era moartă mai dinainte, și Ungurii acum îi fac numai îngropăciunea cea de batjocură.

Așa posteritatea romină se va mira de nesimțirea noastră și ne va blestema în morminte, căci am ascultat cu nepăsare sentința de moarte a gîntii noastre, căci n'am recurs chiar și la cele mai din urmă mijloace pentru apărarea numelui romin, căci nu ne-am ridicat toți pentru unul și unul pentru toți ca să depărtăm de la strănepoți această infamie nemeritată. Nu era lucru mai strălucit și mai măreț înaintea oamenilor și a dumnezeilor, ca să ne oștim pentru nemurire, și mai bine să descindem toți în morminte la părinții noștri încoronați cu glorie, de cit să lăsăm o infamie eternă ca ereditate (moștenire) nefericirilor noștri strănepoți ? Ce limbă poate să spună amarul care-l suferă numai în trei zile omul condamnat la moarte, dar apoi amarul unei națiuni cine-l va spune, pe care o-ar vinde fiii săi cei înțelepți ? Ce condei poate să descrie durerile celui îngropat de viu ? iacă el se deșteaptă în mormînt, își mușcă buzele și-și roade mîinile de disperare, că nu-i lucește nici o rază de scăpare în fundul mormîntului. Durerea acestui nefericit e scurtă ; iar durerea unei națiuni ce merge spre pieire, va trece împreună cu istoria din secol în secol și de la generațiune la generațiune, cînd nu se va mai auzi nici o vorbă Romină între Olt, Mureș și Tisa, cînd sunetele cele dulci ale limbii noastre se vor fi schimbat de mult în sunete barbarice amuțite, cînd nu se vor gloria (mîndri) strănepoții celor de astăzi, cum că sint vițe de sub cerul cel blind al Italiei, cînd le va fi rușine de memoria Scevolicilor, Bruților, Scipionilor și vor jura poate că se trag de a dreptul din turmele lui

Atila. Atunci sapa și aratrul (plugul) barbarului va scoate din mormint cîte o piatră romană, ca să mărturisească cum că pietrele aū mai multă simțire de venerațiune către memoria națiunii celei d'întiū care a figurat o dată în lume, de cit milioanele de legionari, pe cari ne aū așezat aici Traian ca să păzim nemoartă gloria numelui de Roman; și noi în loc să o mărim, o am micșorat, o am întunecat, o am vîndut și, împreună cu națiunea, o am îngropat în anul 1848!..

Ce se ține de întrebarea unirei, Adunarea să răspundă sărbătorește după data marilor noștri străbuni, cum că: «*Senatus et populus Daco-Romanus, beneficii et injuriæ memor esse solet. Ceterum Hungaris quoniam non penitet, delicti gratiam non facit, fœdus et amicitia dabuntur cum meruerint*». adică: Senatul și poporul Daco-Romin ține minte facerea de bine și nedreptatea. Pe Unguri, fiind-că nu le pare rău de relele ce i-aū făcut, ci încă vreaū a-i face un rău și mai mare, nu-i iartă; unire și amicizie va lega cu ei, cînd vor merita».

Fără condiția libertății egale, Rominiī să nu pășască cu Ungurii la nici un fel de unire, ci să se unească cu națiunile cari recunosc libertatea națiunilor și o respectează în faptă. Ori-ce chemare la unire, afară de condiția libertății naționale e chemare la sclavie, la care toată națiunea liberă va răspunde cu dispreț, va protesta sărbătorește în contra ei, și se va apăra. Așa se cade să facă și Rominiī.

Fiind-că națiunea, adunîndu-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății, arată că nu va mai fi supusă altor națiuni, mi se pare a fi de lipsă ca voia aceasta a națiunii, adunarea să o îmbrace în vestmintul cel mai sărbătoreesc, adică: *să proclame libertatea și independența națiunii romine*.

Fiind-că națiunea, ajungînd la cunoscința libertății, de aci înainte nu se mai poate purta ca servitoarea altei națiuni, ci vrea a se ține și a se purta ca o națiune liberă, mi se pare a fi de lipsă ca obligațiunea aceasta și cu jurămint încă să o întăresc, adică: *Adunarea să depună jurămintul în numele întregii națiuni, cum că nici o dată nu se va lepăda de naționalitatea ei; ci o va apăra în etern cu puteri unite în contra dușmanilor și pericolelor și cu puteri unite va lucra pen-*

Romini, care strigă în numele a toată națiunea: «Să nu ne ducem la masa libertății ungurești, căci bucatele ei toate sînt înveninate; să nu ne vindem țara și limba, căci perzindu-se o dată nu se mai poate ciștiga. Uniți-vă cu poporul toți, preoți, nobili, cetățeni, ostași, învățați și vă consultați cu un cuget asupra mijloacelor reînvierii naționale, pentru că toți sînteți fii ai aceleiași mame și cauza este comună; țineți cu poporul toți, ca să nu rătați, pentru că poporul nu se abate de la natură, nici nu-l trag străinii așa de ușor în partea lor, cum îi trag pe unii din cele alte clase, cari urlă împreună cu lupii și sfișie pe popor d'împreună cu aceștia; nu vă abateți de la cauza națională de frica luptei: cugetați că alte popoare s'au luptat sute de ani pentru libertate. Însă cînd vi se va părea lupta cu neputință, cînd se vor ridica greutățile asupra voastră ca valurile mării turbate asupra unei nave, cînd va deslega principele întunericului pe toți necurații și-i va trimite ca să rupă legăturile frăției voastre și să vă abată de la cauza și amoarea (iubirea) ginții noastre la idoli străini; aduceți-vă aminte atunci cu cită însuflețire și bărbăție s'au luptat străbunii noștri din Dacia pentru existența și onoarea națiunii noastre, precum ne-au lăsat scris Bonfiniu cu aceste cuvinte: «Coloniile și legiunile Romane, copleșite de barbari țîn încă limba Romană și, ca să nu o piardă cu totul, atît de tare se lupta, în cit se pare că nu s'au bătut atît pentru ținerea vieții cit pentru neatingerea limbii. Căci comptind (socotind) bine deseale inundațiuni ale Sarmaților și ale Goților, apoi erupțiunile Hunilor, Vandalilor și ale Gepizilor, incursiunile Germanilor și ale Longobarzilor, cine nu se va mira foarte că încă s'au ținut urmele limbii Romane între Daci și Geți?»

Așa fraților! aduceți-vă aminte atunci că vor striga din mormint străbunii noștri: «Fiilor! Noi încă am fost nu o dată în împrejurări grele, cum sînteți voi astăzi; noi încă am fost înconjurați de inimiți în pămîntul nostru, cum sînteți voi astăzi, și de multe ori am suferit doară și mai rele de cit voi; fost-am cu Goții, dar nu ne-am făcut Goți; fost-am cu Hunii, dar nu ne-am hunit; fost-am cu Avarii și nu ne-am avarit; fost-am cu Bulgarii și nu ne-am bulgărit; cu Rușii

garia, atunci Rominii se vor bucura de toate libertățile pe cari le-au proclamat Ungurii pentru sine. Unii publiciști romini se pronunțară pentru unire, alții contra. În această stare de nehotărire se simția lipsa unei direcțiuni, lucru mărturisit și în convorbirile particulare și chiar în publicitate. Bariț spune într'un articol că Rominii au nevoie de un om care să poată «a ne lua de mină și a ne zice : veniți incoace, aci să stați, de aci să porniți, cutare să voiți, acestea să pretindeți înainte de toate».

Aceasta era cu atât mai necesar cu cât se părea că curentul pentru unire se lățește.

Din fericire, inima cea mare care să se opună și Ungurilor stăpînitori și infuriați, și Rominilor porniți pe calea rea, bărbatul care să sune trimbița frăției și a luptei contra dușmanului — se arătă.

Era Simion Bărnuț.

La 25 Martie se răspîndi priatre tinerii din Sibiu o proclamațiune manuscrisă, avînd următoarea cuprindere : «Nici o unire cu Ungurii pînă nu vor tracta cu Rominii ca națiune liberă la națiune liberă, căci și republica nu este de cit un despotism afurisit, fără naționalitate».

Pentru a se consulta Rominii asupra acestei cestiuni, se convocă o mare adunare în Blaj. Guvernul unguresc, de și nu privea cu ochi buni aceste mișcări ale Rominilor, fu nevoit a incuviința intrunirea.

Ziua fixată era de $\frac{3}{15}$ Maiu, care cădea într'o Lună. În ajun, de dimineată, piața cea mare a Blajului era înțesată de lume. Pe la 10 ore citi putură intra se adunare în biserică pentru a se stabili înțelegerea ca a doua zi rezoluțiunile să se voteze cu înlesnire. Aci în biserică rosti Bărnuț faimosul discurs, pe care l-am citit.

După ce arată importanța intrunirii și importanța discursului ce are să rostească, oratorul nu poate intra de odată în subiect, ci simte nevoie de o introducere ca să arate împrejurările cari au adus ținerea intrunirii.

După această introducere, el face propozițiunea subiectului, zicînd : «Ministerul a publicat încă un punct : *uniunea Ardealului cu Țara ungurească*». Iată dar tema discursului.

Trebuia să arată dacă e bine sau rău ca Rominii din Ardeal să primească această uniune.

El nu răspunde de la început, ci își propune a face mai întîiu istoria raporturilor între Unguri și Romini ca să arate ce legătură este între naționalitate și libertate și ca să tragă de aci un argument contrariu uniunii.

În acest punct este un frumos exemplu de patetic intercalat în discurs. «O! De v'ar face cuvîntul mieu ca așa să simțiți cei 944 de ani ai umilirii Romînilor cîm simte șerbul o zi de domnese în care a lucrat de dimineată pînă seara, flămînd, ars de sete și bătut !... etc.»

În cele d'întîiu timpuri ale existenței sale, statul unguresc a admis tovărășia Romînilor; dar mai tirziu s'aun purtat tiranic cu naționalitățile celelalte din statul lor. Greutățile Romînilor aun crescut din secol în secol. În al XVII veac la sfîrșit, o parte din Romîni s'aun unit cu biserică papală, crezînd că vor avea foloase înseminate. Ungurii însă s'aun purtat rău și cu cei uniți.

Din această cercetare istorică rezultă că Romîni nu trebuie să primească unirea Transilvaniei cu Ungaria: *primul argument*.

Ce s'a întâmplat în secolul nostru ?

Ungurii urmăresc maghiarizarea tuturor naționalităților: *al doilea argument contra unirii*.

Măsurile luate de ei în dieta din 1836 arată iarăși tendința asupritoare a Ungurilor; deci *al treilea argument* ca Romîni să nu se unească.

După aceasta oratorul argumentează prin *contrariu*, adică admite totema ideea pe care vrea s'o respingă. Presupune că unirea s'ar face și se întrebă: ce rezultate ar da pentru Unguri? ce rezultate ar da pentru Romîni? Dacă va dovedi că rezultatele sînt bune pentru Unguri și rele pentru Romîni va afla *al patrulea argument* ca să se opoie unirii.

Să urmărim această serie de probe.

Pentru Unguri ar fi în loc de o țară mică, una mai mare. Faptul că se unește «cu Ungaria» asigură numai ei supremația Ungariei și pune pe al doilea plan Transilvania. Dacă se invoiesc Romîni la unire, dau tot pămîntul lor Ungurilor. Prin urmare trebuie să se schimbe întrebarea, să nu mai întrebă Romîni: Primim unirea? ci: Primim să ne vindem Ungurilor?

Iată prima parte a argumentului: *pentru Unguri numai rezultate bune*.

Pentru Romîni toate drepturile cari se vor căpăta prin uniune vor fi iluzorii.

Libertatea adevărată nu poate fi de cit națională: precum fiecare individ are personalitatea lui, asemenea fie-care națiune are personalitatea ei. Le-ar plăcea Ungurilor să vie un împărat al Austriei și să le dea libertate, cu condițiune de a se face Nemți? De sigur că nu; deci nici Romînilor nu le poate conveni o purtare analogă din partea Ungurilor.

Partea aceasta este una din cele mai strălucite ale întregului discurs, mai ales prin forma orațiunii directe, care-i dă o deosebită vivacitate.

Dezvoltarea părții a doua a argumentului al patrulea se face prin *respingere*.

Zic Ungurii că vor avea Rominii libertatea tiparului. Ce vor folosi ei, dacă libertatea va fi numai spre folosul ungarizmului?

Ce este responsabilitatea miniștrilor, dacă ei reprezintă numai pe Unguri?

Dieta va fi ungurească; prin urmare nu va purta nici o grijă pentru dezvoltarea culturală a Rominilor.

Egalitatea civilă nu va folosi la nimic, de vreme ce judecătorii sint Unguri. Cum va fi Rominul egal înaintea legii, cînd va fi obligat a vorbi prin gura Ungurului?

Ce egalitate religioasă se poate spera de la ei cînd, încă în 1842, episcopii Romini erau îndemnați de deputații unguri să traducă pe ungurește cărțile bisericești?

Se promite desființarea servituții. Aceasta nu e o favoare ce se acordă Rominilor, ci e o cerință a timpului, pe care n'o pot înlătura.

Garda națională este în adevăr o garanție pentru libertatea unei națiuni; dar ce vor folosi Rominii dacă regimentele acestei garde vor fi ungurești?

Se vorbește despre libertatea învățămîntului. Ce fel de libertate, dacă el se va face în limba maghiară.

Ca concluziune ar acestor puncte, oratorul face o comparațiune foarte nemerită. Precum un individ într'un stat nu poate să zică: *eū sint statul*, tot ast-fel nu poate într'un stat poliglot să vie una din națiuni și să impuie celorlalte.

Iată ce este uniunea pentru Romini: *moarte, servitudine eternă*.

Aceste patru probe sau argumente sint perfect convingătoare pentru această idee că Rominii din Transilvania trebuie să se opuie uniunii. Ele sint așezate în *ordine crescîndă* și cea mai puternică probă este cea din urmă.

Înainte de a încheia cu tractarea definitivă a temei: *uniunea*, oratorul face un foarte frumos patetic, zicînd că generațiile următoare ar blestema-o pe cea care s'ar învoit la această supunere a națiunii romine.

Pînă aci a fost partea distructivă; urmează acum a doua parte constructivă, adică se întrebă oratorul: ce trebuie să facă Rominii în acele momente.

El enunță dezideratele pe cari ar trebui să le exprime adu-

narea : 1) să nu primească unirea, 2) să proclame libertatea și independența națiunii romine, 3) toți cei de față să jure că nu se vor lepăda nici odată de naționalitatea lor, ci o vor apăra în contra tuturor dușmanilor.

Discursul se termină cu un frumos rezumat al întregii argumentări, cu perorațiune mișcătoare, făcînd pe ascultători să auză glasurile străbunilor cari strigă : apărați-vă cu puteri unite în pace și în război !

TEME DE LUCRAT

---

1. *Să se înșire ideile principale din discursul lui Bărnul,*
2. *Să se facă planul discursului lui Bărnul.*

Indicațiuni și observațiuni. — După analiza literară se poate ușor alcătui planul discursului lui Bărnul. După ce se va stabili introducerea și perorațiunea, se vor distinge cele două părți din cari se compune tractarea. În prima parte se vor așeza pe primul plan cele patru argumente ; pe al doilea subdiviziunile lor.

EXEMPLE DE DIVERSE PARTI DE DISCURSURI

---

1. EXORDIU SIMPLU

DISCURS CĂTRE REGELE POLONIEI

DE

LUCA CÎRJĂ¹⁾

Domnul mîeu Ștefan Vodă, prietenul Măriei voastre, precum în rindurile trecute, ast-fel și acum, vă trimite vorbă și amintire despre păgini, cum bat creștinătatea, cum o apasă, cum îi răpesc pămînturile, lovesc și coprind orașe; pe cînd noi creștinimea, nici că ne gîndim la uneltirile lor.

Aduceți-vă aminte, bună-ogară, cele întimplate în regatul Unguresc. Venind Turcii cu multe puteri, incongiurară și dobindiră cetatea Belgradului, care ne era ca o poartă închisă

---

¹⁾ E cunoscută în istorie persoana lui Luca Cîrjă, boer de frunte la curtea lui Ștefăniță Vodă, domnul Moldovei și ambasador la regele Poloniei. D. Hasdeu a aflat acest discurs scris în dialectul ruten, l-a tradus și l-a publicat în monumentală colecțiune «Archiva Istorică a Romîniei». De și n'a fost pronunțat în limba romînă, totuși este un document prețios pentru-că ne arată modul de a gîndi, de a prezenta lucrurile al primului orator politic romîn cunoscut pînă azi.

El cerea regelui Sigismund I să facă o alianță anti-musulmană, fapt la care Polonia se invoaște și incheie un tractat cu Moldova, tractat ofensiv și defensiv.

Ședința se amină pe a doua zi.

În adunare spiritele erau foarte agitate. Declarându-se ședință secretă, Vasile Boerescu rosti un discurs ce începe ast-fel :

Pentru ce sîntem împărțiți în două cîmpuri? Pentru ce ne numim noi și voi? Aă nu sîntem toți Romîni? Aă nu avem toți aceeași patrie? Aă nu sîntem toți fiii aceleiași mume? Pentru ce să zicem : noi și voi? de ce să nu zicem : noi Romîni? Nu avem toți aceeași amoare, nu simțim toți aceleași sentimente pentru mama noastră comună? care este cauza diviziunii noastre? Care este mărul de discordie dintre noi?

Acest măr de discordie să nu-l ascundem : el este Domnia.

Discursul fu hotărîtor.

Iată ce spune un ziar din timp : «Încă acest cuvînt nu se sfîrșise și lacrimile curgeau măi din toți ochii. D-l dr. Arsachi, om luminat și experimentat, se sculă spre a arăta că acest exemplu nu este unic, că Svezia și Norvegia au un singur rege, măcar că legile lor sînt altele, precum nu este la noi. Prințul Dimitrie Ghica se ridică, ca inspirat, și cu șiroaie de lacrimi în ochi zise : «Această idee îmi veni, fraților, în acel moment critic de erî, cînd poporul cu oștirea erau la așa puțină distanță, cînd un singe de frați era aproape să se verse. Să ne dăm mina, să fim frați și să nu tragem asupra-ne blestemele posterității !»

Se procede apoi la vot în ședință publică și Cuza, domnul Moldovei, se alese domn al Munteniei cu unanimitatea de 64 voturi exprimate.

3. EXORDIU INSINUANT

PENTRU APARAREA LUI LUDOVIC XVI

DE

DE SÈZE

Ludovic XVI, fostul rege al Franței, a fost dat în judecată și osîndit la moarte de adunarea numită *Conventiune*.

A fost executat la 21 Ianuarie 1793.

Procesul lui s'a judecat la 26 Decembrie 1792. A fost apărat de de către *Malesherbes*, *Tronchet* și *De Sèze*.

săi, el nu aspiră de cit a-i desamăgi. Eă nu aspir la nimic mai mult de cit a-l justifica. Uit ca și el Europa ce ne ascultă, uit posteritatea a cărei opiniune se și prepară. Nu voesc a vedea de cit momentul actual, nu sînt ocupat de cit de Ludovic și cred că datoria imi va fi implinită cînd volu demonstra că el este inocent.

4. EXORDIU DEZVOLTAT

DISCURS IN CESTIUNEA LEGII RURALE

DE

MIHAIL COGĂLNICEANU

Comisiunea centrală din Focșani, instituită de Convențiunea pentru reorganizarea principatelor (1858) făcuse un proiect de lege pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, proiect discutat in Adunarea separată a Moldovei și apoi, după unirea definitivă, prezentat Adunării comune de ministerul Barbu Catargiu. Cu ocazia acestei dezbateri rostește Cogălniceanu un discurs de o mare importanță.

El arată că nu s'a studiat in deajuns cestiunea nici de comisiunea centrală, nici de Adunare; de aceea face însuși acest studiu, examinînd condițiunile țăranului sub diferite legiuri, arătînd că din primele timpuri ale existenței principatelor romine s'a stabilit că țăranul are drept a se hrăni pe moșia boierului, că acesta e obligat să-i dea pămînt. Din nenorocire, războaiele, sărăcia au silit pe țăran să-și cedeze drepturile, să se vinză și a ajuns ast-fel vecin sau *rumîn*, situațiune pe care Mihail-Viteazul a decretat-o printr'un hrisov, ca să impiedice pe țărani a mai emigra. Din starea de vecinătate i-a scos Constantin Mavrocordat, dar nu le-a dat nici un drept, nu le-a dat nici o bucățică de pămînt, in cit de fapt au preferit să se intoarcă la starea de iobăgie, dacă boerii voiau să-i primească. Ast-fel situația a rămas tot rea; puterile europene au voit s'o îmbunătățească; s'a prezentat legea comisiei centrale care era foarte nedreaptă pentru țărani; Cogălniceanu a combătu-o, dar in zadar, ea s'a votat, pentru că majoritatea Camerei era al-

totul se agită. cind nimica nu este stabil, cind lupta este elementul pină și al legislatorilor, nu în mijlocul unei așa mari fermentațiuni¹⁾ cestiunea rurală ar putea dobîndi o soluțiune de dreptate, de pace, de înfrățire și prin urmare de consolidare a naționalității noastre.

Sintem mai presus de tot oameni; este dar cu neputință ca și noi să nu ne resimțim de impresiunile, de agitațiunile și de patimile din afară și dar, în frica lui D-zeu o declar: mă tem că în momentul de față nu am fi la înălțimea misiunii noastre.

Dacă această temere a mea este greșită, eu de mai nainte fac scuzele mele și ași fi prea norocit ca rezultatul să mă dovedească greșit.

Ce bucurie ar fi pentru mine, ce fericire ar fi pentru țară, ce frumoasă recomandatiune ar fi pentru clasele inteligente și bogate ale Romîniei înaintea Europei, cind am dovedi că sintem în stare a lua în mîinile noastre nobila inițiativă a acestei mari reforme sociale și că capul și inima ne sint așa de sus în cit să fim capabili de a lăsa de oparte interesele individuale și a nu avea dinaintea ochilor noștri de cit marele interes al Romîniei!

În asemenea caz soluțiunea ar fi și isprăvită.

A fost un corp politic, domnilor, care, dacă s'ar fi pus cu tot dinadinsul, cu toată maturitatea, poate ar fi isbutit să puie adunarea, să puie chiar țara în pozițiune de a hotări cestiunea rurală în cunoștință de cauză, pregătită și luminată!

---

¹⁾ Agitațiunea era foarte vie în țară. Țăranii așteptau cu nerăbdare, dar și cu neîncredere, legea ce avea să le stabilească viitoarea lor situațiune. Se știa că ministerul nu e de loc favorabil ideii de improprietărire, pe cind domnul o voiește și că adversarii ideii acesteia aū un mare contingent în adunare. Situația era încordată și din pricina campaniei întreprinse de liberali contra conservatorilor de la putere. Numai o asemenea «mare fermentațiune» poate explica întimplarea de la 8 Iunie 1862, adică uciderea primului ministru Catargin. Așa dar cuvintele oratorului din acest pasagiū sint pe deplin justificate.

te-i cu vre-un alt proiect bine așternut și bine lămurit. Și așa, cind in sinul comisiunii centrale a venit ora votului, unii din onorabili membri au fost nevoiți a admite, cu toate lipsurile sale, proiectul d-lor Arsache, Docan și Brăiloiu, pentru că acesta le înfățișa încăl un ce pozitiv: cind, cu durere o spun, *apărătorii țăranilor* n'au înfățișat de cit discursuri, discursuri foarte bine simțite, foarte întemeiate, dar care ne-traducindu-se în nici un proiect precis, nu înfățișă nimic practic in privirea rezolvării cestiunii. Și așa chiar țara a rămas in nedumerire asupra opiniunilor minorității; așa și adunarea s'a pus in neputință de a se rosti între două socolinte traduse prin două proiecte.

Această atitudine negativă a liberalilor in sinul comisiunii centrale n'a avut dar alt rezultat de cât că a contribuit și mai mult la răsbindirea a felurite bănueli asupra opiniunilor și planurilor partidului ce nu s'a unit cu proiectul majorității.

Ce bine ar fi rezultat însă și pentru Adunare și pentru țară, dacă astăzi, chemați a ne rosti asupra unei cestiuni atit de grele, am fi avut dinaintea noastră două proiecte menite a deslega nodul! Ce îngrijiri mai puține pentru proprietari; ce mîngiere pentru țărani! ce desmințire mai vederată a vorbelor deșerte, a cuvintelor seci, a învinovățirilor de comuniști, de socialiști, de mîncători de moșie și cite alte imputări ce se aruncă asupra tuturor acelora cari au nenorocirea de a nu ingenuchia inaintea proiectului de lege rurală elaborat de majoritatea comisiunii centrale!

Ce liniștire pentru țară și ce inleznire în sfîrșit s'ar fi făcut Adunării de a putea, in cunoștință de cauză și luminată despre proiectele și a unui partid și a celui-lalt, de a putea, zic, rezolva cestiunea in deplina ei neatîrnare și cu toată maturitatea!

Însă aceasta, din nenorocire, nu este. Adunarea are dinaintea sa numai proiectul de lege rurală elaborat de majoritatea comisiunii centrale. Acest proiect este adoptat de secțiunile fostelor adunări a Moldaviei și Țării Românești și raportorii acelor adunări sint și raportorii Adunării Romîniei in

gata chiar să se sacrifice, dacă poate servi patria; deci să omoare pe Anibal și apoi intimple-se ori-ce.

Ultimul argument este decisiv: Pacuviu va apăra însuși pe Anibal... Acum Perolla trebuie să renunțe, căci nu voește să fie paricid.

6. PERORAȚIUNE

IN CESTIUNEA LEGII RURALE

DE

MIHAIL COGĂLNICEANU

Am văzut mai înainte începutul acestui discurs. Urmează acum sfârșitul, adică perorațiunea.

Este un adevărat model oratoric. Toate regulile sint păzite și afară de asta aflăm o putere de convingere, o căldură în susținere care te impresionează adinc.

Incepe rezumarea motivelor cari îl fac să voteze contra proiectului de lege prezentat de guvern; după aceea urmează pateticul, strălucitul patetic care poate fi pus alături cu marile modele din elocuența celor mai de frunte oratori.

Iată, domnilor, cauzele cari mă fac să combat din toate puterile mele proiectul comisiunii centrale și ori-ce alt proiect care ar ținti de a lipsi pe țărani de o singură prăjină de pământ din ceea-ce ei astăzi stăpinesc în puterea legilor în vigoare.

Asemenea proiecte sint în contra dreptății, în contra legii, în contra naționalității și în contra chiar interesului proprietarilor de moșii

Ele ar fi contra dreptății, pentru că nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori spre a strimbătăți pe cei slabi și pe cei neîndrituiți de a ridica glasul aice.

Ele ar fi contra legii, pentru că ar trage din stăpînirea țaranilor păticea de pământ ce le-o garantează legile actuale.

Ele ar fi în contra naționalității noastre, pentru că, departe de a dezvolta simțul patriotic în inima gloatelor, — fără de

O ! fie-vă dar milă de dinșii, fie-vă milă de țară noastră.

O ! de ce nu se ridică dintre d-voastră vre-un urmaș al vechilor domni romini său ai companionilor de luptă ai lui Ștefan cel Mare și ai lui Mihaiu Viteazul, ai lui Șerban Cantacuzin și ai lui Grigorie Ghica, și el să iee, el să se pună în capul marii reforme, să ridice el steagul emancipării țăranilor romini, cum a făcut-o în Ungaria urmașii lui Zriny și ai lui Battiany, în Prusia unul din cele mai strălucite nume ale aristocrației germane, principele de Hardenberg, cum astăzi în Rusia sint în capul reformei numele cele mai vechi ale boșerimii moscovite !

O ! Dacă Dumnezeu și-ar face milă cu această țară și ar imblinzi inimile cele împietrite !

O ! de ce nu am elocuența trebuitoare pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste, de fricile neintemiate, de interesele meschine, și așa să izbutim ca această mare și națională cestiune să se otărăscă, nu prin lupte, nu prin majoritate, ci prin primirea tuturor, prin *unanimitatea Parlamentului romin*. De s'ar face aceasta, ce mare și frumoasă zi ar fi pentru România, ce glorie ar fi pentru clasele bogate și inteligente ale țării, ce renume pentru Adunarea Legislativă, și cit de sus am ridica națiunea noastră în ochii Europei !

Și din contră, ce rușine, ce decadență pentru noi, cînd am dovedi străinilor că nu avem puțință de a fi, de a ne ridica la înălțimea misiunii noastre, că în mîinile noastre era să întărim România, și că noi am îngropat-o de vie ; căci nenorocind trei milioane de țărani, nenorocită va fi și țara noastră ; și moartă va fi România, cînd în o asemenea cestiune, noi legiuitorii ei am da pilda strimbătății și a nelegiuirii !

Și să nu credem, Domnilor, că prin un vot al nostru am innecat pentru veci dreptul țăranilor.

Nu, Domnilor, dreptatea nu pîere ; ca trupul lui Christos ea se poate îngropa, dar întocmai ca și Christos-Dumnezeu ea va reinvia !

Și înainte de a sfîrși, Domnule Președinte al Consiliului ¹⁾

---

¹⁾ Barbu Catargiu.

1. DISCURSUL LUI MIHAIU LA CALUGARENI

DE

NICOLAE BĂLCESCU¹⁾

Autorul nu este Mihaiu, ci Bălcescu, dar acest discurs este un exemplu strălucit de elocuență militară.

Iată împrejurările în care ar fi rostit Mihaiu-Viteazul aceste cuvinte.

Urcindu-se pe tron, în urma lui Alexandru-Vodă (1593), Mihaiu își propuse a scăpa țara de sub jugul Turcilor. După ce ucise Turcii aflați în capitală și alte orașe, atacă cetățile turcești din Muntenia și trecu chiar în Turcia răspîndind groaza peste tot locul. Mai multe oștiri fiind învinse, sultanul Mahomet trimise o armată mare comandată de un general cu renume, de Sinan-Pașa.

Mihaiu așteptă pe adversari la Călugăreni, în județul Vlașca, într-o pozițiune foarte favorabilă pentru el, căci prin strimtoarea în care sta nu puteau trece mai mult ca zece, doi-spre-zece oameni într'un rînd.

În ziua de 13 August 1595 se dădea acea faimoasă bătălie, despre care Bălcescu zice: *«In sfîrșit soarele veni să lumineze acea zi de Mercuri 13/23 August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al coroanei gloriei romînești»*. Înainte de începerea luptei Mihaiu rosti un discurs, pe care Bălcescu l-a alcătuit de minune potrivit și cu împrejurările și cu firea eroului (Istoria Romînilor sub Mihaiu pag. 124 ed. 1887).

Aduceți-vă aminte de vechea noastră vitejie, căci ocazia de acum este frumoasă și, de o vom pierde, anevoe o vom mai căpăta. Turcii sînt uimiți de atîtea pierderi, cetățile lor de

¹⁾ Notițe despre autor se vor vedea la genul istoric.

toate părțile sint cuprinse; din ciți capi au avut armatele lor, numai unul a rămas care mai îndrăznește a ținea frunte creștinilor; cu el avem a ne lupta și gloria de a-l birui va fi foarte mare. Mulțimea vrășmașilor nu trebuie să vă sperie, de vreme ce Sinan a lăsat cele mai bune oști ale sale în garnizoane prin cetăți și au adus cu sine numai oameni cari vor face mai mult zgomot de cit vătămare. Pe lângă aceasta, locul de bătaie nu poate fi mai bine ales; aci mulțimea lor este nefolositoare ¹⁾. Aduceți-vă aminte de cruzimea vrășmașului care nu iartă nici o dată pe cei biruiți, cu atit mai puțin pe cei ce s'au revoltat! Nu este destul că am scuturat jugul robiei, că am reînnoit vechile legături cu împăratul și ne-am pus sub o putere ardeleană, dacă prin o faptă strălucită nu vom căuta să întemeiem această vrednică hotărîre. A venit vremea să ne luptăm puternic pentru libertate, iar mai cu seamă pentru cinstea legii, ca să dovedim Turcilor că de ne au călcat ei mai înainte patria, a fost numai din cauza neunirii noastre. Dar acum cind toate puterile vecine staū în bună înțelegere împreună, trebuie să dobîndim prin unire ceea ce am pierdut prin zavistie și împerechere și să

¹⁾ Iată descripțiunea Călugărenilor făcută de Bălcescu (op. cit. p. 118): «Drumul care merge de la Giurgiu spre București trece printr'o cimpie șasă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștii departe de această capitală, unde el se află strins și închis între niște dealuri păduroase. Intre aceste dealuri este o vale, largă numai de un pătrat de milă, acoperită de crîng, pe care girla Neajlovului o înecă și piraale ce se scurg din dealuri o prefac într'o baltă plină de nomol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șosea de pămînt, parte pe un pod de lemn, cari amindouă sint așa de strimte în cit d'abia poate cuprinde un car lărgimea lor. Această strimtoare, pe care locuitorii o numesc Vadul Călugărenilor, fu aleasă de Mihaiu-Vodă spre a sluji de Termopile Romînilor. Astăzi această vale se află întocmai cum o descriu analiștii acelor timpuri. Nici un moment nu ne arată că acolo fu lupta cea crîncenă pentru libertate! Atit sintem de nesimțitori la gloria națională!

Romînul trece acum cu nepăsare prin aceste locuri sfinte fără ca nimic să-i aducă aminte că pămîntul ce calcă e frămîntat cu singele părinților săi și acoperă oasele vitejilor».

gonim pe acești cruzi tirani dincolo pe strimtoarea lor, de Dardanele. Toți vecinii și-au făcut datoria, cînd bătîndu-i cînd gonîndu-i din cele mai bune cetăți ale lor, ast-fel în cît ei prăpădiră cea mai bună parte din armata ce Sinan-Pașa dusesse în Ungaria. Acum pot și Rominii dobîndi o asemenea glorie, căci toate dovedesc că vom avea aceiași norocire.

«Ast-fel vorbi Mihaiu, neînsăpămintatul voevod și ostași înimați foarte împotriva Turcilor, invăpăiați și de aceste cuvinte, dar geloși încă mai mult de a eclipsa printr'o biruință strălucită toate biruințele glorioase ale vecinilor, răspund învîrtînd în mîini paloșele și lăncile și, prin strigări mari de o rășboinică veselie, cer de la domnul lor ca să-i ducă îndată către dușmani».

Bătălia se dete și victoria Romînilor fu strălucită.

Observări. — Asupra acestui discurs se vor face următoarele observații :

1. Cui atribuie autorul acest discurs? 2. În ce împrejurări de loc și de timp se rostește? 3. Care este tema discursului? 4. Care sint părțile planului?

2. PROCLAMAȚIUNI DUPA LUPTA DE LA GRIVIȚA

DE

PRINCIPELE CAROL ¹⁾

Ostasi,

In bătălia de la 30 August, ca și in luptele cari au precedat și urmat această memorabilă zi, voi ați dovedit că virtuțile străbune n'au pierit din rindurile oștenilor români. Sub focul cel mai viu al inamicului ați înfruntat moartea cu bărbăție, ați luat o redută, un drapel și trei tunuri. Țara vă va fi recunoscătoare de devotamentul, de abnegațiunea voastră; iar eu, ca Domnul și Comandantul vostru, sint mîndru de voi și vă mulțumesc. De și am avut simțitoare pierderi, de și depling împreună cu voi bravii camarazi căzuți pe cîmpul de onoare, dar singele vărsat nu va fi in zadar: dintr'insul va rodi mărirea și independența patriei.

Dat în Domnescul Nostru cartier general al armatei de Occident, în Poradim, la 5 Septembrie 1877.

CAROL.

---

¹⁾ Discursurile, Proclamațiunile și diversele acte ale M. S. Regelui Carol sint adunate și publicate de Academia Romîna in 2 volume sub titlul «30 de ani de domnie».

de regi puternici, discursul acesta vă va arăta unul din acele groaznice exemple, cari dovedesc lumii întreaga ei deșertăciune. Veți vedea într'o singură viață toate extremitățile vieții omenești: mizeria și fericirea fără margini; o lungă și pacinică stăpînire a uneia din cele mai nobile coroane ale universului; toată gloria pe care nașterea și mărirea o pot da unui om, care e apoi lovit de toate valurile soartei; mai intilă izbînda, apoi schimbări neașteptate; răscoala potolită, dar îndată devenită stăpînă; dezordinea fără friu; legile desființate; majestatea lovită prin atacuri necunoscute pînă atunci; uzurparea și tirania sub numele pe libertate¹⁾; o regină fugară ce nu poate găsi adăpost în cele trei regate²⁾ și care e exilată în propria sa patrie³⁾; nouă călătorii pe cele mai grozave furtune; un tron răsturnat în mod nedemn și restabilit în mod miraculos.

Iată învățămintele pe cari D-zeu le dă regilor, arătînd lumii nimicicia alaiurilor și mării ei. Nu pot găsi lesne cuvinte, nu pot afla expresiuni corespunzătoare unui subiect atît de vast; totuși lucrurile vor vorbi prin ele însele. Va vorbi inima unei regine mari, ridicate de fericiri și înjosite de nenorociri, și, fiind-că particularii nu pot să dea lecțiunii regilor nici în asemenea împrejurări, voiă lua cuvintele unui rege⁴⁾: Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram!

Dar înțeleapta și pioasa prințesă, despre care vorbesc acum, n'a fost numai o icoană înfățișată oamenilor ca să se vadă hotărîrile providenței și neînlăturatele schimbări ale monarhiilor; ea învăța însă-și pe cînd Dumnezeu învăța prin exemplul ei pe principii. Regina de care vorbim a înțeles două lecții cu totul opuse: și în nenorocire și în fericire s'a purtat creștinește. În fericire a fost bine-făcătoare; în nenorocire a fost neînvinsă. Cît a fost fericită, și-a arătat puterea prin nesfîrșita ei bunătate; cînd soarta a părăsit-o, s'a îmbogățit însăși

1) Vorbea un partizan al monarhiei de drept divin.

2) Anglia, Scoția, Irlanda.

3) Franța.

4) David, regele Iudeilor.

de virtuți. A suferit pentru sine pierderea puterii regale, pe care o avusese pentru binele altora ; și dacă supușii săi, dacă aliații săi, dacă întreaga biserică s'a folosit de această mărire, a știut și ea să se folosească mai mult de nenorocirea ce a izbit-o de cit de gloria care a răsfățat-o.

Acestea le vom vedea în viața pentru vecinicie vrednică de aducere-aminte a prea înaltei, prea excelentei și prea puternicei prințese Henrieta-Maria de Franța, regina Angliei ¹⁾.

Măcar că toți știți rarele calități ale acestei regine, a cărei viață e cunoscută de întreaga lume, voi fi nevoit să vi le reamintesc, pentru-că această idee va folosi pentru întregul discurs.

---

¹⁾ Henrieta-Maria de Franța, fiica lui Henric IV și soră cu Ludovic XIII, s'a căsătorit cu Carol I, regele Angliei. Căsătoria nu mergea bine, pentru-că Buckingham, favoritul regelui, era în dușmănie cu Richelieu, ministrul francez și nu vedea cu ochi buni simpatia reginei pentru Franța. După ce favoritul lui Carol a fost asasinat, liniștea s'a mai restabilit în casa lor și în curînd au ajuns să trăiască bine. Tocmai atunci încep turburările în Anglia și lupta între Parlament și rege. Henrieta fuge în Franța, căutînd ajutor pentru soțul său, dar toate încercările sînt zadarnice și Carol este ucis pe eșafod la 1649. Atunci Henrieta fundă la Chaillot o minăstire a sursorilor numite ale vizitațiunii (couvent de la visitation) și trăi multă vreme acolo, lăsînd chiar cu limbă de moarte să fie îngropată acolo.

Această viață atît de agitată se înțelege că a dat materie abundantă pentru un discurs funebru și în adevăr aci nu găsim numai fraze și amplificațiuni oratorice, ci găsim fapte istorice comentate de un preot, de un om ce vorbea în numele religiunii și trăgea învățăminte. În privința comentariilor se înțelege că cestiunea se schimbă : valoarea lor literară nu poate ascunde falsitatea istorică. Era în interesul ideii fundamentale a discursului să arate pe Carol I ca o victimă, dar istoria nepărtinitoare l-a zugrăvit ca un tiran, ca un cirmuitor nechibzuit care a grăbit izbucnirea mișcării în țară. Nici un rege n'ar fi avut atita posibilitate să dea o constituție liberală poporului cu mai puține zguduiri ca acest nefericit Carol orbit de ideile dreptului divin : n'a făcut-o, curentul l-a răsturnat și pe el și a turburat adînc și liniștea Angliei. Să ne mulțumim deci a admira valoarea literară a acestui discurs și să nu punem temeiul pe afirmările-i istorice.

merge din captivitate în captivitate și în zadar regina caută să atragă Franța, Olanda, Polonia și puterile de la nord.

Ea reușește să îmbărbăteze pe Scoțieni, cari ridică o armată de trei-zeci de mii de oameni; încearcă, împreună cu ducele de Lorena¹⁾, să scape pe regele, soțul ei; își scapă copiii; consolează pe rege, care îi scrie din închisoare că numai dinsa îi susține spiritul. O mamă, o femeie, o regină admirabilă și vrednică de fericire, dacă ar fi ceva fericirile de pe pământ! Dar trebuie să te supui soartei. Ai susținut statul, atacat de o putere neînvinsă; acum fii puternică pe ruinelui lui.

După cum o coloană pare a fi sprijinul cel mai puternic al unui templu căzut în ruină, când edificiul întreg cade asupra-i fără să-o turtească, tot așa regina se arată pirghia puternică a statului, când o vedem că rămâne în picioare la căderea lui, după ce multă vreme i-a purtat povara.

Cine ar putea să spuie durerea ei, cine ar putea să-i povestească jalea? N'ar fi de ajuns, domnilor, nici Ieremia, care singur a știut să facă deopotrivă plingerile cu nenorocirile. Va fi strigat și ea cu profetul: «Vezi, Doamne, întristarea mea. Pierduți sint copiii miei, fiind-că vrăjmașul s'a întărit. A pus mîna sa vrăjmașul pe tot ce-mi era mai scump. A zdrobit regatul și pe principe. Lăsați-mă; amar voi plînge; nu încercați a mă mîngîia.»

După ce am ascultat jalea ei, sfinte surori²⁾ și scumpe prietene (cum vă numea dinsa), voi cari ați văzut-o adesea gemînd înaintea altarului Domnului, voi cari ați cunoscut sfintele ei mîngieri, spuneți cit de credincioasă ați văzut-o voi! De cite-orî ați văzut-o voi aci mulțumind lui Dumnezeu pentru că a făcut-o creștină și pentru că... Credeți, domnilor, pentru-că a restabilit pe fiul ei³⁾? Nu: pentru-că a făcut-o regină nenorocită.

¹⁾ Ducele de Lorena, Carol IV, gonit din statele sale de către Richelieu, trăia în Belgia și făcea cu armata sa serviciu de mercenari. El a încercat să scape pe Carol I al Angliei.

²⁾ Călugărițele de la Chaillot.

³⁾ Carol II devenise rege al Angliei, după căderea regimului numit *Protectorat*.

Primească Dumnezeu îndurător jertfa chinurilor ei! Așeze-o în sinul lui Abraam și scutească familia ei și lumea de lecții atât de teribile!

Observări.— 1. Care este tema acestui discurs? 2. Cine l-a rostit? 3. Cu ce ocaziune? 4. Își propune să laude pe Henrieta sau să facă o critică imparțială asupra împrejurărilor prin care a trecut Henrieta și soțul ei Carol I? 5. Într'un discurs ținut la înmormintare se poate vorbi contra mortului? 6. Ce anume teme pot fi dezvoltate într'un asemenea discurs? 7. Care este exordiul acestui discurs și ce anume idei dezvoltă oratorul într'insul? 8. Care este propozițiunea? 9. Tractarea are confirmațiune și respingere? 10. E nevoie de respingere într'un discurs funebru? 11. Cum e sfârșitul acestui discurs? 12. Se poate o variație mare în modul a sfârși un discurs funebru sau e cam o formulă și care anume?

DISCURS CU OCAZIUNEA MEDALIEI

DE

ANASTASIE PANU¹⁾

După ce s'a promulgat Convențiunea din 1857 s'aă numit în fiecare principat trei caimacamî. În Moldova s'aă numit Ștefan Catargiu, Anastasie Panu și Vasile Sturdza.

Catargiu a fost mare dușman al unirii, pe cînd cei-l'alți aă luptat din răsputeri ca să triumfe candidatul partidului național, care reprezenta ideea aceasta. Îndată după alegerea lui Cuza, Adunarea Electivă a Moldovei, în ședința de la 20 Ianuarie 1859, după propunerea lui M. Cogălniceanu votează următoarea încheere :

«I. Adunarea Electivă, prețuind patriotismul și curagiul cu care dumnealor *Vasile Sturdza și Anastasie Panu*, foștii caimacamî, aă apărat autonomia și demnitatea nației în contra lovirilor și inriurilor din lăuntru și din afară, declară că : *aă bine meritat de la Patrie.*

«II. O medalie va fi făcută, pe contă Statului, pe care va fi înscrisă încheerea Adunării, precum și data cînd aă ocirmuit d-lor V. Sturdza și A. Panu ca Caimacamî».

Cu această ocazie rostește Anastasie Panu discursul următor :

În uimirea simțirilor în care mă aflu, cer ertare Domnilor, dacă slabele mele cuvinte nu vor putea rosti toată recunoștința de care mă simt pătruns pentru votul ce ați bine-voit a ne acorda. Bărbații acei mai mari ai lumii aă simțit inima lor tresărind de mîndrie, cînd o Adunare Națională le zicea :

---

¹⁾ Născut la 1810, mort la 1867, Anastasie Panu a fost magistrat, apoi a intrat în cariera politică pe la 1847. În timpul lui Gr. Ghica a fost Director de minister și apoi ministru. Deputat în divanul ad-hoc, el a ajuns caimacam la 1857. După aceea a fost în timpul lui Cuza deputat și prezident al Camerei.

înseamnă să mergă înainte, dar să mergă înainte, căci România are o mare misie de împlinit. Eă iaă act, Domnilor, despre votul de față și viă a mă uni cu toăii pentru împlinirea datoriei ce avem. Acum nu-ă mai mult vorbă de partid, avem de pus temeliile edificiului nostru naăional, avem a ne crea o existenă, un viitor, avem a ne așterne calea către mîntuire; toate ambiăiunile, toate rivalităăile trebuie dar lăsate, ca să conlucrăm împreună la sfînta noastră cauză. Cît pentru mine, or unde va bate o inimă de Român, eă voiă fi pururea alătura, pentru ca să mergem înainte la locul unde gloria strămoșească și garanăile prezentului chăamă naăia noastră.

Observări. — 1. Este o improvizaăiune sau un discurs pregătit de măi înainte? 2. Care este tema discursului? 3. E o temă de natură personală sau generală? 4. Care e planul acestui discurs? 5. Ce deosebire este între acest discurs și cel precedent? 6. Din ce ordine de idei face parte unul și din ce ordine cel-lalt?

Prin înălțarea Ta pe tronul lui Ștefan cel Mare s'a reinălțat însăși naționalitatea romină. Alegindu-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia Ta¹⁾, a voit să răsplătească singele strămoșilor Tăi, vărsat pentru libertățile publice.

Alegindu-te pe tine Domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : *la legi nouă, om nou*.

O Doamne ! mare și frumoasă-ți este misiunea ! Constituția din 7 (19) August²⁾ ne insemnează o epocă nouă și Măria Ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii ; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul : fă ca legea să fie tare ; iar Tu, Măria Ta, ca domn, fii bun și blind, *fii bun, mai ales pentru aceia pentru cari mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi*.

Nu uita că, dacă 50 de deputați Te-au ales domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni.

Fă dar ca domnia Ta să fie cu totul de pace și de dreptate, impacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție.

Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii domn-cetățean ; urechia Ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire.

Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani !

Ca și dînsul, fă, o Doamne, ca, prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiilor noastre, prin simțimintele Tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre, cînd Alexandru cel Bun zicea ambasadurilor împăratului din Bizanțiu că :

Romînia nu are alt ocrotitor de cît pe Dumnezeu și sabia sa !
Să trăiești Măria Ta !

Observări. — 1. Cine rostește discursul ? — 2. În ce împrejurări ? — 3. Cui se adresează ? — 4. Ce deosebire este între acesta și cel precedent ? — 5. Din ce ordine de idei face parte ?

¹⁾ Aluzie la Ioan Cuza, care, împreună cu Manolache Bogdan, au fost uciși de domnul Constantin Dumitru Moruz la 1778.

²⁾ Convențiunea pentru reorganizarea principatelor romine făcută de către puterile europene în 1858.

TRECUTUL ȘI VIITORUL ROMÂNIEI

DE

C. NEGRI ¹⁾

Fraților Români,

Depărtați de darnicul sin al maicei Patrii, dulce ne este astăzi a innoi neperitoarea amintire a *marelui Ștefan*, Domnul războinic, zidul creștinătății către care s'au sfărîmat, în trecerile lor, nenumăratele urgii ale păgînătății, zidul neclintit, care în timp de patru-zeci de ani a oprit invingerile sălbaticelor cohorte musulmane, cari aveau de țintă cotropirea Europei.

Și însă care a fost răsplata noastră pentru atitea lupte crîncene?—Numai prestigiul istoric,—căci singele vărsat pentru Europa este acoperit cu o neagră uitare! Adîncă pildă că pe nădejdea și pe ajutorul altora să nu cate în zadar a se răzîma suferitoarea omenire!

Ciți alți domni pămîntenii au luat parte la acea îndelungă luptă pentru Sfînta Cruce!.... Nume strălucite, cari vor ră-

---

¹⁾ Născut la 1812, mort la 1876, Costache Negri este una din cele mai frumoase figuri ale istoriei noastre contemporane. A studiat în țară și în Franța. În epoca propagandei pentru unire, a avut un rol foarte însemnat, împreună cu Cogălniceanu și cu Alexandri. După unire, a fost trimis la Constantinopol al Domnului Cuza și a lucrat pentru unirea definitivă; lui i se datorește în mare parte realizarea așa de repede a acestui mare act național. Ultimii ani ai vieții sale i-a petrecut la moșia sa.

DISCURSUL PENTRU IMPOZITUL PE SFERTUL VENITULUI

DE

MIRABEAU

Domnia lui Ludovic XVI se incepe printr'o situațiune economică foarte rea. Franța sărăcită sub regii anteriori, sărăcea acum zilnic prin cheltuelile exagerate ale curții și ale nobilimii din jurul tronului, cum și prin nevoile expedițiunii în America spre a se da ajutor Americanilor în contra Englezilor.

Aceste împrejurări silesc pe rege a cere impozite de la Parlament. Parlamentul refuză și este exilat. Ludovic nu putu însă să ție mai mult timp piept Parlamentului, și cedă dorinții obștești de a convoca statele generale. În 1789 aveau a se întruni deci deputații celor trei stări sociale recunoscute în Franța: nobilimea, clerul și burghezimea (tiers-état).

După multe dezbateri în privința numărului de deputați ce avea să dea fie-care stare, s'aũ făcut alegerile, fiind prim-ministru Necker. Când deputații s'aũ adunat, cestiunea cea mai mare era dacă trebuie să lucreze toți la un loc sau separați după stare. Deputații comunelor își verificară titlurile și se declarară constituiți, sub numele de *Adunarea Națională*. Într'o zi, găsind ușa sălii oficiale închisă, deputații comunelor se adunară într'o sală de petrecere și acolo jurară că se vor aduna ori-unde, numai să dea statului o constituție.

Peste cite-va zile cele trei ordine fură adunate în ședință solemnă. Regele se infățișă cu mare pompă și ținu un discurs, în care făgăduia că va acorda poporului ce va crede el de cuviință și termina invitind pe cele trei ordine să intre fie-care în ședință separată.

Nobilimea și clerul eșiră din sală: iar deputații comunelor rămaseră. Când trimisul regelui veni să le amintească datoria de a se supune și ei, un tinăr deputat din sud, Mirabeau, răspunse, în numele tuturor, prin aceste memorabile cuvinte: «Declar că pentru a ne goni de aci trebuie să se întrebuinteze forța, căci nu ne vom

părăsi locurile de cit prin puterea baionetei!» Regele n'a avut curajul să meargă pînă în capăt cu această încercată lovitură de stat. Adunarea a deliberat, și pe lângă deputații comunelor s'au adaus un mare număr dintre ai clerului și ciți-va din nobilime.

Necker, vestit ca finanțiar, a fost nevoit să demisioneze. Acest fapt, cum și aducerea de trupe la Versailles, unde se țineau ședințele Adunării, au iritat poporul și astfel s'a produs celebra revoltă de la 14 Iulie, cînd Bastilia a fost dărîmată. Această dată se poate considera ca începutul revoluției franceze și este prăznuită pînă azi de Francezi cu mare ceremonie.

Adunarea națională care luă numele de *Adunarea constituantă*, se constitui definitiv unindu-se la un loc cele trei ordine și în noaptea faimoasă de 4 August 1789 feudalitatea fu dărîmată. O mulțime de deputații ai aristocrației declară că se leapădă de toate titlurile și drepturile lor de nobili.

Se începu discuția proiectului de constituțiune; dar în mijlocul acestor dezbateri de natură cu totul generală, se iviră și chestiuni de actualitate.

Necker, pe care regele fusese nevoit să-l aducă din nou la minister, arată situațiunea rea a finanțelor statului și ceru să i se acorde un împrumut. Două împrumuturi i se acordară pe rînd, dar nu se putură împlini; atunci el spuse că ori va îndeplini statul francez aceste nevoi ori va da faliment. De aceea, propuse să se dea $\frac{1}{4}$ din veniturile fie căruia francez, după proprie declarație personală și 3% din capital, fie numerar, fie giuvaeruri, fie obiecte de lux sau de artă.

Situațiunea nenorocită înfățișată de Necker produse o tăcere adîncă în Adunare. Comisiunea însărcinată să cerceteze raportul ministrului declară că nevoile statului să urcă la 500 de milioane și ceru Adunării să delibereze îndată. Dezbaterea fu furtunoasă, dar Mirabeau rosti acest faimos discurs în care arată că nu e cu putință a mai delibera și Adunarea votă imediat propunerea ministrului.

Îndată după aceasta, Necker, venind să mulțumească Adunării, făcu declarația sa personală socotîndu-se imposabil cu 100 de mii de franci și imediat fu imitat de toți oameni bogați, al căroro elan de patriotism scăpă patria de o grozavă catastrofă finanțiară.

Vă rog, domnilor, să bine-voiți a-mi răspunde. Primul ministru ¹⁾ nu v'a înfățișat tabloul cel mai îngrozitor al situației actuale?

¹⁾ Necker.

spune aceloră cari se tem să nu calce făgăduelile făcute publicului, cari au spaimă de sacrificii prea mari, de impozite : Ce e falimentul, dacă nu cel mai crud, cel mai nedrept, cel mai groaznic din toate impozitele ?

Prietenilor, ascultați un cuvânt, numai un cuvânt.

Două veacuri de jafuri și de hoții au gătit prăpastia în care stă să se prăvălească regatul nostru. Trebuie să umplem această îngrozitoare prăpastie. Iată lista proprietarilor francezi. Alegeți pe cei mai bogăți ca să jertfiți mai puțin cetățeni. Haide ! alegeți ! Nu se cade să piară un mic număr ca să scape poporul ? Și acești două mii ar putea să acopere deficitul. Readuceți ordinea în finanțe, pacea și prosperitatea pentru regat. Loviți, junghiați fără milă aceste triste victime, asvirlți-le în prăpastie și ea se va umplea.

Cum ! Vă dați înapoi de frică ! Ce oameni neconsecuenți, ce oameni mici la suflet ! Cum ! Nu vedeți că dacă decretați falimentul său îl lăsați să se ivească fără a-l decreta, vă minjiți cu o faptă de o mie de ori mai criminală și încă criminală fără folos, căci cel puțin ceia-ce vă spun eu ar face să dispară deficitul ?

Ce fel ! Credeți că dacă nu plătiți, nu mai aveți de plătit ? Socotiți că miile și milioanele de oameni cari, prin această izbucnire groaznică sau prin urmările ei, vor pierde tot ce era mîngierea vieții lor și poate singurul izvor de existență, socotiți că aceștia vă vor lăsa să vă bucurați de crima voastră fără turburare ?

Privitori fără pă sare la relele neînchipuite pe cari le va azvirli această catastrofă peste Franța, egoiști fără simțire ce socotiți că zvircolirile deznădejdi și ale mizeriei vor trece cu atît mai repede cu cit vor fi fost mai violente, — sinteți pe deplin încredințați că acei oameni lipsiți de pîine au să vă lase să mincați bucatele voastre felurite, pe cari nu le veți fi imputînat nici ca soiū nici ca scumpele ? Nu, de sigur ! Veți pieri ! Și în această prăpădenie universală pe care o ațîțați voi, veți pierde odată cu onoarea și toate acele mulțumiri nelegiuite !

Iată unde mergem.

Vorbiți de patriotism, de avînt patriotic. A ! nu prostituți

aceste nume de patrie și patriotizm. Ce ! E așa grozavă mărime de suflet să dai o parte din venit ca să scapi averea toată ? Mi se pare, domnilor, că e numai aritmetică aici și cine stă la indoială, dacă n'ar produce indignare, ar produce dispreț pentru prostia lui. Da, domnilor, e simplă prudență, e înțelepciune ordinară, e interes grosolan ceea-ce vă cer. Nu vă mai spun ca altădată : — Ce, vreți să dați exemplul de un popor adunat care-și calcă făgăduiala ? Nu vă mai spun : — Ce drepturi aveți la libertate, cind de la cel d'intîiu pas întreceți faptele rușinoase ale celor mai corupte guverne ? Nu. Acum vă spun : Vreți fi toți tiriți în ruina universală și cei mai interesați la sacrificiul ce vă cere guvernul sinteți voi înși-vă.

Așa dar votați acest ajutor extraordinar și să dea Dumnezeu să fie de ajuns ! Votați-l, căci dacă vă îndoiiți despre mijloacele propuse, nu vă îndoiiți de nevoia care-l cere, nu vă îndoiiți de neputința în care ne aflăm de a-l înlocui în chiar acest minut. Votați-l, pentru că împrejurările nu suferă întârziere și a noastră va fi vina orî-căreia întârzieri. Nu cereți amîinare : nenorocirea nu îngăduie nici odată.

E ! Domnilor, cind a fost vorba de o neînsemnată moțiune la Palais-Royal, de o răzvrătire vrednică de ris, care a avut importanță numai pentru inchipuirea slabă sau răutăcioasă a citor-va oameni de rea credință, ați auzit strigîndu-se aceste vorbe nebunești : *Catilina e la porțile Romei și deliberați !* Și atunci nu era nici Catilina, nici primejdie, nici Roma... Iar acum falimentul, hidosul faliment e aci ; el stă să vă nimicească pe voi, proprietățile voastre, onoarea voastră.... și mai deliberați !

Observări. — 1. Cine este autorul acestui discurs ? 2. În ce împrejurări politice s'a rostit ? 3. Este o improvizațiune sau un discurs pregătit ? 4. Ce fel este exordiul și pentru ce este așa ? 5. Care e confirmațiunea ? 6. Care e respingerea ? 7. Care a fost efectul discursului ? 8. Ce deosebire este între acest discurs și cel precedent ? 9. Face parte din aceeași ordine de idei ?

PUTEREA DE VIAȚĂ A NAȚIUNII ROMÎNE

DE

T. CIPARIU ¹⁾

Eccelență ²⁾, domni și frați!

Cînd ne uîțăm înapoi la istoria poporului nostru și mai cu seamă la a națiunii noastre din astă patrie dulce, care e ințiul leagăn al vieții romine, pe aceste locuri nordice-orientale, mai că nu aflăm în șirul atitor mari secolî, de la începutul celui al doilea al erei creștine pînă acum, peste mijlocul celui de al XIX secol, de cit numai zile de lacrimi, de dureri și de suferințe de toată forma; iar zilele de bucurie pentru poporul romin și pentru națiunea noastră transilvană în specie aũ fost mai puține și mai rare, de cit pana de corb alb. Cultura romină, ce aũ adus cu sine în Dacia din alte părți ale lumii mai fericite și mai desfătate, și aũ transplatat-o în acest pămînt rece și înghețat, cultură de care mărturisesc toate ruinele și toate unghiurile patriei noastre, —

¹⁾ Timoteiũ Cipariũ este unul dintre cei mai însemnați scriitori ai Rominilor de peste munți.

Născut la 1805, invăță la Blaj, fu profesor și neobosit luptător pentru cultura poporului. El este unul din intemeietorii Asociațiunii pîntru cultura poporului romin, societate care există pînă azi și face progrese mari. Cu ocazia inaugurării și deschiderii acestei asociațiuni în 1860 rosti el discursul ce publicăm.

Cipariũ a fost unul din membrii fundatori ai Academiei Romine. A murit în 1887.

²⁾ Se adresează mitropolitului Șaguna.

tru ca să adună la un loc tot ce vor fi scăpat ei din vedere, și cele pe care lor nu le-a fost dat a le cunoaște. *Tesaurile de monumente* în 3 tomuri și alte publicațiuni istorice, eşite pînă acum din condeiul d-tale, au dat ocasiune publicului nostru ca și celui străin, să prevadă ceea-ce are să mai aștepte de la d-ta, iar membrii acestei societăți academice au fost convinși îndată de la începutul activității sale, cum că d-ta trebuie să ocupe loc în mijlocul nostru.

Tot din aceste cauze era lucru firesc, ca și compunerea biografiei lui George Șincai să o așteptăm de la d-ta. Ai corespuns și acestei misiuni într'un mod, în cît avem dinaintea ochilor noștri spirituali, imaginea autentică a istoricului, literatorului și tot de odată martirului George Șincai. O singură îndoială s'ar mai putea deștepta în spiritele noastre, o îndoială în fața căreia trebuie să se oprească fie-care om însetat de adevăr; iar aceea este că nu cum-va biograful ori istoriograful, preocupat și el într'un mod sau altul, să fi fost prea părtinitor pentru persoana singuratecă, și prea sever către societatea, în mijlocul căreia viețuise acea persoană. Cu această reflexiune a mea, voesc a-ți rechema în memorie unele opinii, cari s'au susținut într'un timp despre bărbatul glorificat de d-ta, ca adică, acela ar fi fost un Român prea înfocat; că prea ar fi voit să întoarcă lumea cu degetul; că să încercă să delătore mai multe instituțiuni asupritoare și foarte funeste, el singur cu umerii ca de un Titan, și așa mai departe . . . . .

Trăsurile mai de frunte din decursul vieții lui George Șincai, așa precum ni le-ai împărtășit d-ta cu destulă precisiune, explică și mai limpede, pentru ce istoricul și literatorul George Șincai din ideea naționalității romine, făcuse oare și cum un simbol al credinței sale ca un om, și apoi pretinde că în acest punct să fie tot de o credință cu el. Oare însă, putea el să aibă altă credință în respectul naționalității? A petrece în vigoarea juneții cinci ani printre ruinele Romei lui Romulus, a Scipionilor, a lui Cesar și Pompeius; a descoperi acolo la sorginte începînd cu columna lui Traian toată originea înaltă și glorioasă a limbii și a numelui; apoi a se reîntoarce în patrie și a trage paralele între odinioară și tim-

DEZBATERILE UNUI PROCES

INAINTEA CURȚII CU JURĂȚI

La 6 Martie 1871 s'a judecat de către Curtea cu jurați din Iași procesul fostului arhimandrit Climent, care a încercat săucidă pe Mitropolitul de atunci al Moldovei Calinic Miculescu.

După ce s'a constituit comisiunea juraților, după ce prezidentul a luat jurământul fie-căruia, grefierul citește *actul de acuzare*. Acuzarea era aceasta : In seara de 19 Ianuarie 1871 Arhimandritul Climent, profesor la seminarul din Iași, a venit la Mitropolit și, după oare-care discuție asupra unei adrese pe care i-o făcuse Mitropolia, a tras patru focuri de revolver cari au rănit pe Mitropolit.

Se citește apoi depunerile făcute de acuzat și de martori la *instrucție*, se ascultă din nou martorii propuși și de apărare și de acuzare.

După ce se termină ascultarea martorilor, prezidentul dă cuvîntul *procurorului* ca să rostească *acuzarea* (rechizitoriul).

Acuzarea. — D-lor Jurați, nu am trebuință a demonstra unor oameni serioși și pătrunși de demnitatea și importanța funcțiunii lor, gravitatea acestei cauze. Titlul ei, proporțiunea imensă ce a luat în societate, faîma ei, sînt destul de elocvente și d-voastră, cari veniți din mijlocul societății pe care o reprezentați și ați ascultat actele citite și mărturiile depuse, ați simțit-o și o simțiți ca și mine.

Dacă această cauză este gravă și importantă, este totdeodată și singulară în analele noastre judecătorești. Ea a excitat atît interese lumești cit și spirituale : interese lumești, pentru că un om a voit să ridice viața unui alt om ; interese

spirituale, pentru că un preot a intins arma ucigătoare asupra altui preot.

O! ce fapt oribil! Cit este de laș! Cit este de odios!

Este laș, pentru că victima a fost atacată prin surprindere la o distanță apropiată, piept la piept și cu un instrument, ce duce imediat la scop; este înspăimântător, pentru că victima este de un caracter dulce, blind, grațios, care nu știe ce este răutatea, care nu e capabil de a ofensa și căruia nici odată, cred, i-a vibrat pe buze cuvinte supărătoare; este odios pentru că ambii sînt preoți, unul șef, cel-alt inferior, unul făcător de bine și proteguitor și cel-alt folosit.

Prin acest fapt, acuzatul in dubla sa calitate de cleric și cetățean, a pus în mișcare de odată ambele jurisdicțiuni, înaintea cărora este justițiabil.

Justiția eclesiastică l-a judecat, și l-a exclus din cler ca nevrednic. Acum așteptăm ca și justiția lumească să-și facă datoria.

Domnilor jurați! Cînd avem a judeca pe un om pentru faptele criminale ce i se impută, trebuie să-l cunoaștem bine; să cercetăm calitățile sale, temperamentul său, moravurile și ocupațiunile sale, căci numai ast-fel ne vom face o justă idee de gradul culpabilității lui.

Climent, astăzi după deciziunea sinodului ce ni s'a comunicat, numitul Constantin Nicolau, fost călugăr, din momentul ce a primit tunderea și a îmbrăcat haîna călugăriei a primit și îmbrășat credința și principiile instituțiunii călugăriei.

Care sînt principiile acestei instituțiuni?

Filozofii au zis că omul este o ființă sensibilă, raționabilă, compusă din trup și suflet, cu trupul muritor, supus mizeriilor lumii, cu sufletul nemuritor, aspirînd la o altă viață fericită și eternă, și învățații religioși au crezut și cred că trupul ar fi o piedică desvoltării părții celei mai nobile a omului, desvoltării spiritului. De acolo s'a născut întrebarea dacă n'ar fi mai bine și cu puțință ca omul trăind încă, să se desfacă de trup, sau mai drept de ale trupului, și să trăiască numai pentru suflet, pentru ca ast-fel să se perfecționeze? Sublimă idee! Triumful spiritului asupra materiei.

revolverul cu sine, cind mergea la Socola, unde profesa : pastorală, morala și teologia dogmatică. Chestiunea posesiunii revolverului asupra-și devine indiferentă, pentru că, zice el, avea gindul să se ducă la un croitor, ce șade lângă biserica Sf. Nicolae de la șosea, și de acolo la Socola.

Cind a eșit din casa sa pe la 7 ore, era deci decis a merge pe la Mitropolie, pentru care sfârșit luase cu sine acea adresă, și de acolo la Socola, pentru care sfârșit se înarmase cu revolverul. Ast-fel a depus înaintea d-lui judecător de instrucție.

Să ne fixăm însă bine atențiunea asupra alegațiunii din urmă. Era 7 ore seara, cind a eșit de acasă și avea intențiunea de a merge la Mitropolie, unde trebuia să șază o oră. Cind a venit la Mitropolie, a concediat trăsura cu care venise, prin urmare după o oră cind avea gindul să iasă, trebuia să meargă pe jos, pină va veni o altă trăsură; apoi să se ducă la croitor, unde, cum se înțelege, avea gindul să stea încă un timp oare-care. In tot casul timpul trebuia să înainteze, și mergerea sa la Socola, care era subordinată condițiunii de a nu fi prea tirziu, acum devenea imposibilă. Luarea revolverului cu sine pentru Socola, rămîne după această o chestiune indoelnică.

Pe la orele 7¹/₄, sau 7¹/₂ seara (19 Ianuarie) se anunță la Inalt Prea Sfinția Sa, și Eminența sa, care îl iubea, l-a primit bine, cu cuvinte foarte grațioase.

Luind loc pe sofă, după invitația Eminenței Sale, s'a pus într'o poză indecentă. Eminența Sa nu i-a observat, ci din contră i-a făcut onoruri mai mari, i-a oferit tabac, pe care el l-a primit după a treia invitațiune.

Aci mă opresc a face istoricul mai departe, căci mă îngrijesc, să nu răpesc efectul mărturiilor clare ale persoanelor ce au fost prezente. Vă las domnilor jurați sub viile impresiuni, ce au produs acele mărturii, și să contemplați tabloul după cum vi l-a desemnat martorii.

Vă trimet planul odăilor, ca să studiați localitatea și pozițiunea ei.

Accum sub acele impresiuni, ce ne-au produs mărturiile, să cercetăm modul cum se justifică acusatul.

«Am fost iritat, zice el; am eșit în salon, și acolo am gândit să mă reintorc, să cer ertare Eminenței sale, și când am apărut în odaie, Eminența sa m'a întâmpinat cu cuvinte și mai insultătoare și de aceea iritându-mă și mai tare, nu știu ce am făcut mai departe».

Justificarea este neînțeleasă, n'are nici un temei; nu putem nici într'un chip a o admite!

Să ne aducem aminte de martori. Ambii martori spun că singurele cuvinte rostite de Eminența sa au fost acele de: «eși afară, sint bolnav; eși, că pun să te deie afară», și aceste cuvinte, le-a pronunțat tocmai când răbdarea trecuse toate marginile ei, căci acusatul, cu toate că obținuse de la Eminența sa promisiunea, că va pune să prefacă acea adresă, dacă așa cum era nu o putea primi, el nu înceta a face observațiunile cele mai severe și critice amare contra administrațiunii Eminenței sale.

Iritația ce s'ar fi produs în el este un pretext.

Când cineva este predominant de o asemenea pasiune, și vocea rațiunii este înădușită de a pasiunii, încît se supune orbește imperiului ei, în acel moment în care ea se aprinde, mișcă ca o forță motrice acțiunea omului.

În acel moment când a fost iritat de cuvintele Eminenței sale, scotea revolverul din buzunar, ori lua în mină alt-ceva și dădea.

Însă, el n'a făcut așa. A stat trei minute pe sofa în tăcere și se scoală repede și trece în salon, fără a saluta; acolo șade ca două sau trei minute, în care interval face o mișcare, ce se părea a fi aceea a îmbrăcării blanei sale, și apărînd iarăși în odaie, a cărei ușă deschide cu mina dreaptă, se pleacă ca cum a fi voit să dea a înțelege că-și cere ertare, cum au crezut atît martorii cit și pe Eminența sa, care i-a întins mina bine-cuvîntătoare. Când ajunge în fața Eminenței sale, care nu se sculase de pe sofa, ce sta la partea opusă a ușei salonului, începe a trage focurile din revolverul pe care îl ținea în mina stîngă acoperit cu minica hainei.

Domnilor Jurați! crima de omucidere se constituie din două elemente: 1) un om ucis, 2) voința criminală de a ucide. În

om nou să sufere în liniște o asemenea ofensă. De aceea a fost conflictul între ei, aceasta a trebuit odată să izbucnească. Cînd și cum ? aceasta era o chestiune de temperament, atîrna de gradul de cultură, de la simțibilitatea mai mult sau mai puțin dezvoltată a indivizilor. Și aci vedem luptîndu-se idei cu idei, nu oameni cu oameni. Cauzele conflictului tragic avem să le căutăm dar atît în subiectivitatea persoanelor, pe cit și subiectivitatea circumstanțelor. În popoarele și în oamenii cei culți este simțul de onoare foarte dezvoltat ; cei neculți nu sînt așa de simțitori. Eu cred, d-lor Jurați, de respectat pe acel om, care nu se lasă a fi ofensat, fiind-că probează că este un om cult.

D. Procuror general a zis că Climent ar fi lipsit de la datoriile sale, purtînd arme cu sine, și că legile canonice ar opri aceasta. Inșă fiind vorba despre un apostol al credinții voii veni și eu cu un exemplu analog, tras din istoria sacră ; acesta este exemplul apostolului Petru, care fiind insultat și ultragiat, a scos sabia și a tăiat urechia celui, ce-l ofensase. Iată piatra pe care Christos și-a întemeiat biserica sa ! Iată unul din stîlpii bisericii creștine ! iată omul sanguinic, care-și răsbună imediat contra celui ce-l insultase ! și nu stă scris nicăieri că Christos, care de sigur era mai pravoslavnic de cit onorabilul nostru Procuror, ar fi cerut să i se aplice lui Petru acea pedeapsă care o pretinde D. Procuror general de la Jurați pentru părintele Climent.

Mă adresez către d-v. d-lor jurați, și implor buna voină a d-voastre, cerînd ca să luați în considerațiune toate circumstanțele espuse de apărare, să aveți în privire caracterul acusatului, faptele provocatoare ale Mitropolitului, iritațiunea, fără precugetarea sa scusabilă în care s'a găsit acusatul, și să declarați că el nu a avut în momentul săvîrșirii faptului libertatea rațiunii sale, dînd un verdict de achitare, sau declarînd cel mult, că faptul este un delict scuzabil.

Intr'un asemenea verdict veți da tot-odată o lecțiune salutară tuturor acelor care sînt învechiți în zile rele, îi veți sili ca să devină oameni noi !

(După ce se termină toate dezbaterile, adică după ce vorbesc toți advocații, după ce vorbește procurorul dacă mai

a-și face singur dreptate. Nu sint legile onoarei cum pre-
tinde apărarea, pe cari D-v. aveți a le aplica, ci acele ale țării,
după care se judecă fie-care cetățean.

Apărarea avind cuvintul a susținut din contra că in ade-
văr acusatul a fost din nou întîmpinat de mitropolit la în-
toarcerea sa in cameră cu acele espresiuni provocatoare ; că
dacă martorii oculari nu dau nici o lumină asupra acestui
punct atit de important pentru apărare, aceasta se explică
lesne prin ce și unul și altul datoresc Mitropolitului, după
insă-și declarația lor ; că aceste fapte provocatoare ale Mitro-
politului ar fi cauzat o iritațiune in spiritul acusatului, care
cum se constată prin instrucțiune, este de un caracter foarte
iritabil, așa in cit și-ar fi pierdut libertatea raționamentului,
ceea ce-l pune afară de ori-ce raspundere ; că la această stare
a acusatului a contribuit și beția, căci mai mulți martori au
afirmat că el avea deprinderea de a bea ; că dacă nu s'ar
admite această stare de alienare a acusatului, totuși ar tre-
bui să i se admită cel puțin scuza, căci după lege are drep-
tul de a profita de aceasta, că faptul s'a comis in urma unor
provocări violente, și provocările sint constatate ¹⁾.

Observari. — Care este înțelesul general al acestor discursuri ?
Cite sint și cine le rostește ? Ce insemnează curte cu jurați și in
ce se deosebește de un tribunal ? Ce este Mitropolitul ? Ce insem-
nează *instrucția* unui proces ? Care este rolul procurorului și care
al avocatului ? Cari sint ideile principale din discursul acuzării ?
Cite părți deosebim ? Cit ține exordiul și ce fel este ? Este nara-
țiune, confirmare, respingere ? Cum este perorațiunea ? Cari sint
ideile principale din discursul apărării ? Cum se chiamă discursul
prezidentului ? La ce servește el ? Cari sint ideile principale ? Cari
trebuie să fie calitățile acestui discurs ?

---

¹⁾ Acuzatul a fost osindit, in urma verdictului juraților, la 2 ani
inchisoare corecțională.

OBSERVĂRI GENERALE

Se deosebesc mai multe categorii sau specii de discursuri după felul ideilor ce tractează.

*Discursurile religioase*¹⁾ au de scop să învețe pe oameni adevărurile religiei. Ele au ca temă o citațiune din cărțile sfinte pe care o dezvoltă cu toate detaliile necesare. Ele poartă numele de *predică*, *omilă* sau *invățături*; une-oră se mărginesc numai a explica pasagiū cu pasagiū un text din evanghelie. Cuvintările cari au de temă lauda unui sfint poartă numele special de *panegiric*.

*Discursurile funebre*²⁾ se rostesc la o înmormintare. Ele se pot ținea și cu ocazia amintirii morții unei persoane însemnate. Unele din acestea se socotesc ca specii ale celor religioase, pentru-că se ia de obicei ca temă o citație din cărțile sfinte care se aplică la împrejurarea particulară despre care se vorbește. Cele mai multe însă, așa cum se fac azi, sint independente; ele vorbesc despre meritele mortului și despre jalea celor cari rămân în urmă-și.

*Discursurile militare*³⁾ se rostesc de comandanți

¹⁾ Exemplu : Discursul lui Massillon.

²⁾ Exemplu : Discursul lui Bossuet.

³⁾ Exemplu : Discursul lui Mihaiu ; Proclamațiile principelui Carol.

ziunea unde se rostește. Intre aceste discursuri avem dar : conferința, lecțiunea publică, disertațiunea, discursul de recepțiune, elogiul academic, memoriul academic, raportul.

Conferința tratează o cestiune de literatură, de știință, de artă în fața unui public adunat în mod liber. Ea își propune să facă cunoscute cite-va adevăruri, însă în mod cit se poate de plăcut, în cit ea urmărește distracțiunea paralel cu instrucțiunea ascultătorilor.

Lecțiunea publică este tot o conferință, însă făcând parte dintr'un șir de subiecte, despre cari se vorbește în mai multe ocaziuni consecutive (în fie-ce săptămână sau de două ori pe săptămână).

Disertațiunea este o cuvintare de aceea-și natură cu conferința sau lecțiunea, însă ținută în fața unui anumit public: membrii unei societăți, doritorii de a serba un eveniment istoric, literar, cum ar fi aniversarea patronului unei școli, etc.

Discursul de recepțiune se citește de un membru nou ales în Academie. El poate tracta o cestiune oare-care din specialitatea cu care se ocupă sau poate vorbi despre meritele membrului al cărui loc îl ocupă. În acest caz discursul de recepțiune este un *elogiu academic*. Se obișnuiește totdeauna ca, după discursul de recepțiune, unul din membrii vechi să dea un «răspuns», în care să facă elogiul membrului nou admis.

Memoriul academic este un studiu făcut de unul din membri și citit adunării.

Raportul este tot un asemenea studiu, însă după o însărcinare dată de Academie.

*Discursurile judiciare*¹⁾ se rostesc la tribunale. Ele au de scop a interpreta o anume dispozițiune din-

¹⁾ Exemplu : Desbaterea unui proces.

aruncate fără măsură căzură într'un dispreț meritat. Dacă ar trebui să credem pe Cicerone, nerușinarea panegiriștilor nu se oprea nici în fața celor mai grosolane minciuni, și discursurile lor pe care fie-care familie le producea mai tirziu ca titluri de nobletă, incurcară de multe ori pe istorici.

Ori-care ar fi strălucirea elocuenței antice, amvonul creștin poate sta alături cu tribunele Romei și Atenei. Fără indoială nu trebuie să căutăm în discursurile Sfinților Părinți greci și latini, nici acea puritate de gust, nici acea perfecție de vorbire cu care vor rămâne totdeauna onoarea lui Demostene și Cicerone; dar marile adevăruri pe care le anunță, ridică și susțin cuvântul lor. În fața morții mai cu deosebire, elocuența lor nu are rival. Și numai Bossuet a putut să-i întrecă imitându-i.

Sfântul Ambrosie reprezintă orațiunea funebră în Biserica latină, ca St. Grigore de la Nazianza în biserică greacă. Cu toate că acești doi oratori aparțin aceleiași epoci, s'ar căuta în zadar un caracter care să le fie comun. Pe cit timp Sfinții Părinți ai bisericii grecești, discutind cu retorii de la Constantinopole și filosofi de la Alexandria, își adapă neincetat elocuența lor chiar la finta păgînismului pe care îl combat, Sfinții Părinți ai bisericii latine, amestecați mai de curînd și mai de aproape cu barbarii, se căznesc în zadar să se puie în legătură cu tradițiile Romei păgîne.

Dintre popoarele moderne, la Francezi a luat această elocuență o desvoltare mai mare.

La moartea lui Henric al 4^{lea} panegiriștii se întreceau în elocuență: s'a păstrat cinci-spre-zece orațiuni funebre ale acestui prinț.

Trebuia ca un geniū puternic să deschidă drumul și să-l lumineze cu capod'opere, reformatorul tribunei creștine era încă așteptat. Acesta a fost Bossuet.

După el urmară: Fléchier și Mascaron; mai tirziū Bourdaloue.

(C. Aubert).

3. Discursurile militare.

La cei vechi erau foarte întrebuintate asemenea discursuri pentru că generalii erau și oameni politici. La cei moderni genul

Dintre popoarele moderne, vom cita de la Francezi pe De Sèze, apărătorul lui Ludovic XVI; Favre, Dufaure, Lachaud, apărătorul lui Bazaine.

În România numai de vre-o 40 de ani s'a dat prilej dezvoltării oratoriei judiciare. Vom numi dintre cei dispăruți pe Vasile Boerescu, G. Costa-Foru.

III.

CONDIȚIUNILE ORATORULUI

DIN VIAȚA LUI DEMOSTENE

Demostene, care era celebru la începuturile lui Eschine, era cu opt ani mai tânăr de cît rivalul său. Era născut la 385, la Peania în Atica. La vîrsta de 7 ani pierdu pe tatăl său, care era un bogat armurier. Tutorii săi mincară toată averea și-î neglijeară educația. Cu toate acestea se duse să asculte pe Platon și pe Euclide din Megara și Academia a avut în el cel mai zelos discipol. Se hotări să urmărească înaintea tribunalelor pe mizerabilii cari abuzase de situația lui de orfan. Luă ea să-l conducă în studiul oratoriei pe Iseu.

Ajuns la majoritate, pledă în contra tutorilor săi, cari fură osîndiți la restituiri considerabile. Este probabil că Iseu l-a ajutat în compunerea celor 5 pledări ce a pronunțat în proces și pe cari le posedăm.

Apoi Demostene încercă a vorbi de la tribuna publică, dar de două ori fu respins cu huidueli.

Stilul lui părea obositor și întunecat, fără ușurință și fără grație. Dar aceste neisbînzi aŭ înflăcărat și mai mult pasiunea lui pentru glorie. Se închise în timp de mai mulți ani într'o singurătate profundă, lucrînd cu o energie remarcabilă pentru a învinge defectele lui naturale, îngălbenindu-se pe cărți, copiînd și recopiînd pe Tucydide, meditînd, compunînd și mai cu seamă declamînd. În fine eși la lumină stăpin pe el și pe toate resursele artei. Atunci avea 25 de ani. În puțin timp ajunse la putere și la renume. Se servi și de talentul lui pentru a-și mări averea. Seria pledările, cum a făcut Antiphon, Iseu și atîția alții; caracterul lui violent se potrivea mai mult cu rolul de acuzator de cît cu acela de apărător și

Iată ce zice Quintilian despre Cicerone :

«Marcus Tullius, silindu-se să imite cu totul pe Greci, a reprodus, după mine, vigoarea lui Demostene, abundența lui Platon, delicatetea lui Isocat. Și-a însușit prin studiu ceea-ce era mai bun în fie-care din ei și a știut să cultive o sumă de calități proprii ale sale, căci el nu se aseamănă cu un riușor care se formează din apa ce o varsă ploaia, ci este un isvor care țighește din munte. Se pare că Provedința l-a trimis în lume ca să se vadă într'insul toate puterile elocuenței. Cine poate să explice lucrurile cu mai multă grijă decit el ; cine poate să misce cu mai multă putere ; cine are mai mult farmec în vorbire ? E totdeauna atita autoritate în tot ce spune încit ți s'ar părea că e rușinos să nu fii de părerea lui. De aceea contemporanii lui l-au numit *regele elocuenței judecătorești* și pentru posteritate «Cicerone» a rămas nu ca numele unui om, ci ca numele însuși al elocuenței».

Puterea cea mare a lui Cicerone sta cu deosebire în patetic. Acest lucru il spune chiar el într'una din lucrările sale retorice. (Orator XXXVII—XXXVIII) :

«Ce ași putea spune despre arta care consistă în a escita compătămirea ? Atita m'am exercitat de mult în cit decite-orii eram mai mulți cari aveam să pledăm aceiași cauză, se învoiaū toți ca să mă lase pe mine cu pearorațiunea. Dacă aveam oare-care succes în acest gen nu artei il datoram, ci unei sensibilități naturale. Talentul mieu în acest gen, pentru care regret că nu are mai multă putere, se poate judeca după discursurile mele, cu toate că cetirea nu poate să înlocuiască acea căldură de acțiune care dă elocuenței vorbite atita superioritate față de cea scrisă.

«Dar nu e destul numai a escita compătămirea judecătorilor, după cum am făcut adesea și într'un mod așa de atingător în cit în vorbirea uneia din plädările mele, am prezentat un copil în brațe ; că într'o altă cauză am ridicat de odată pe ilustrul acuzat pentru care pledam, și că luind de asemenea în brațe pe fiul lui, un copil mic, am făcut să se cutremure forul de plinsete și de gemete ; nu e destul aceasta, trebue să escitezi în sulletul judecătorului, invidia favoarea, disprețul, admirația, ura, amorul, desgustul, speranța, frica,

bucuria, durerea. In lucrările mele se vor găsi exemple pentru toate aceste pasiuni deosebite: pentru cele tari în discursurile contra lui Verres, pentru cele blinde în apărările mele. Toate mijloacele, în adevăr, de a mișca sau de a potoli spiritele, le-am încercat, așa putea zice chiar, le-am dus la perfecție, dacă nu m'ași teme că voi fi acuzat de prezențune, de și spunind adevărul».

SFÎNTUL IOAN CHRISOSTOM

Sfântul Ioan Chrisostom s'a născut în Antiochia Siriei după unii scriitori la anul 354, iar după alții la 344. Părintele său, numit Secundus, era *magister militum*, unul dintre cei mai distinși oameni ai armatei. Mama sa, numită Antusa, era una dintre cele mai distinse și pioase femei. Sfântul Ioan perdu pe părintele său încă de cind era în fașă, rămânind singură mama sa ca să-l educe. Pioasa Antusa nu perdu din vedere educațiunea iubitului său fiu, ci din zestrea sa, fără a atinge patrimoniul fiului lăsat de soțul său, făcu tot posibilul spre a-i da educațiunea necesară ca adevărată mamă.

Sfântul Ioan din copilărie manifestă talentele și capacitățile sale eminente. După terminarea studiilor elementare, fu incredințat unor preceptorii foarte distinși spre a-l instrui, său mai bine a-i completa studiile. Dar nu stete mult în Antiochia, și fu trimis de mama sa la Nicomedia spre a asculta cursul de Retorică al Sofistului Libaniu. Renumitul Retor nu intirzie a recunoaște în Ioan un june talentat, nu esită chiar a-l admira, distingându-l dintre toți cei-l-alfi discipoli ai săi.

Elogiile lui Libaniu stimulară și mai mult aceste talente rare. Ast-fel că sfântul Ioan în loc de a se opri din calea studiului, se aprinse și mai mult de dorința de a studia.

După terminarea studiilor în Atena cea păgină, se intoarse în locul său natal, Antiochia. Aci incepu a lua procese și a le susținea înaintea Tribunalelor, cu alte cuvinte, îmbrățișă

cariera de avocat. În această carieră lucră cit-va timp cu succes admirabil în aplausele poporului. Ca avocat a scris multe din discursurile ținute pentru susținere de procese, dintre cari unul l-a trimis lui Libaniū, magistrul său.

Libaniū îi răspunde :

«Îdată ce primești marele și elegantul tău discurs, îl citiți cititor-va bărbați cari se ocupă cu discursuri: dintre aceștia nici unul nu era care să nu salte, să strige și să nu facă toate cele ce de ordinar fac oamenii, cînd sint atinși de admirațiune. Eū așa dar sint mișcat de plăcere, fiind-că arăți și probe de întrebuintarea artei forense (de vorbire în public)».

Succesele sale oratorice acoperindu-l de aplause ca avocat, îi turburaū oare-cum modestia sa; de aceea sfîntul Chrisostom renunță la advocătură și se aplică în liniște la citirea sfîntei scripturi. De oare-ce sfîntul Ioan pînă acum la etatea de 28 de ani nu priimise botezul, Meletiu, profesorul său, acum episcop al Antiochiei, se grăbi a introduce în societatea creștină pe acest tînăr genial. Ast-fel sfîntul Chrisostom priimi botezul din mina profesorului și episcopului său Meletiu, care-l și chirotoni Anagnost al bisericei din Antiochia.

El voia să se retragă și să trăiască în singurătate; dar cedă stăruințelor mamei sale.

Cu toate acestea mai tirziū tot execută planul său, mai ales după ce văzu insistența creștinilor antiocheni de a-l alege episcop. Ast-fel, spre a evita alegerea în persoana sa, se retrase în munții vecini, unde stete patru ani cu un bătrîn eremit petrecînd în pustnicie și rugăciuni.

Pe la anul 375 se ridicase o persecuțiune asupra monachilor, pe cari îi căutaū prin singurătăți și-i inscriaū în miliție. Apăsați de această persecuțiune ciți-va monachi, amici ai sfîntului Ioan, veniră la dînsul în munți și-l rugară să-i apere contra atacurilor. Pentru acest scop sfîntul Ioan scrisse un tractat intitulat: *contra opugnatorilor vietei monastice*. Tot cam în acest timp a scris și un tractat intitulat: *Comparațiunea între un rege și monach*. După espirarea acestor patru ani de solitudine, se retrase într'o speluncă și mai secretă, unde stete doi ani. Aci consumat de privegheri, ne-

spre a întuneca și chiar spre a stinge lumina soarelui Antiochian, se destină ca locul pentru întrunirea conciliului să fie Chalcedona; ceea-ce se și făcu. Conciliul întrunit, formulă punctele de acușiune și cită pe Sfântul Chrisostom să compare înaintea-i. Sfântul Chrisostom răspunse *că dacă se vor scoate inimiciei săi declarații din numărul judecătorilor, este gata a veni la judecată spre a-și apăra cauza; în cas contrar îl vor cita în van*. Conciliul fără multă vorbă îl condamnă și-l depuse, trimițându-l în esil.

După aceasta fu dus în esil în cimpurile Preneti ale Bitiniei în anul 403. În urma esilării, poporul se revoltă contra tuturor inimicilor declarați ai sfintului și chiar asupra lui Arcadiu și Eudoxiei, cari îndată trimiseră delegați spre a-l aduce înapoi ca să liniștească pe popor. Dar după trei delegațiuni abia se înduplecă sfântul să se întoarcă înapoi în Constantinopole. Cu toate acestea nu voi a intra în oraș, ci se retrase într'o localitate mărginașă pînă cînd îl va absolvi sinodul de condamnare; însă poporul îl forță a-și lua locul și a le vorbi ca și mai înainte.

Abia se liniștise furtuna d'întîi și începu un uragan de calomnii. Poporul celebrînd serbarea unei statue a Eudoxiei și manifestînd usanțe păgînesci cu ocaziunea acestei festivități, sfântul Chrisostom combătut aceste acte nedemne de creștini. Inimiciei alergară și spuseră Eudoxiei cu totul alt-ceva decît aceea ce zisese. Acum Eudoxia din nou făcu să se convoace un conciliu. Conciliul fu convocat, și în puterea canonului 4 și 12 al sinodului din Antiochia îl condamnă din nou și-l depuse. În anul 404 fu dat soldaților spre a-l duce în esil. Mai întîi fu dus la Nicea Bitiniei; de aci merse înainte prin Capadocia, unde îi eșiau înainte episcopi, monahi și virgine vărsînd torente de lacrimi și zicînd:

«Mai bine era ca soarele să-și tragă înapoi razele sale de cît gura lui Ioan să tacă».

După 70 de zile de mergere pe jos abia ajunse la Cucus, un loc inospitalier în Armenia. De aci îl strămutară într'o localitate și mai urită și deșcartă, la Pytiunta în Pont și în fine la Comana. Ajuns aci, din cauza îndelungatei călătorii,

și a scăpat treptat de multe din defectele care se observă în primele sale lucrări.

«Niciodată nu-și învăța cuvintările pe din afară. Se pregătea foarte bine, uneori își scria discursul întreg și-l citea odată înainte de a se urca în amvon; aci da drum liber inspirațiunii sale, care completa și îndrepta cele pregătite prin reflexiune. Nu repeta niciodată predicile pe cari le mai ținușe... În orațiunile funebre ne impresionează nu atit datele biografice și învățăturile ce rezultă, ci mai mult emoțiunea personală a oratorului. De aceea cele mai frumoase din ele sînt acelea în cari a vorbit despre persoane pe cari le-a cunoscut de aproape. De aci vine puterea patetică a exprimării durerii și puterea simpatiei admirative, ce deșteaptă în ascultătorii vorbirea lui». (Lanson).

ELOCUENȚA LUI MIRABEAU ¹⁾

Era urit: corpul lui înfățișa niște conture masive. Nu puteai să-l privești chipul. Fața avea o culoare neagră-verde, era plin de ciupituri, iar ochii infundați sub niște sprincene groase. Gura îi era mare și strimbă. Avea un cap foarte mare și un piept foarte lat. Vocea lui era tot așa de aspră ca și trăsăturile feței. La începutul cuvintării, glasul îi era trăgănat și întretăiat, dar încet, încet, vorbirea devenea curgătoare și se înălța la tonul majestuos al gîndirilor pe cari le exprima.

Mirabeau avea acea elocuență care ridică mulțimile. Avea mișcări puternice, fraze pline și rotunde; avea porniri neașteptate și imperioase. Era superb cînd amenința său ataca. Dar n'avea numai calitățile externe ale oratorului. Avea logică strînsă și știa să arate faptele cum se potrivea mai bine cu cea-ce susținea. Discursurile sale sînt substanțiale, solide; ele instruiuău pe cei cari le ascultaău.

(Lanson).

---

¹⁾ Născut la 1749, mori la 1791.

mai în urmă: un cititor pasionat, o inteligență vie, un scriitor eminent, o memorie uimitoare.

Deși timbrul vocii sale nu era destul de viril și de și acțiunea lui nu avea perfectă măiestrie a lui Burke sau Sheridan, totuși Macaulay era considerat ca cel d'intîi orator al timpului său. Și merita acest rang, pentru că el nu se ridică nici o dată să vorbească fără să arunce valuri de lumină puternică și nouă asupra obiectului debătut, și fără să minuiască materialul ideilor sale cu o dexteritate extraordinară, punind în relief toate punctele favorabile temei sale cu o grație de expunere, cu o adîncime și o abundență de știință, pe care nici unul din rivalii săi nu o posedea. Drept vorbind, discursurile lui sînt adevărate studii politice, pe care cine-va le poate citi cu folos chiar acum cînd interesele și pasiunile ce le au provocat au fost indestulate sau stîNSE. Așa de mare era plăcerea ce ele produceau asupra auditoriului, în cit de îndată ce se răspîndea zgomotul că Macaulay va vorbi, această știre producea asupra Camerei Comunelor efectul unui talisman. Toți acei reprezentanți cari nu luau o parte activă la dezbateri și așteptau momentul votului prin sălile laterale, prin bibliotecă, bufet sau culoarele parlamentului, se apropiau de sala ședințelor și pîneau cu o nerăbdare vădită momentul cînd se scula el ca să vorbească; abia simțeau că a început, și toată sala se umplea de lume ca prin farmec. Numai acest fapt, într'un parlament ca cel din Londra, ne dă măsura talentului său. Toate succesele și promoțiunile sale politice el le a datorit nu nașterii, nu favorii regale, nu intrigelor sale înrolării sale necondiționate într'un partid, ci superiorității talentelor și întinderii cunoștințelor sale. Numai elocuența și strălucitele lui calități ca bărbat de stat l-au ridicat pînă la treptele cele mai înalte ale scării politice.

Ceea ce înălța așa de mult pe Macaulay în ochii politicilor timpului său, nu era numai măeștră alcătuire a discursurilor sale, ci și înțelepciunea sa de bărbat de stat, care îl conducea cu o siguranță perfectă în primejdioasele cărări ale tendințelor sale democratice, mai-mai radicale. Mintea lui fusese exercitată în vechile forme; însă el, în loc de a cristaliza în ele, făcea dintr'insele piedestalul inovațiilor celor

mai îndrăznețe. Cu chipul acesta el însuflă celor sfiicioși mai multă încredere decît cel mai îndărătnic aderent al *statului quo*. Macaulay nu desprețuia povețele ce i se dau în numele trecutului, nici nu se îngrozea de prezicerile adversarilor săi, cari pretindeau că măsurile susținute de dînsul vor pune statul în primejdie. El se lupta cu toate afirmările și primea lupta pe propriul lor tărîm. O părere contrarie pe care înamicii săi politici i-o opuneau, el știa să o înlătore printr'o argumentație viguroasă, să o încorporeze cu o dibăcie rară în sistemul său, pe care îl mărea, îl lărgea neconținut, îl întărea, fără să-l lase a șovăi într'un singur punct. El nu arunca un dispreț nerod asupra trecutului, ci știa să facă dintr'însul făclia prezentului, dîndu-i un sens și o interpretare pe atît de originală, pe cit de înțeleaptă; știa să facă din trecut, nu o piedică pentru inovațiuni, ci un ajutor și un agent propulsiv pentru reforme viitoare. Or cit de îndrăznețe ar fi fost reformele ce reclama, el știa să le scoată din învățămintele și spiritul timpurilor trecute, dînd inovațiunii sfințenia și puterea tradițiunii. Este o plăcere să vază cine-va cu ce logică fină el dă interpretări noi unor legi și forme vechi, și împacă cu o artă superioară anticul cu noul, înțelepciunea bătrînilor cu nevoile mai înalte ale timpului său. Cu toată strălucirea imaginației sale, el este și rămîne unul din bărbații de stat cei mai practici ai Engliterei. El își împodobește subiectul cu toate podoabele ce-i procură frumosul său geniū, dar nu-și pune credința numai într'insele. Fermecătoarele lui flori se sprijinesc pe o tulpină ce poate înfrunta vijelia. Instinctul lui sigur îi spune unde trecutul vine în ajutorul părerilor lui; prin acest instinct, vechiul absoarbe în sine noul, și noul suflă viață asupra anticului. Cînd el vine cu un sistem de reforme cari vor dărîma vechile forme și vechile tradițiuni, el știe să probeze că nu innovează ci antiquizează, că cel ce atacă este mai bătrîn decît cel atacat, în scurt că pretinsa revoluție este în faptă o simplă restaurație. Cu această artă în adevăr superioară a putut Macaulay să facă a trece multe din reformele sprijinite de el înaintea unei adunări așa de conservatoare ca parlamentul englez de atunci. El are toată îndrăzneala și

originalitatea ideilor democratice, fără să aibă aparența de a pretinde egalitatea și a face din toți o apă, ceea ce ar naște minia și indignația trufașei aristocrații engleze. În fine, în discursurile lui domnește o simetrie așa de perfectă, o știință de o calitate așa de superioară, o simțire așa de caldă și așa de adevărată, o logică așa de strinsă, o ironie așa de incisivă, în cit impresia finală a fie-căruia din ele este o convingere adincă și o plăcere incomparabilă.

Pe cînd era în viață, Macaulay vizita cu plăcere Colțul Poetilor din Abbatia Westminster, și exprimase speranța că și el va avea odată gloria de a fi înmormîntat cu cei mai iluștri bărbați ai țării sale. Această speranță și dorință i s'a împlinit; la 9 Ianuarie 1860 rămășițele lui pămîntești fură depuse chiar în acel Colț al Poetilor, care îi plăcea așa de mult, la picioarele lui Addison și nu departe de Milton, două genii pe cari le admira de o potrivă; pe cel d'întîiu pentru curățenia stilului, pe cel d'al doilea pentru sublimitatea cugetărilor și demnitatea caracterului.

Macaulay era un om cu desăvîrșire lipsit de vîiți. Caracterul său era simplu, sincer și generos. Mulți oameni mari pierd a fi cunoscuți de aproape; de aceea Erasmi zicea cu mare dreptate: «oamenii mari sînt ca tapetele de Flandra: fac efect numai de departe». În adevăr, la mulți inși gloria este în raport direct cu pătratul distanței. Macaulay nu avea de ce să se ferească a fi cunoscut de aproape. Intriga și astuția nu găseau loc în caracterul lui franc și deschis, precum se poate citi cu înlesnire pe trăsurile chipului lui. Capul lui era masiv, de o frumusețe virilă, un ochi viu, o gură bine tăiată. Avea pasiuni, dar ele nu-l stăpîneau nici odată, și acelea cari predominau erau pasiunile nobile. Cunoștea valoarea banilor, dar aceasta nu-l oprea de a fi darnic cu amicii și generos cu cei nenorociți. Nu-i plăceau animalele, și în deosebire nu putea suferi cîinii; dar iubea pe copii cu o adevărată pasiune, și una din plăcerile lui era a se juca cu dinșii. De și manierele lui erau de o simplitate aproape rustică, totuși spiritul, talentul lui pentru convorbire, întinderea și varietatea cunoștințelor lui, siguranța miraculoasei lui memorii, făceau adesea dintr'însul podoaba cercurilor culte și chiar a saloa-

nelor din Londra. Convorbirea lui așa de bine frasă, înviorată cu trăsuri de spirit și presărată cu citații bine alese, exercita un adevărat farmec asupra aceluia care l-auzeau convorbind.

(Ang. Demetriescu).

PĂRERILE LUI CICERONE DESPE CONDIȚIUNILE ORATORULUI

Cicerone n'a fost numai un orator strălucit, al cărui renume a trecut peste veacuri; el a studiat în amănunt arta oratoriei. Avem de la el mai multe scrieri de retorică, dintre care cele mai însemnate sînt: «*Brutus sive de claris oratoribus*», (Brutus, despre oratorii celebri), «*Orator*» (Oratorul), «*De optimo genere oratorum*», (Despre oratorii perfecți).

Iată cite-va pasagii din aceste scrieri:

Cele două merite principale ale oratorului sînt: întiiul a argumenta cu dibăcie pentru a lumina pe ascultători; al doilea, a mișca spiritul ascultătorilor prin forța acțiunii. Acela care știe să inflăcăreze pe judecător, reușește mai sigur de cit acela care se mărginește să-l instruiască. (Brutus XXIII).

Orator elocuent, după ideia care o avea M. Antoniu, va fi acela care înaintea judecătorilor și la orî-ce discurs public, va ști să probeze, să placă și să misce. Este trebuincios a proba, dulce a plăcea; dar a mișca este a învinge. De la acest din urmă mijloc atirne succesul. De la aceste deosebite funcțiuni derivă deosebitele feluri de stil. Cel simplu este destinat a proba; cel temperat a plăcea, cel vehement a mișca; în acest din urmă mai cu seamă consistă forța artei oratorice. Oratorul va ști a discerne ceia ce aparține fiecărui gen și a se exprima după trebuința cauzei, căci fundamentul elocutenței ca al orî-cărui alt lucru este bunul simț. (Orator XXI).

Oratorul trebuie să discearnă toate conveniențele relative la gândiri și la expresiuni. Circumstanțele de stare, de rang, de reputațiune și de vîrstă, acelea ale locului, ale timpului, ale auditoriului cer expresiuni și gândiri deosebite. În discursuri ca și în viață trebuie să observe cuviințele. Trebuie ca oratorul să pue stilul în raport cu subiectul și cu caracterul celor cari ascultă.

Ce poate într'adevăr să fie mai necuviincios decît să întrebuințezi în pledarea dinaintea judecătorului vorbe mari despre lucruri comune sau să vorbești de maiestatea poporului roman în termeni simpli și familiari! (Orator XXI).

Trebuie, după mine, ca omul într'adevăr elocuent nu numai să aibă această facultate de a se exprima cu abundență și bogăție, dar să studieze arta care are un raport imediat cu elocuența: *dialectica*. Într'adevăr cu toate că este o diferență între o disertație și un discurs, între a vorbi și a ști să vorbești, și una și alta sînt coprinse în arta de a vorbi. (Orator XXXII).

Nu e destul numai ca oratorul să fie dialectician, trebuie încă să cunoască bine toate părțile filozofiei. Fără aceasta nu va avea nimic de zis asupra religiei, asupra afecțiunilor de familie, asupra amorului de patrie, asupra binelui, răului, virtuții și viciului; asupra datoriilor, asupra durerii, asupra plăcerii, asupra agitațiilor sufletului și iluziilor spiritului, idei cari intră adesea în discursurile publice, și pe care nu le poate spune oratorul cu putere, abundență și bogăție, fără știința de care vorbesc. (Orator XXXIII).

A nu scrie de loc, Brutus, sau a nu scrie așa de bine cum vorbești, sînt lucruri cari provin din cauze deosebite. Sînt oratori cari n'au redactat nici o dată nimic de lene sau de frică d'a nu amesteca lucrarea de la forum și aceia de cabinet. Într'adevăr foarte adesea ori nu se scriu discursurile de cit după ce s'au pronunțat, iar nu în scopul de a le pronunța.

IV.

ACTIUNEA

PARTEA II.

GENUL ISTORIC

I.

CARACTERELE

ȘI

IMPORTANȚA GENULUI ISTORIC

Simplul particular, în citirea istoriei, găsește mîngiere pentru relele de față; ea îi arată că, prin o tristă fatalitate, perfecție n'a fost nici-odată în lume, virtutea mai totdeauna a fost prigonită în viață, și că resplata ei cele mai multe ori nu i-a venit decît după moarte. Cine nu trebuie să-și uite durerile și nemulțumirile, cînd istoria îi arată pe niște cetățeni vrednici de a porunci lumii, cari au fost jertfa tiranilor, și, de multe ori, chiar a compatrioților lor? Nenorocirile noastre trebuie să le socotim de nimic, cînd vedem pe un Socrate silit să primească otrava chiar din mina Atenienilor, pe un Aristid supus ostracizmului, numai pentru că era numit cel drept, pe un Caton dîndu-și singur moartea, ca să nu-și vadă patria în robie ¹⁾. Îi cu neputință ca cine-va, insuflat de asemenea pilde, să nu-și îmbărbăteze caracterul, să nu dorească a imita pe acești străluciți bărbați, făcînd abnegație de sine, și rivnînd numai folosul obșteșc.

Cît trebuie, dară, să ne fie dragă această știință înaltă, care lasă că ne dă o petrecere folositoare, și prin citirea ei ne îndestulează curiozitatea cea mai nobilă, dar ne învață încă a fi buni, ne mintue de prejudețe, ne sporesce ispita prin ispita veacurilor trecute, și ne lungeste, cum am zice, viața.

«A nu ști ce s'a întîmplat înainte de a fi născut, este, zice Cicerone, tot aceea ca cînd ai fi neconținut june; căci ce este vîrsta omului, dacă memoria faptelor noastre nu s'ar uni cu veacurile cele de mai înainte?»

Istoria singură poate, ca într'o panoramă întinsă, să ne arate împărățiile trecute înainte de mii de ani; ea ne face privitori la luptele, la revoluțiile, la sfaturile, la schimbările întîmplate de la începutul lumii; ea scoate din morminte pe strămoșii noștri, și ni-i înfățișează ca vii dinaintea ochilor, cu toate virtuțile, cu toate patimile, cu toate năravurile lor. Ea, dară, ne leagă cu vecia, puînd în comunicație semînțiile trecute cu noi, și iarăși și pe noi cu semînțiile viitoare, că-roră are să le trădeze povestirea faptelor noastre.

Pe lîngă toate aceste, istoria are și neprețuitul dar de a ju-

---

¹⁾ Se vor reaminti și aci, și mai departe toate faptele istorice la cari autorul face aluziune.

deca cu nepărtinire faptele contemporanilor noștri, pe cari noi nu avem curajul sau destoinicia de a-i cunoaște drept și adevărat.

Studiul istoriei, domnilor mîei, a fost în toate timpurile ocupația de predilecție a oamenilor gînditori. Nici odată însă n'a avut importanța și universalitatea de care se bucură astăzi. La cei vechi, ea era partea numai a oștenilor și a filozofilor, din pricina scumpetei manuscripturilor. Astăzi însă, ori și unde nația este ceva înaintată, istoria este citirea obiștească a tuturor stărilor, pînă și cele înjosite. În Franța, țăranul, seara la colțul focului, ca să se odihnească de trudele zilei, citește mărețele reforme ale Constituantei și strălucitele biruințe ale lui Napoleon. În Prusia, de cite ori mi s'a u întimplat să văd, în vremea popasului, pe muncitorul de pămînt cetînd, la umbra unui copaci, faptele marelui Frederik !

Această norocită popularitate a istoriei vine mai ales din două pricini. Cea întia este că astăzi fiește-care cetățean are drept și îndatorire de a se ocupa cu trebile statului, că fieși-cine dorește a ști care sînt și cum se păzesc drepturile naționale, ciștigat de către strămoși ; și unde poate cine-va să le găsească mai bine deslușite decît în istorie ? A doua pricină, și cea de căpetenie, este aflarea tiparului, mulțumită și de o mie de ori mulțumită aceluia care d'întiî a găsit această artă, cea mai mare împrăștiitoare și păstrătoare a întimplărilor, fără care istoria nici odată n'ar fi ajuns în cinstea universală în care se află. Nici nu pot să vă arăt cit lipsa acestei înalte aflări arunca nedumerire în povestiri, nesiguranță și întunec în tot. Această lipsă, domnilor mîei, este pricina că între Romîni, chiar și între cei mai însemnați, se găsesc a-a de puțini cari cunosc istoria. Tiparul, la noi, nu este încă destul de slobod și de împrăștiat : noi n'avem încă publicată în limba națională măcar o istorie universală ¹⁾ și ce vorbesc de istoria universală, cînd chiar

---

¹⁾ Prima istorie universală în limba romînă s'a publicat de Eliade Rădulescu la 1843, dar se vede, după ținerea discursului lui Cogălniceanu.

că am sporit în d-voastră și iubirea către patrie și că, prin urmare, am contribuit la păstrarea naționalității; căci, ce poate mai mult să ne-o păstreze, decît această istorie, care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce sintem, și, ca regula de trei, ne descoperă și numărul necunoscut: ce avem să fim!

O asemenea carte ar trebui să fie pentru noi aceia ce Iliada era pentru Greci. Și să mă credeți, domnilor, că și istoria noastră are intimplări, are portreturi, cari nici-de-cum n'ar rămînea mai jos decît eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scoate aureola poetică, cu care pana geniului i-a infrumusețat. Totul este, că veacurile eroice și mitologice au trecut de mult, că astăzi poezia nu se găsește nici măcar în versurile poetilor și că numai un Omer a fost în lume.

Negreșit că istoria Spartei, a Athenei, a Romei are mai mult interes decît a noastră pentru tot străinul: d'intîi, pentru că Grecii și Romanii sînt popoarele cari pînă acum rezumă civilizația și lumea veche; al doilea, pentru că înfrîurirea lor încă pînă astăzi se păstrează asupra noastră prin pravile religioase și civile, prin științe, prin arte, prin pămîntul ce l-am moștenit de la dinșii, și în sfîrșit pentru că toată instrucția clasică a junimii încă astăzi se razimă pe istoria Grecilor și Romanilor; și mai ales pentru că faptele acestor popoare s'au scris de niște bărbați ca Tucidid, ca Tacit, ca Tit-Livie. Sub aceste priviri, eu singur mărturisesc interesul universal al istoriei grece și romane; dar în ce se atinge de curagiul individual, de îndrăzneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția Voevozilor noștri, cari, deși pe un teatru strimpt și cu mici mijloace, au săvîrșit lucruri uriașe, în toate aceste, domnilor miei, nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai jos decît istoria a orî și căruî popor vechi și nou.

Lupta națională a Romînilor, cari mai trei veacuri, au apărut cu sabia Creștinătatea în potriva tuturor puterilor Islamizmului; domnia lui Alexandru cel Bun și a lui Mircea cel Bătrîn, al căror nume răsuna de la Marea Baltică pînă la porțile Bizanției; strălucitele fapte ale unui Ștefan cel Mare; blinda figură a lui Neagu V. V. carele, ca Ludovic XII

al Franței, lăsa sfătuirii fiului său cum să domnească ; abdicarea lui Petru Schiopul, care preferă să se scoboare de pe tronul Moldaviei decît să plătească bir Turcilor ; chipul măreț și întocmai ca al lui Ahil al lui Mihaîl Viteazul, singurul Voevod ce ajunsese a uni părțile Daciei vechi și a se putea intitula : «Michail cu mila lui Dumnezeu, Domn Valachiei, Moldaviei și Transilvaniei» ; inima de erou și geniul bărbătesc a Doamnelor Elena și Florica ; patriotizmul preotului Fărcaș și înalta înțelepciune a lui Miron Costin, carele cu același mină purta sabia spre apărarea patriei și condeii spre scrierea analelor naționale ; rivalitatea numai spre bine a Domnilor Matei și Vasile ; marile planuri sprijinite de mari talenți a lui Șerban Cantacuzino, pentru care tronul Valachiei se părea prea mic și rivnea tronul Bizanției ; apărarea a nouă-spre-zece plăeși în cetatea Neamțului împotriva armiei întregi a lui Sobietki, mințitorul Vienei ; toate aceste figuri, toate aceste fapte ar merita mirarea chiar a streinilor, cînd istoria noastră ar fi mai bine cunoscută. Vroiți, însă, un interes de roman, varietate de întâmplări, episoduri patetice, tragedii cari să vă scoată lacrimi din ochi grozăvi, care să vă rădăce părul pe cap ? apoi nu voi avea trebuință decît să vă povestesc cruzimile și viața aventurieră a lui Vlad Țepeș, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușneanu, intrarea Cazacilor sub Hmelnițki în Moldavia, care singură este o poemă întreagă, năvălirile Tătarilor, tăierea lui Brincoveanu și a familiei sale, una din cele mai triste priverști ce istoria universală poate înfățișa, catastrofa lui Grigorie Ghica, în care se întilnește tot neprevăzutul dramei, și cite alte scene grozave și uimitoare, cite alte întâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți !

Pe lingă acestea, istoria românească mai are interes și mai universal. Patria noastră, prin o soartă vrednică de toată jalea, a fost menită din cea mai bătrînă vechime să fie teatrul năvălirilor și a războaielor străinilor. Înaintea veletului creștinesc găsim pre Darie, pre Alexandru cel Mare, pre Lisimah, luptîndu-se cu Daci, a cărora pămînt l-am moștenit noi.

O sută de ani după Christos, întilnim pe Decebal, cel mai

insemnat Rigă barbar, care a fost vre o dală, mai măreț, mai vrednic de a fi pe tronul Romei, decit mișeiii urmași ai lui August. In adevăr, acest Decebal merita atit de puțin numele de barbar cit și ori-ce alt bărbat mare, care dorește a-și civiliza țara. «Este barbar, zice d. Saint-Marc Girardin, acela care sub Domițian, biruitor legioanelor Romane, cerea ca Împăratul in loc de bir să-î trimeată meșteri și lucrători de tot felul, atit in artele rășboiului precum și in acele ale păcii? Este un barbar ceta care, înainte de a începe rășboiul împotriva Romanilor, caută pină in fundul Asiei alianța unui alt dușman al Romei, al Rigăi Parților?» Pină acolo se întindea politica acestui bărbat insemnat. Inșă un eroi mai mare se pornește asupra lui; Decebal trebuie să se plece, patria i se supune, și nevroind a o vedea roabă el, care o ținuse slobodă și mindră, care lua bir de la domnitorii lumii, își dă singur moartea și scapă de a figura in triumful lui Traian, singurul împărat păgîn, pe carele din pricina virtuților sale, creștinii l-au pus in Raiu. Așa, domnilor miei, se sfirșește rășboiul Dacilor, una din epocele cele mai importante din istoria Romei...

Plinie cel tinăr, intr'una din scrisorile sale, ne dă ideia cea mai dreaptă despre acest cumplit rășboi, in care era să se hotărască pricina civilizației și a barbariei. Caninius, unul din prietenii săi, făcea o poemă asupra acestui rășboi; Plinie il indeamnă in întreprinderea sa. «Ai dreptate, îi scrie, să eî acest subiect; nu este altul mai nou, mai bogat, mai întins, mai poetic, și voiu zice însuși mai fabulos, măcar că totdeauna adevărat. Veî avea a zugrăvi canaluri săpate in niște țări necunoscute, poduri aruncate pentru întâiași dată peste fluvii repezi, lagăre așezate in mijlocul unor munți neapropiați pină atunci, un Rigă silit să fugă, silit să se omoare, dar care moare cu tot curagiul său, și in sfirșit două triumfuri: unul, care fu cel d'intiu pe care Romanii il ciștigară asupra Dacilor, pină atunci nebiruiți; și cel-lalt, care fu cel de pe urmă in care biruința isprăvise peirea acestui popor. Greutatea este ca să te poți ținea deopotrivă cu mărimea subiectului». Pagubă că acest poem s'a pierdut; el ar fi putut să ne dea o mulțime de detalieri asupra acestei lupte.

și ambiție, să spue adevărul fără slăbiciune și fără amărăire, să fie drept, fără asprime, censor fără oțerire și fără cleve-tire; să n'aibă nici un duh de partidă, nici însuși duh națio-nal; il vreaă, zice el, să fie cetățean al lumii, fără stăpîn, fără prăvilă, fără privire către opinia vremei sale, și ne-scriind decit pentru stima oamenilor cu dreaptă judecată și pentru lauda viitorimiei.

Acestea sînt însușirile unui bun istoric; în vremea lui Lu-cian poate că se întimpla la mulți; dar astăzi, cînd egoiz-mul și ambiția întunecă talentele cele mai mari, puțin s'ar găsi cari să le adune. Fără să vroesc să mă pot pune mai sus sau măcar deopotrivă cu alții, socot că nu-mi veți lua rău incredințarea ce v'o dau că răul și minciuna nu vor găsi nici-odată în mine vre un apărător, și că mă voiü sili a vă spune adevărul, caracterul principal al istoriei; iar cînd nu-l voiü putea zice, voiü tăcea și dumneavoastră veți în-țelege pentru ce. Imi veți erta o mică plecare pentru nația mea, fără însă să credeți că ași denatura faptele sau ași scuza aceia ce merită ocară. Însă, cum zice Karamzine, pe care nu mă pot opri de a-l împrumuta așa de des, senti-mentul de *noi* și *al nostru* însuflețează povestirea; pentru-că atit o părtinire groasă, partea unui duh slab și a unui suflet fără înălțare, este nesuferită pentru un istoric, pe atit îi aflăm căldură, energie și încîntare, cînd iubirea patriei îi îndreaptă condeiu. Nici-odată nu va fi suflet în care să nu domnească acest sentiment generos. În Tucidide noi vedem totdeauna un Atenian; Titu Liviu este pururea un Roman.

În mine veți găsi un Român, însă nici-odată pină acolo ca să contribuesc la sporirea romano-maniei, adică mania de a ne numi Romani, o patimă care domnește azi mai ales în Transilvania, și la unii din scriitorii din Valahia. Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre Inceputul Romînilor, publicată pentru întiași dată la anul 1812, ca un nou Moise a deșteptat duhul național, mort mai mult de un veac; și lui sîntem datorii cu o mare parte a impulsului pa-triotic ce de atunci s'a pornit în tustrele provincii ale ve-chei Dacii. Pe de altă parte, însă, a avut și nevinovata nenocire să producă o școală destul de numeroasă, de Romîni

noi, cari fără a-și sprijini zisele cu faptele, socot că trag respectul lumii asupra-și, cînd strigă că se trag din Romani, că sint Romani, și prin urmare cel d'întîiîu popor în lume. Această manie s'a întins pîn' acolo, în cît unii își însușesc chiar și faptele și istoria bătrînilor Romani de la Romulus și pînă la Romulus Augustulus. Așa, D. Aristia, pe care îl cinstesc ca bun traducător a unei părți a Iliadei, într'un poem epic, exaltat de un entusiasm puțin potrivit cu un Roman, D. Aristia, zic, numește Romîn pre Longin, sutașul roman, care a străpuns coasta domnului nostru Isus Hristos, cînd era restignit pe cruce, și nu-și poate ascunde bucuria că cel d'întîiîu creștin a fost un Romîn.

Să ne ferim, domnilor mîei, de această manie care trage asupra noastră risul streinilor. În poziția noastră de față, cea întîiîu datorie, cea întîiîu însușire trebuie să ne fie modestia; altmîntrelea, am putea merita ceea-ce zice domnul Eliade, că numai națiile bancrute vorbesc de strămoșii lor, bună-oară ca și evgheniștii scăpătați.

Să ne coborim din Ercul, dacă vom fi mișei, lumea tot de mișei ne va ținea, și din potrivă, dacă isgonind demoralizația și neunirea obștească care ne darmă spre peire, ne vom sili cu un pas mai sigur a ne îndrepta pe calea frăției, a patriotizmului, a unei civilizații sănătoase și nu superficiale, cum o avem, atunci vom fi respectați de Europa, chiar dacă ne-am trage din hordele lui Gengis-Kan. Așa dar, domnilor mîei, eu nu vă voi ascunde că legile, că obiceiurile, că limba, că începutul nostru se trag din Romani: istoria de mult a vădit aceste adevăruri, dar, încă odată vă mai spun, sint departe de a măguli o manie ridiculă, vorbindu-vă de faptele Romanilor, ca cînd ar fi ale noastre; ci voi face ceva mai folositor: mă voi sili a vă îndemna că, dacă voiți să fiți cunoscuți de adevărații fii ai Romanilor, apoi să faceți și Dumneavoastră ceva care să se poată sămălui cu isprăvile poporului de lume domnitor.

Înainte de a sîrși, dați-mi voe, domnilor mîei, să chem luarea voastră aminte asupra cursului mîeu. Dacă Grecii au căzut odată sub jugul Romanilor, este pentru că au voit să fie Plateani, Tebani, Ateniani, Spartiani și nu Eleni; tot

aşa şi strămoşii noştri au vroit să fim Ardeleni, Munteni, Moldoveni şi nu Romini; rare-ori ori au venit să se privească între dinşii ca o singură naţie. In neunirea lor dar trebuie să vedem isvorul tutulor nenorocirilor trecute a căror urme încă pînă astă-zî sînt vii pe pămîntul nostru. Departe de a fi părtinitorul unui sentiment de ură către cele-lalte părţi a neamului mieu, eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc, unde se vorbeşte romineşte, şi ca istorie naţională, istoria Moldovei întregi înainte de sfîşierea ei, a Valahiei şi a fraţilor din Transilvania. Această istorie este obiectul cursului mieu. Intinzîndu-mă, cum se înţelege de la sine, mai mult asupra întimplărilor Moldaviei, nu voiu trece sub tăcere şi faptele vrednice de însemnat a celor-lalte părţi a Daciei, şi mai ales a Romînilor din Valabia, cu cari sîntem fraţi şi de cruce şi de sînge şi de limbă şi de legi. Prin urmare, vă rog să însemnaţi că eu nu voiu descrie faptele deosebit după ani de zile, ci într'un chip colectiv.....

Istoria Romînilor, ca şi a tutulor naţiilor moderne, se împarte in istorie veche, de mijloc şi nouă; fie-care din aceste se împarte in mai multe perioade, cari toate încep cu o epocă însemnată. Nu vă voiu vorbi de cit de împărţea principală.

Istoria veche se începe de la cele întiîu timpuri istorice ale Daciei, şi merge pînă la întemeierea staturilor Valahiei (1290) şi Moldaviei (1350).

Cu formarea principaturilor se începe istoria de mijloc, şi se sfîrşeşte cu desăvirşita lor cădere sub domniî fanarioţi (1716). Această parte a istoriei este adevărata istorie a Romînilor.

Istoria nouă se începe cu veacul cel mai cumplit, care vre-o dată a apăsât ţările noastre. Toate elementele de naţionalitate şi patriotizm sînt de mult pierdute! legile fundamentale ale ţării se calcă in picioare; adunările obşteşti, sub nume de Divanuri, se fac numai nişte formalităţi fără interes. O aristocraţie ignorantă, sprijinită de Poartă şi de cler, pe de o parte ţine in lanţuri un popor de mai mult de două milioane de oameni, iară pe de alta se face stavilă chiar binelui ce unîi din domniî fanarioţi voesc a face; driturile ţării, care din care se sileşte să le vinză mai cu mic preţ şi mai de grabă! isvoarele de

împrejurări din afară ne vin în ajutor. Curtea protectoare,¹⁾ ca o răsplată pentru jertfele ce Rominii i-au făcut de la Petru cel Mare pînă la pacea de la Adrianopol, simţete o îngrijire adevărată pentru soarta noastră; şi, deşi încă romnismul nu triumfă, cum zice d. Aaron,²⁾ totuşi existenţa politică începe a ni se aţeza pe temelii mai ştatornice. În urma multor pătimiri, multor nenorociri, un orizont mai senin ni se arată; pacea de la Adrianopol se încheie între Rusia şi Turcia, şi drituri pierdute de veacuri ni se întorc înapoi. Kiselef, un nume pe care Rominii nu trebuie să-l rostească decît cu recunoştinţă şi dragoste, este însărcinat cu regeneraţia patriei, cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o naţie, pînă la împlinirea celei mai mari făgăduinţe, pînă la cea mai temeinică închezăşluire a naţionalităţii noastre, adică numirea de domni pămînteni şi pe viaţă, pe tronurile Moldaviei şi Valachiei.

Pînă aci, domnilor miei, vine istoria ce am să vă înfăţişez. Sprijinul cel mai temeinic, ca să pot ajunge la ţelul dorit, îl aştept de la indulgenţa d-voastră şi de la nădejdea măgulitoare că prin prelecţiile mele voi putea deştepta în d-voastră un duh de unire mai de aproape între toate ramurile neamului rominesc, şi un interes mai viu pentru naţie şi patrie. Aceasta mi-ar fi cea mai scumpă răsplătire şi cea mai bună îmbărbătare în trudnicul meu drum.

Într-o asemenea istorie, care cuprinde atîtea timpuri şi atîtea locuri, chiar cu cea mai mare luare aminte, trebuie să fac greşeli; ori-cine însă va bine-voi a mă asculta ce-va, va însemna că ele se vor întimpla din lipsa cunoştinţelor şi nici de cum din rea-voinţă sau cu vre-un scop ascuns. În infăptoşarea întimplărilor cari sînt aproape de noi, voi fi cu cea mai neadormită priveghere, mărginindu-mă a vă arăta numai faptele împlinite, fără a vroi a vă descoperi şi ţelurile ascunse... Noi n'am ajuns încă aşa de departe ca să putem

¹⁾ Curtea protectoare = Rusia.

²⁾ Aaron Florian, a scris şi o broşură; *Patria, patriotul, patriotismul*.

trata cu nepărtinire istoria contemporană; această este treaba viitorimii; Dumnezeu dar să mă ferească de a vroi a mă pune censorul conviețuitorilor miei, judecându-le sau criticându-le purtarea și faptele.

TEME DE LUCRAT

1. *Analiza literară a discursului lui Cogălniceanu.*

Observări. — *Gestiunile introductive*: Cine este autorul? Cînd a fost ținut discursul? Care este ideea fundamentală? Care sînt punctele principale?

Dezvoltarea: 1. Cum definește el istoria? Cu ce o compară? 2. Găsesc toți oamenii interes în istorie? S'a'u ocupat oamenii în trecut cu istoria? Prin ce a căpătat istoria popularitate mare în secolul nostru? Pentru ce la Romîni e puțină lume care cunoaște istoria? 4. Pentru ce e mai interesantă pentru om istoria patriei sale de cît istoria omenirii? Comparație între istoria universală și istoria patriei (se va atrage atențiunea asupra frumuseței pasagiului). 5. Are istoria noastră interes și pentru streini? 6. Pentru ce e greu a scrie istoria? Care sînt cerințele științifice? Care sînt cerințele literare? Făgăduiește Cogălniceanu că va fi nepărtinitor? Cum înțelege el nepărtinirea? Se poate exagera patriotizmul și anume cum? 7. Cum își propune autorul a studia istoria Romînilor? Care e încheierea discursului?

---

2. *Insemnătatea istoriei Romînilor.*

Observare.—Școlarii vor utiliza ideile aflate în discursul lui Cogălniceanu, dar vor face o lucrare de alt-fel liberă.

3. *Cum trebuie scrisă istoria?*

Observare. — Școlarii se vor conduce după ideile exprimate în partea 6 a discursului lui Cogălniceanu, dar vor dezvolta liber aceste idei.

INSEMNĂTATEA ISTORIEI PATRIEI

DE

ARON FLORIAN

Nimic nu poate fi la o nație mai scump de cit începutul său, numele ce-l poartă, pământul pe care locuiește, starea întru care se află acum și grija de ceea ce poate să fie în vremea viitoare. La niște fii adevărați ai nației pe care i-a ajutat natura și au primit o creștere bună, încă nimic nu poate fi de mai mare interes, decit cunoștințele de acele lucruri scumpe cari fac ființa nației și pe a lor inși-și. Ori-care dintr'inșii, fie slujbaș obștesc, fie particular, din curiozitate sau trebuință, de multe ori este adus la ast-fel de împrejurări, că se întrece să cerceteze și să caute cu tot dinadinsul după isvorul din care poate afla acele lucruri ce sînt de cea mai mare importanță, atit pentru întreaga țara sa, cit de multe-ori și pentru sine singur. În neastimpărarea aceea grea în care se află ori-care iubitor de adevărat fiu al nației, se înfățișează ideia istoriei patriei, oglinda aceea magică a veacurilor trecute, icoana cea adevărată a vremii de acum, și cheia cea de mare preț, cu care se descuie oare-cum și ascunsurile viitorului. Aceasta odihnește, mulțumește și mîngie curiozitatea sau trebuința tuturor celor ce se interesează a cunoaște lucrurile acelea neprețuite ale nației. Într'insa ca într'un hrisov sigur sînt scrise cu slove de aur drepturile unei nații, pentru începutul, numele și pământul său; într'insa se află deosebitele acele întîmplări și împrejurări, cari au adus nația la starea aceea de cultură sau de barbarie; de lumină sau de întunec; de fericire sau de nefericire în care

se află ; și tot printr'insa poate cine-va să îndrăznească a pătrunde oare-cum și în întunerecul viitorului, și să se apropie cu ideia de soarta ce așteaptă pe acea nație.

Trebuința de o ast-fel de istorie este atit de pipăită și atit de netăgăduită, încit nația fără istoria patriei este ca pierdută între cele-l-alte nații, streină chiar în pământul său, necunosătoare de drumul pe care a umblat mai înainte și rătăcită în calea pe care a apucat acum. Ori-care altă nație poate să-i zică cu desprețuire. «Inceputul ce ai este necunoscut, «numele ce porți nu este al tău, nici pământul pe care-l locuești ; soarta ta așa a fost ca să fii tot după cum ești : lea-«pădă-te de inceputul tău, schimbă-ți numele, sau primește «pe acesta ce ți-l dau eu, ridică-te și du-te din pământul pe «care-l locuești, că nu este al tău și nu te mai munci în za-«dar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești». Aceste vorbe pline de rușine, de descurajare și de desnădăjduire ca un trăsnet ar cădea asupra acelei nații, i-ar lărîma toate legăturile, ar nimici-o cu totul, și atit inceputul, numele și pământul, cit și toată ființa ei s'ar arunca în adîncul unei uitări vecinice. Intristarea, durerea, lacrimile nimic nu ar folosi-o ; simpatia, mila, ajutorul, toate ar fi pentru dînsa închise. Plecînd în lumea cea largă, ducînd cu sine durerea sa, hula lumii și suvenirul de niște lucruri pierdute, nația aceia numai cu lacrămile desnădăjduirii s'ar mîngîia ; dar acestea nici odată n'ar fi în stare să-i întorcă niște lucruri pierdute, ce nici odată nu poate zice c'aũ fost ale sale, dacă cu nimic nu se poate dovedi, atit e de mare trebuință și importanță istoria patriei.

Adevărul acesta se simți de toate națiile, atit de acelea pe pe care le-a cunoscut bătrîna vechime și aũ pierit de mult de pe fața pământului, cit și de acele care trăese în lumea aceasta nouă de acum. De odată cu statornicirea lor într'un loc, cu intrarea lor la viață în stat, cu inceputul înaintării lor, cu cunoștința meșteșugului de a scrie, începură a insemna inceputul, numele lor și pământul pe care s'aũ așezat ; se siliră a strînge fapte și întîmplări clasificate după vreme, loc și persoane, din care să se înțeleagă soarta lor din ori-ce vreme,

și în ast-fel de chip se într'armară cu documente netăgăduite pentru acele lucruri scumpe la fie-care nație.

Romînii ca niște strănepoți ai Romanilor, de la care moștenesc întipăririi neșterse, aduși fiind în locurile acestea la anul 105 după Christos, rămaseră aici neclintiți în vreme de 1730 de ani, pînă în ziua de astăzi. În cită vreme fură umbriți sub aripele vulturilor romani, se împărtășiră de ori-ce avea acei bruiitori ai lumii, și istoria acelora era și istoria Romînilor. După ce trecură veacurile acelea de slava Romei, și în Iocul luminii de civilizația veche se așeză întunericul barbariei, ce ținu Europa copleșită mai multe veacuri, precum pentru toate națiile, așa și pentru Romîni începură niște vremi de durere. Roșuri de nații aziatice sfîșiară colosul Romei, se așezară și în Dacia, pămîntul de moștenire al Romînilor și osîndiră pe Romîni veacuri întregi a geme sub un jug indoit de stăpînire streină și de barbarie, care nu șterse numai urmele de cultură, ce găsiră la Romîni, ci, după ce îi lipsiră de istoria patriei lor și după ce în veacurile acelea de întunec și de geamăt înghesuit, le sorbiră și le înghițiră pînă și tradițiile, puseră și stavilă Romînilor, ca mai multe veacuri să nu se poată desmetici din ameteala în care au căzut.

Dar în sfîrșit naționalitatea Romînilor din țara romînească triumfă printre toate nefericirile ce au căzut peste acest pămînt.

(Din Prefața cărții *Istoria Principatului Țării Românești*).

ARTA MILITARĂ LA MOLDOVENI

IN TIMPUL MĂRIRII LOR

MONOGRAFIE

DE

N. BĂLCESCU¹⁾

Moldovenii, în veacul de mijloc și mai în urmă încă, se arată unul din cele mai viteze popoare ale Europei. Un scriitor polon din veacul XVI, Orichovius, zice pentru dinșii: «Ei sînt oameni feroși, însă foarte viteji, și nu mai este alt neam care să aibă hotare așa de înguste și să se lupte mai mult pentru gloria războiului și pentru arătarea vitejiei și să susțină mai mulți vrăjmași împrejurul lor, cărora său le face neîncetat războiul său se apără în contra războiului făcut de către aceia».

¹⁾ Născut în București la 1819, Bălcescu, îndemnat de familie a-și alege o carieră, intră în armată cu rangul de cadet în cavalerie. Din interesul ce purta instrucțiunii publice, înființă la regimentul în care servea o școală pentru gradele inferioare. Această școală fu desființată după puțină vreme prin stăruințele consulului rus și, nu tîrziu după aceea, și Bălcescu eși din armată.

Pe la 1838 se formase în țară o partidă națională, care voia să schimbe situația principatului, introducînd reforme democratice și, de s'ar fi putut, să unească țările sub un principe strein. În frunțașii acestei partide era și Bălcescu. După ce Cimpineanu se întoarse din călătoria ce făcuse pe la cabinetele Europei și fu arestat, Bălcescu socoti că a venit momentul să facă o revoluțiune, dar proiectul fu descoperit și capii acestei mișcări, Bălcescu și Mitică Filipescu, fură închiși la minăstiri. Filipescu muri în timpul închisorii, iar Bălcescu fu liberat la venirea pe tron a lui Bibescu.

coase, topoare și fușturi. «Arcul, zice Cantemir, îl întind ei foarte bine și se pricep a purta și sulița; dar cu sabia tot d'auna fac mai multă izbîndă. Iar pușca o poartă numai Vinătorii, pentru că ziceau ei că este lucru rușinos să se lupte da oaste cu acest fel de arme cu care nu se poate cunoaște nici arta militară, nici vitejia».

Pedestrimea Moldovenilor se rînduia în gloate adînci, de unde și expresia «a se înglodi pedestrimea», ce așa de des se vede în cronicile lui Ureche și Miron. Călărimea însă era armata lor cea mai perfectă. Ea se lupta călare și pe jos, pe rînd; lucru ce este cunoscut ca cel mai mare grad al perfecției unei oștiri. Cronica ne arată că «la 1422 pornindu-se craiul Vladislav al Poloniei asupra Criaților (Cruciaților) i-au trimis și Alexandru Vodă 400 de Moldoveni, oameni tot aleși într'ajutor, cari au arătat mare vitejie cu isbînda împotriva Criaților, că făcînd năvală Moldovenii asupra Criaților, apoi de odată s'au făcut a fugi. Iar Criații, eșînd dintr'o cetate anume Marienburg, gonind pre Moldoveni pînă i-au înșirat spre o pădure și acolo, pedestrîndu-se Moldovenii *pre obiceciul lor*, au prins a săgeta pe Criații Nemți, și dînd Nemții jos și încălecînd Moldovenii, mare moarte au făcut în Nemții aceia, și întorcîndu-se Moldovenii cu isbîndă la craiul Vladislav, mare mulțumită și laudă au avut». Asemenea vedem pe Moldoveni și în mai multe rînduri a se lupta. Ca la toate națiile meridionale, nimic nu era mai iute și mai de temut decît cea d'întîiu a lor isbire. Ne isbutînd însă, lesne se descuragiau. Aceasta ne-o mărturisește și Cantemir, zicînd: «Moldovenii la începutul răsboiului tot-d'a-una sînt foarte viteji, și de al doilea slabi la inimă. Iar dacă îi înfrîng protivnicii înapoi, atunci prea rar au bărbăție să înceapă d'a treia oară. Însă au învățat de la Tătari de se întorc înapoi din fugă, și prin această apucare cu meșteșug, au smuls biruința de multe ori din minele protivnicilor».

Tunuri, ce Moldovenii numiau *pușii*, n'aveau multe în oștirea lor la început, pentru că, depre cum am arătat, ei iubiau prea puțin armele cu foc. Mai în urmă însă, în al XVI^{lea} veac, ele se înmulțiră, și în bătălii vedem figurînd 50 și 80 tunuri. Mortierele se numiau *pive* și obusurile *bumbarale*. Ele erau

asemenea numeroase. În bătălia de la Cahul (1564) vedem pe Ion Vv. a întâmpina pe Turci cu 30 tunuri și 80 pive. Îngrădirile de campanie saū retransăsementele aū fost asemenea de mult cunoscute Moldovenilor și se numiaū *băștiū*.

Războiul defensiv se perfecționă mult la Moldoveni. Încă în veacul al XIV^{lea}, ei deteră o frumoasă probă despre aceasta. La 1359 regele Cazimir al Poloniei, trāmițind o armată însemnată din Polonia mică și Rusia, cu Ștefan Vv. împotriva lui Petru I Vv., acesta văzind că, din inferioritatea numerică a oștirea sale, nu isbutește în bătăliile particulare, s'a tras în locuri strimte. Polonii trebuind să treacă printr'o pădure deasă și neumblată Petru Vv. o ocupă mai dinainte și puse să taie cu ferestraie toți copacii de pe lingă drum, lăsându-i pe trunchiurile lor numai înțepați. Cînd intrară Polonii în codru, Moldovenii începură a împinge copacii cei mai depărtați; căzînd pe cei mai de aproape, îi prăvăliră pe toți peste oștirea polonă. În ameteala și învālmășala în care erau Polonii, văzînd pădurea din toate părțile căzînd pe dinșii, ese de odată și Petre Vv. și îi isbește; ei nu mai putură face atunci nici o mișcare, încurcați fiind de copacii cari în căderea lor îi slutișe de mini și de picioare. Mulți din Poloni periră în acea zi memorabilă, mai mulți însă căzură prinși; trei steaguri mari, al Cracovenilor al Sandomirenilor și a Leopolenilor, și altele nouă mai mici militare saū boerești (gentilitia) și cu tot aparatul de războiū, picară în mînile biruitoare ale Moldovenilor.

Această tactică o păziră Moldovenii tot-de'auna cînd aveaū a se lupta cu o armată mai numeroasă de cit a lor; ast-fel între altele, la 1450, intrînd o oștire însemnată de Polonezi, sub comanda generalilor Petru Odrovici, Konezpolski și Michail Buceacki și un număr de Moldoveni cu Alexandru Vv. împotriva usurpatorului Bogdan, acesta, văzînd că nu le va putea sta împotriva cu oastea sa, se trase la strimtori cu gînd să aducă pe Poloni după dinsul, și ast-fel zăbovindu-i și flămînzîndu-i, să-i poată învinge. Această tactică îi isbuti. După ce purtă pe Poloni din loc în loc, îi aduse în sfîrșit la apa Birladului. Acolo, trebuind Polonii să treacă printr'o pădure, de și știaū că este ocupată de oamenii lui Bogdan Vv., dar semețîndu-se, porniră mai întiū carele cu pircălabul de Ho-

tin și cu toți Moldovenii și Podolenii. Pe cînd aceștia erau în mijlocul pădurii, oastea lui Bogdan Vv. îi isbi și după o cruntă apărare, d'abia putură scăpa cu multă pagubă.

Atunci vrînd să treacă și cea-laltă oaste poloneză îi eși înainte Bogdan cu «multe steaguri și buciime și fără călărime, «dar multă pedestrime.» Văzînd aceasta, Polonii «se tocmiră «de război» și aș ținut lupta de la chindie pînă a inoptat, cînd «inglotindu-se pedestrimea, aș făcut mare perire în Polonezi la strimtori, tăind vinele cailor cu coase și cu fușturi. «Atunci picară morți și capetele armatei polone. Isbindă ar fi «fost a lui Bogdan Vv., dacă Moldovenii protivnici ce trecu-«seră cu carele înainte, nu s'ar fi întors și i-ar fi smuls «biruința».

Intr'aceste războaie civile se formară Moldovenii ca într'o școală militară. Ei nu avură îndată trebuință de cît de un căpitan mare ca să se facă vestiți și să fie eroi ai Creștinătății. Acest căpitan nu întirziă a ivi și fu Ștefan-cel-mare.

El se arată credincios tacticei părinților săi. Aceea ce avu însă mai deosebit, este că, folosindu-se de cunoștința ce avea despre importanța pozițiilor naturale la război, el ascundea un trup de oștire care, la un semn hotărit, se arunca pe la spatele vrăjmașului, în vreme ce cea-laltă armie îl isbea în față. Este cunoscut că acestui principiu fu dator Anibal biruințele sale. Ast-fel la bătălia de la Bîrlad (20 Ianuarie 1475) Ștefan Vv., după ce slăbise caii Turcilor pirjolind earba înaintea lor peste tot locul prin care trebuia să treacă, i-a tras la strîmtoare. Acolo, folosindu-se de poziția locului, chiar și de negureala atmosferei, puse o seamă de oameni în cîmpie, cari deteră semnal de război cu «trimbițe, buciime și tobe.» Turcii, întorcîndu-se către glasul ce se auzea, socotind că acolo se află Ștefan cu toată puterea sa, acesta ese atunci de unde era ascuns, îi isbește în dos, în vreme ce cei-lalți îi isbeau în față, și printr'această «apărare cu meșteșug», după cum zic cronicarii, el numai cu 47,000 oameni, învinse o armată de 120,000.

Aceste principii tactice povațuiră pe Ștefan Vv., în numeroasele sale campanii și bătălii ce a dat în vreme de 46 de ani necurmat cu toate popoarele învecinate. La aducerea aminte

generalei Adunări. Ist corp, convins de dreapta reclamare și neputînd a se opune opiniei publice, a îmbrățișat cu energie astă cauză, și prin un raport către Domnitorul a cerut revizia procesului.

Intr'un Consiliu de Stat extraordinar, președat de Domnitorul și compus din două Divanuri și de toți Miniștrii, către cari s'a adaos și Asachi, astă mare cauză atit de însemnătoare pentru propășirea scoalelor, după un curs atit de îndelungat de opt-spre-zece ani, și susținută fără nici un ajutor numai de Asachi, s'a decida în 27 Martie 1846, incit după acel îndelungat period scoalele aũ reintrat în proprietatea acelor moșii : Tomașeni, Agiudeni și Răchiteni, situate în districtul Roman, a edificiilor dănuite de Prințul Vasile Lupu, și care călugării Greci și-a fost însușit. Cătră care moșii, prin îngrijirea și stăruința lui Asachi se adaoase și Vălenii, care tus-patru moșii sint unica proprietate a scoalelor publice.

Asachi, în a sa însușime de Referendar saũ Director al scoalelor, a sequestrat o parte din casele Monastirei, unde îndată a deschis scoală primară.

In cuprinsul acestei Monastiri s'a statornicit și colegiul în care d. Gheorghe Săulescu, preda intăia dată Grmatica și Filologia Romină de el compusă, d. Fabian Matematica și Geografia, și d. G. Filipescu Geodezia. In curgerea anilor 1829—1831 Asachi s'a ocupat la București și la Petersburg, ca secretar al Comitetului ad-hoc de redacția Constituției politice a Moldovei, cunoscută sub nume de «Regulamentul Organic,» care a re'ntrodus în țară guvernul reprezentativ și care în mare parte a servit de bază facerea Convenției din 7 (19) August 1858.

La 1831, el fu numit Arhivist de Stat și ocupă cu culegerea documentelor vechi, privitoare la drepturile țarei; la 1829, pe cînd Presa era în fașă, găsindu-se numai la Mitropolie un tease pentru cărți bisericești, și pe cînd locuitorii țarii nu aveau alt mijloc de a afla ce se petrece în afară, dar chiar și în lăuntru, de cît vestile din gură în gură, el a fost carele cel intăiu a avut inspirația și curajul dintre toți a lua inițiativa și a pune mina pe stindardul Presei, fondînd acea intăiu foaie periodică intitulată «ALBINA ROMÂNĂ», urmată de

TESEŪ ȘI ROMULUS

PARALELĂ

DE

PLUTARCHU ¹⁾

Acestea sînt dar cele mai demne de amintire din cite ni s'a întîmplat să aflăm despre Romulus și Teseū. Și mai întîiu se vede că unul (Teseū), de a sa bună voie și nesilit de nimenea, și chiar cînd putea să domnească fără temere în Trezena, moștenind o domnie nu puțin glorioasă, el de sineși a aspirat la fapte mari. Iară cel-lalt (Romulus), nevoit să scape de servitute și de pedeapsa ce-l urmărea, s'a făcut, după zisa lui Platon, viteaz de frică; și temîndu-se d'a nu suferi cele mai extreme pedepse, de nevoie s'a pornit a întreprinde fapte mari.

Ceea ce însă a cutezat Teseu pentru tributul Cretanilor, a pluti adică de a sa bună voie la Creta cu fete și cu tineri spre a fi dat pradă vre-unei feare, saū victimă pe mormîntul lui Androgeu, saū—ceea ce este mai ușor din cite se spun— a se expune însuși să servească la niște oameni insultători și răutăcioși o servitute umilitoare și nedemnă, nu se poate spune îndestul cită cutezanță dovedesc toate acestea, saū cită mărinimie saū dreptate pentru binele public, saū rivnă de glorie și de virtute. Ast-fel că mie unuia mi se pare, că nu rău aū definit filosofii amorul, numîndu-l un serviciu al zeilor, pentru îngrijirea și salvarea tinerilor.

Și dacă se cuvine să nu aruncăm și nenorocirile de tot numai asupra soartei, ci să căutăm în ele diferențele morale și ale pasiunilor (adică cari le-aū născut), nici pe Romulus să nu-l justifice cine-va pentru nesocotita sa minie și pripită violență nechibzuită împotriva fratelui său, nici pe Teseū pen-

¹⁾ Plutarchu, scriitor grec, s'a născut pe la jumătatea primului secol al erei creștine. A studiat, cum era obiceiul pe acele vremi, filozofia și retorica. Dintre scrierile sale, cea mai cunoscută este: «Viețile paralele».

Imi aduc aminte că odată plecam din Bucuresei spre Moldova.

După mai multe vizite pe la Vornicie, la Postelnicie, la Agie, la casa poștei, alergături cari aū dăinuit vre-o zece zile, într'o Vineri în sfirșit, pe la orele 3 d. a. trosc, plosc, întră in curte opt cai cu doi surugii, precedați de un ciauș călare. Cit te ștergi la ochi, inșirase caii, cite doi doi la trăsura, un fel de brișcă ușoară, s'o duci cu un cal; într'o clipă eram la capul podului tirgului de-afară, *bariera moșilor* de astăzi; chiuiaū și plesniaū surugii pe ulițele Bucureștiului de ridicău lumea in picioare, bărbați și femei alergău la uși și la ferestre ca să vadă cine trece.

La streajă un fel de logofăt in scurteică lungă de pambriū verde se arată inaintea cailor.

— Ho, ho! și opresce trenul, cine sinteți dumnia-voastră? mă intrebă, apropiindu-se cu șapca in mină de ușa trăsuri.

— Sint cutare, îi răspund eū, declinându-i numele și pronumele.

Căpitanul de barieră scosese un petic de hirtie din buzunar și insemna cu creionul zisele mele, muind virful creionului de plumb pe limbă la fie-care literă.

— Și unde mergeți dumnia-voastră?

— La Iași.

— Să nu fie peste graniță?

— In Moldova.

— Dar pasaport aveți?

Scot pasaportul și i-l arăt; căpitanul mi-l iea din mină, se uită la dinsul, il mai intoarce, șoptește ceva cu secretarul său, apoi întră amindoī in cancelarie, de unde es după o jumătate de cias cu pana după ureche și indoind pasaportul pe cute mi-l inapoiază cu cuvintele:

— Să umbli sănătos, coconașule.

La barieră se isprăvise caldarimul și o luam pe șleaū cu roatele in noroiū pină la bucea, caii la pas, și surugii croindu-le cu bicele la dungī beșicate pe spinare.

După patru ore de răcnete și injurături cruci și rescruți, sfinți și evanghelii, pe la opt seara intram in curtea poștiei

Pu. in după sosirea mea in Iași am fost admis in audiență la Mihaiu-Vodă Sturdza, prezentat de secretarul său, maiorul Cogălniceanu, și de adjutantul de serviciu căpitanul Alcaz. După ce am răspuns respectuos la întrebările ce Principele a bine-voit a-mi adresa, i-am înminat scrisoarea boerilor din București, scrisoare despre care ți-am vorbit într'una din scrisorile mele precedente. Pe cind Domnul citea, chipul i se lumina, figura lui, mai totdeauna posomorită, dobîndise un zimbet de satisfacțiune, luase o expresiune de blîndetă. După ce a isprăvit citirea, a rămas cite-va momente gînditor cu ochii in jos, într'o stare de reflecțiune melancolică, apoi pune scrisoarea pe masă și, ridicînd ochii asupra mea, imi zise că era foarte măgulit de sentimentele de stimă și de încredere ce-î esprimau boierii munteni, dar că realizarea acelor dorinți era intempestivă. Lucrul nu era posibil in momentul de față, pentru că împăratul nu permitea. Ii răspund că principiul era in scris in Regulamentul Organic și ieau îndrăsneala a-î zice pe *Audaces fortuna juvat*, cuvinte la cari întimpină că acel care răspunde inaintea lui Dumnezeu și a oamenilor de soarta unui norod, datorește să fie prudent.

După aceste puține cuvinte, schimbă conversațiunea, întrebîndu-mă despre studiile ce făcusem la Paris ; mi-a vorbit filozofie, literatură, estetică, m'a ținut mai mult de un cias. Mihaiu Sturdza era, precum știți, un om plin de învățătură și se complăcea foarte mult in asemenea convorbiri.

Intr'o vară ședeam la via lui Stratulat de la Socola, aproape de frumoasa vilă a lui Vodă. Intr'o zi, ducîndu-mă la Măria Sa cu hirtii de serviciu, imi zise :

— Am auzit că-mi ești vecin, cine-ți poartă de grijă acolo, cine-ți face prinzul ?

Eu îi răspund ;

— Nimeni, Măria Ta.

— Și ce ? Trăești fără a mânca ?

— Nu, Măria Ta, mănînc, dar nu prinzesc.

— Va să zică faci deosebire între a mânca și a prinzi. Ei bine, eū prinzesc, vino să mănînci la mine in toate zilele.

Doamna și Beizadelele erau duși in străinătate și Vodă era singur la Socola numai cu vărul său generalul Alexandru

lată *Propășirea, foae științifică și literară*; a șters cu condeiul său cel aspru cuvântul din frunte îndurându-se a lăsa numai *foae științifică și literară*. Mult răsunset a avut acea publicațiune, deși fără titlu, pînă cînd foarfecele censorului au venit și i-au tăiat firul vieții.

Ți-aduci aminte de impresiunea ce a produs citirea întărilor tale poezii acasă la Alecu Balș Lungu, unde începusem a ne aduna în toată luna, ca să petrecem seara în convorbire și cetiri literare, serate la cari asistau mulți din boierii cei mari, între cari unul din cei mai regulați era Grigore Ghica fostul Domn de la 1849 pînă la 1857.

Ți-aduci aminte cu cită căldură și devotament am susținut candidatura la scaunul archi-episcopal a episcopului de Roman în contra starițului de Neamț Neoniil, care era patronat de consulul rusesc, și cum am convins pe toți boierii să voteze pentru Meletie, care era un bun Romîn.

Ți-aduci aminte cu cită energie am smuls din mîinile poliției o damă care avusese imprudența de a profesa într'o seară sub mască cuvinte cu aluziune politică, cum ne-am grupat toți tinerii într'o gîndire, puind în capul nostru pe cavalerescul cneaz Gheorghe Cantacuzino, și cum am rezistat soldaților cari avea ordin să întrebuițeze baioneta în contra noastră. Par'că văz și acum pe regretatul nostru amic Alecu Moruz tăvălindu-se într'un terciu de noroiu cu trei soldați în brațe.

În Academia Mihăileană organizasem cite-va cursuri libere. La interesantele lecții de Istoria țării ținute de Cogălniceanu, amfiteatrul era totdeauna plin; la cursul mîeu de economie politică începuse a veni mulți boieri și ascultau cu atențiune.

Noi tinerii devenisem simburele împrejurul căruia se grupau ideile viitorului.

Eram susținuți în societate, în propaganda ce făceam în favorul ideilor liberale, de Elena Negri sora lui Costache Negri, de amica sa, frumoasa și grațioasa Emilia Reymon, de fiicele doamnei Maria Rosnovanu, Catinca și Zoe Sturdza. Ideile egalitare și democratice începuse a se introduce chiar în saloanele elegante și aristocratice ale plăcutei și spirituoasei contese Elena Sturdza.

Acum în carceră îmi aduceam aminte de acea spaimă, de acel neastimpăr.

Inchisei fereastra, mă preumblai o oră, incredințat că nu mă voi putea repauza toată noaptea.

Mă culcai și osteneala mă adormi.

La miezul nopții doi secundini (așa se numesc temnicerii dependenți de custode) venise să mă viziteze și mă găsiră foarte rău dispus. Spre ziuă se întoarseră și mă găsiră liniștit, aproape vesel.

— Astă noapte, Doamnă, aveai o căutătură de basilisc, zise Tirola, acum ești cu totul alt-fel și mă bucur.

Mă întrebă ce doream pentru dejun. Ești, și după cite-va minute îmi aduse cafeaua.

Mă uitam drept în fațalui cu un suris malițios, care voia să zică: «Ai duce tu un bilet din partea mea unui alt nefericit, amicului meu Petru?» Și el îmi răspunde printr'un alt suris care asemenea voia să zică: «Nu, d-nule; și dacă te vei adresa la vre unul din soții mei care ar zice da, ia aminte că te va vinde».

Intr'adevăr, nu sint sigur dacă el mă va fi înțeles pe mine; poate că nici eu nu l-am înțeles pe dinsul; dar știu că am fost de zece ori gata să-i cer o bucată de hirtie și un creion; n'am cutezat însă pentru că în ochii lui era ceva care părea a-mi zice să nu mă incred în nimenia și mai puțin în alții de cit într'insul.

La finele primei săptămîni mi se întimplă o mare neplăcere. Sărmanul meu Petru, doritor ca și mine să ne putem pune în oare-care comunicațiune, îmi trimise un bilet, și nu se servi cu vre-unul din secundini, ci cu un nenorocit arestat care venia cu dinșii ca să facă mici servicii în camerele noastre.

Acesta era un om ca de vre-o șeaze-zeci, șapte-zeci de ani, condamnat la detențiune pe nu știu cite luni.

Îmi înțepai un deget cu un ac cu gămălie și scrisei cu singele meu cite-va linii, pe cari le dedei mesagerului. Sărmanul avu nenorocirea de a fi spionat, căutat, prins cu biletul asupra-i și, dacă nu mă înșel, bătut. Auzii niște vătături cari

mi se părură a fi ale sârmanului bătrîn, și pe urmă nu-l mai văzui nici odată.

Cînd fui chemat la proces, tremurai văzînd că mi se prezentă hirtia scrisă cu singele mieu, (în care, grație cerului, nu vorbiam de lucruri vătămătoare, și părea a fi numai o simplă salutare) Mă întrebără cu ce-mi scosesem singe, imi luară acul, și riseră de noi ca de niște păcăliți.

Grefierul care imi făcuse interogatoriul veni să-mi anunțe cu mister, o vizită care trebuia să-mi facă plăcere. Cînd crezu că mă preparasem indestul imi zise: «E tatăl dom.-voastre; bine-voiți a mă urma».

Il urmai în cancelarie, palpitînd de bucurie și silindu-mă a avea o infățișare senină care să liniștească pe sârmanul mieu tată.

Aflînd despre arestarea mea, sperase că trebuia să fie numai pentru mici bănuiele, și că era să scap curînd; dară văzînd că detențiunea se prelungea, venise să soliciteze liberarea mea de la guvernul austriac. Sărmane iluziuni ale amorului părintesc! Nu putea crede că fusesem atit de temerariu în cit să mă expun la rigurile legilor, și veselia prefăcută cu care îi vorbiu il incredință că nu aveam a mă teme de nici o nefericire.

Circumstanțele în cari se afla Italia mă făceaă a crede că de sigur Austria va da exemple estraordinare de rigoare și că voiu fi condamnat la moarte sau la mulți ani de închisoare. A ascunde această convingere unui tată! a-l amăgi arătîndu-i o speranță fundată asupra unei apropiate liberări! a nu mă ineca în lăcrămi îmbrățișîndu-l, vorbindu-i de mama, de frați, de surori pe cari credeam că nu-i voiu mai revedea pe pămînt! a-l ruga cu o voce ne-înăbușită de durere să mai vie să mă vază cînd va putea! nu, nimic în lume, nu m'a costat atit silință.

Se despărți de mine foarte mîngîiat, eu însă mă întorsei în camera mea cu inima sfășiată.

(Traducere de Clelia Bruzzesi).

Observări.—Cine este autorul acestei scrieri? Cind este scrisă? Care este în scurt cuprinsul? Cum cunoaște autorul cele ce scrie aci? De ce se chiamă confesiune?

PRIMIÎ DOMNÎ AÎ MUNTENIEI

CRONICA PE SCURT

ANONIMĂ

Iar cind a fost la cursul anilor de la Adam 6798 (1290), fiind în țara ungurească un voevod care l-a chemat Radu Negru voevod, mare herțeg peste Almas și peste Făgăraș, ridicatu-s'au de acolo cu toată casa lui, și cu mulțime de noroade, rumini, papistași, sași de tot felul de oameni pogorindu-se spre apa Dimboviței, început-a a face țări noi. Intii a făcut orașul ce-i zice Cimpul-Lung, acolo a făcut o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au descălicat la Argeș și iar a făcut oraș mare și a pus scaun de domnie, făcind curți de piatră și case domnești, și biserică mare și frumoasă. Iar noroadele ce pogorise cu dinsul, unii s'au tins pre sub munți, ajungind pină la apa Siretului, și pină la Brăila; iar alii s'au tins în jos peste tot locul de au făcut orașe și sate pină în marginea Dunărei și pină în Olt.

Atunci și Băsărăbeștii cu toată boerimea ce era mai înainte peste Olt, s'au sculat cu toții de au venit la Radu-Vodă Negru închinându-se, să fie sub porunca lui și numai el să fie domn peste toți. De atunci s'a numit țara de-i zice țara rominească.

Și în aceștia chip tocmitu-și-au Radu Vodă țara cu bună pace, că încă nu era de Turci împresurată, și au domnit pină la moarte, îngropându-l la biserica lui din Argeș. Și au domnit ani 24.

De aicea se începe povestea altor domni cari au venit pe urma Negrului Vodă, precum arată mai jos.

Mihaiu Vodă a domnit ani 19.

Dan Vodă a domnit ani 23. Acesta a fost frate cu Mircea

DOMNIA LUI ANTON ROSET^{*)}

CRONICA PE LARG

DE

ION NECULCE^{*)}

Dacă a mazilit Caplan Paşa pe Dumitraşcu Vodă la Tuşora, a venit Domn Antonie Vodă Ruset, iar Grec Ţarigrădean, rudă cu Dumitraşcu Vodă Cantacuzino. Acesta, dacă a venit în scaunul domniei, fiind bun şi milostiv, s'a apucat a face lucruri dumnezeieşti, biserici, să-î rămie pomană; a dres clopotniţa la sfântul Nicolae şi a şindrilit peste tot şi a făcut zid împrejur şi a zugrăvit pristolul precum se vede, şi a adus apă pre oale, pină în zidul acestei biserici, care pe urmă cu vreme s'a astupat, netocmind-o nime. Zidit-a şi la mănăstirea Sfântului Sava zidul împrejur, ce n'a apucat să-l istovească. Iară al doile an al domniei lui, i-a venit poruncă de a mers la oaste, cu vizirul, la Cehrin.

^{*)} A domnit de la 1675 pină la 1678.

^{*)} Ion Neculce s'a născut la 1672. A fost făcut mare hatman de către Dumitru Cantemir, la trecerea acestuia din partea lui Petru cel Mare, şi a luat parte la războiul Ruşilor cu Turcii. Pierzind Ruşii războiul, Neculcea a trecut cu Cantemir în Rusia şi a stat acolo cîi-va ani pină la 1819, cînd s'a întors în ţară.

Lucrarea de căpetenie a lui Neculce — în afară de compilarea cronicilor anterioare — este «*Letopiseţul ţării Moldovei de la Dabija V. V. pină la domnia lui Ioan Mavrocordat V. V.*». Cuprinde evenimentele de la 1662 pină la 1743. la cari au fost mai tot-d'ea-una părtaş sau le-a cunoscut de aproape.

Letopiseţul este precedat de cite-va file ce poartă titlul «*O seamă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, din oameni vechi şi bătrîni, şi în letopiseţe nu sînt scrise.....*». Acî se cuprind o sumă de tradiţiuni relative la diferiţi domni şi cari au format subiectele poeziilor istorice ale lui Bolintineanu şi altor poeţi. Acî se află, de exemplu, întimplarea cu Daniil Sihastru, cu Aprodul Purice ş. a.

Neculce nu era prea învăţat, dar era om cu bun simţ, cu pricepere de a judeca lucrurile, ciştigate prin amestecul direct în afacerile statului — şi cu un deosebit talent de a povesti.

Mers-a și Duca Vodă, domnul muntenesc, și bătind cetatea Cehrinului cite-va săptămîni, și viind și oastea Moschicească cu un Kneaz, anume Ramadan, aș bătut pre Turci, și mulți Turci s'aș inecat în apa Tezmenul¹⁾. La Antonie Vodă era hatman Gavriiliță; iară dacā a mers oaste la Cehrin, știind Halep-Pașa pre Buhuș hatmanul, care a mers cu zahereaua la Cameniță și Buhuș hatmanul făcea pod peste Nistru, și viind oaste leșească ținea cale să nu lase zahereaua să o treacă la Cameniță, și s'a făcut un război mare unde sta Buhuș vitejește. Și acel pașă întrebîndu-l pe Antonie Vodă Ruset unde este Buhuș hatmanul, iar Antonie Vodă a dat seamă că a bolnăvit și n'a putut să vie în oaste, și a făcut pre Antonie Vodă, de a trimes cum mai de sirg de l-a adus pre Buhuș tocma acolo la Cehrin. Și mergînd Buhuș cu slujitorii ceavea pe cimp pustiū, a dat de niște cazaci ce țineaș șleahul Turcilor la niște stînci de piatră, și nime nu le putea strica nimic; iar lovindu-i Buhuș i-a luat pe toți de grumaz pină aș apucat ei să între în stîncă; și mergînd Buhuș la adunare, i-a inchinat la pașă pre Cazaci. Pentru care slujbă a dobîndit cînte și nume bun de la Pașă, și îndată a poruncit pașă lui Antonie Vodă Ruset de l-a pus hatman pe Buhuș, și a zis să nu afle că-l mai schimbă din hătmănie. Decī, pentru Buhuș era și Duca Vodă, domnul muntenesc, îndemnător la pașaca să-l puie hatman, fiindu-i cumnat; dar și hărnicia lui il arăta la stăpîni vrednic, cum și atunci n'a mers cu mîinile goale la Pașă.

Iar la anul după aceasta, aș mers Turcii cu oaste și cu domniī acestor țări la Cehrin, și aș dobîndit Cehrinul cu vicleșugul lui Ramadanovschi. Zic să fie căzut în robie la Turci un fecior al lui Ramadanovschi dintr'un podgeaz ce aș fost mers muscaliī spre Crim, mai înainte de oștirea Turcilor la Cehrin, și l-aș fost și turcit pe acel fecior al lui Ramadanovschi. Și auzînd el că este tată-său cu oștile moschicești acolo la Cehrin, a spus Turcilor să-l ducă și pe dînsul acolo; că, dacā il va ști tată-său, el va inchina cetatea.

Decī, mergînd Turcii a adoua-oră cu oști la Cehrin, aș dus

¹⁾ Războiul acesta s'a întimplat în anul 1677.

și pe feciorul lui Ramadanovschi, și au scris la tată-său să silească să-l scoată din robie ; și ajungind Turcii și cu bani la Ramadanovschi, el a făcut vicleșug, scoțindu-și feciorul din robie ; a îmbătat cu holercă (țuică) pe cazacii cei din cetate, și dormind beți, a dat știre Turcilor și au intrat Turcii în cetate, și au prins pe toți cazacii și a ars și cetatea pînă în pămînt, că era de lemn și de pămînt. Iar Ramadanovschi s'a făcut a fugire și timpinindu-se cu oastea moschicească ce venea asupra Turcilor la Cehrin, dacă a înțeles că au luat turcii Cehrinul, s'a întors în apoî în deșert. Pe urmă, înțelegînd Muscalii de vicleșugul lui Ramadanovschi, l-au prins împăratul moschicesc și a topit banii ce a fost luat de la Turci și i-au turnat în gura lui Ramadanovschi ; și așa și-a luat plata după fapta lui.

Iară la Poarta împărăției turcești, pe acea vreme, umbla Dumitrașcu Vodă Cantacuzino să mazilească pre Antonie Vodă Ruset din Moldova, și Șerban Cantacuzen logofătul din țară muntenească umbla pentru domnia țarei muntenești să mazilească pre Duca Vodă, domnul muntenesc ; că pe Șerban logofătul îl lăsase Duca Vodă căimacam în București și ispravnic să facă curțile domnesci acolo în București, și dacă a gătit curțile, el n'a mai așteptat pe Duca Vodă să vie de la Cehrin, c'atunci a găsit vreme bună de fugă și s'a dus cu toată casa lui și cu tot neamul lui, Cantacuzineștii, că avea mulți și mari neprieteni la Duca Vodă, de staî în tot ceasul să-i mănince capul, și în două rinduri l-a adus Duca Vodă pe gurile lor, la București, să-i taie capul. Numai se punea Doamna și cu fratele Doamnei Lupașcu spătarul, cumnat fiind lui Șerban Logofătul, de-i scotea capul ; iar pe urmă, timpinindu-se de a murit Lupașcu Spătarul, a văzut Șerban logofătul că n'are cine se mai pune pentru dînsul, și numai ce i-au cătat de a fugit.

Deci, Duca Vodă, dacă a înțeles de la Cehrin că a fugit Șerban logofătul la Udriiș și cu tot neamul lui, s'a mîhnit. Chemat-au atunci pre Constantin stolnicul, fratele lui Șerban logofătul, și pre nepotul său Constantin Brîncoveanu postelnicul de l-a jurat Duca Vodă pentru Șerban logofătul, cum că nu va avea nici o nevoie numai să se întoarcă înapoi ; că

cei rău. Cu acest fel de mulțămită boerii i-au mulțămit că l-au închis Turcii și l-au bătut, și l-au căsnit cu fel de fel de casne, pină și tulpanuri subțiri îl făceau să inghiță și apoi le trăgea înapoi de-i scotea mâtele pe gură, și l-au făcut de a dat 1000 de pungi de bani și mai bine. Și după-ce l-au slobozit Turcii să meargă la casă-și și apropiindu-se de casă-și, numai ce a văzut că-i arde și casa; și puțintele odoare ce îi mai scăpase mistuite în casă au ars și acele.

Vedeți păcatul și osinda la ce aduce pe om, la vreme de de bătrânețe sărăcie și casne! Și cit a mai trăit Antonie Vodă, cu milostenie i-i ținea viața lui, și feciorii lui la mare lipsă au ajuns; se hrăneau cu pescăria în Țarigrad. Dar și boerii ce l-au părit încă nimic nu s'au ales de casele lor; la Alexandru Buhuș hatmanul nimica nu s'a ales de casa lui și de feciorii lui, cari se vede și pină astăzi.

Așisderea și Miron Costin logofătul, cind a pus Constantin Cantemir Vodă de i-a tăiat capul în Roman, care este povestea scrisă la rind înainte, zicea și striga în gura mare că nu este cu nimic vinovat lui Cantemir Vodă și piere pe dreptate, numai osinda lui Antonie Vodă îl gonește, și pentru aceia piere că l-a părit cu strimbătate. Și alți mulți ca acesta.

Deci, bine ar fi, fraților, să nu vă îndemnați a părire pe Domni, măcar de v'ar porunci Domnul care va fi atunci în scaun stăpînitor, încă din cele drepte să le mai imputinați, iar năpastii să nu puneți; că osinda nu se iartă, nici trece pe om; încă pre mulți am văzut indesindu-se pentru cinste să dobîndească, de pîrăsc Domni, și se laudă între dinșii că se tem Domni de dinșii, și zic știu bine a părire. Iar pe urmă, cu acel fel de hărnicie n'am văzut pre nici unul viind la vre-o pricop-seală.

Observări.— Cine este autorul acestei scrieri? Despre ce vorbește? Cind a domnit Anton Ruset? Ce eveniment principal s'a petrecut în timpul domniei lui? Ce deosebire este între cronica această și cronica anonimă.

MAVROGHENI

CRONICĂ RIMATĂ

DE

PITARUL HRISTACHE ¹⁾

La leatu opt-zeci-și-șase
După-ce s'aridicase
Cu domnia din norod
Mihail Șuțuf Voevod,
Nu trecu cîte-va zile
Și auzim de Domn, că vine
Unul ce a fost în treabă
Dragoman pe marea Albă,
Ce-i zice și Mavrogheni,
Iscusit și om al trebii
Și încă un dar mai are,
Căci e om și viteaz mare.
După care anzire
Cu atîta 'mpodobire.
Toți cu mare veselie
Il așteptam ca să vie.

Avea ciți-va spinzurați
În port schimbat, îmbrăcați
Cu niște mintene scurte
Numai pin' la briu făcute,
Cusute cu găitanuri
Și la brine iataganuri.
La cap cu șaluri turcești,
Cu șalvari largi încălțați
Și cuța pin' la genuche
Cu găitanuri pe muche,

¹⁾ Un boerinaș care a trăit pe la finele secolului trecut și începutul secolului nostru. Ne a lăsat o scriere despre Mavrogheni.

Acolo de rea furtună
E locaşul cel cumplit,
Unde vulturul răsună
Al său cintec amorţit.
Acea Doamnă e Dochia ;
Zece oi al ei popor ;
Ea domneşte în vizunie
Peste turme şi păstori.

II

La frumseţe şi la minte
Nici o jună-î semăna ;
Vrednică de al ei părinte,
De Decebal ea era.
Dar cînd Dacia a împilat-o
Fiul Romei cel mărit,
Pe cel care ar fi scăpat-o
De-a iubi a juruit.
Traian vede astă zină ;
De şi e invingător,
Frumuseţei şi se 'nchină,
Se subjugă de amor !

III

Impăratu în zădar cată
Pe Dochia a 'mblinzi ;
Văzînd ţara ferecată
Ea se 'ndeamnă a fugi.
Prin a codrului potică
Ea ascunde al ei traiu.
Acea doamnă tinerică
Turma paşte peste plaiu ;
A ei haină aurită
O preface în şaiag,
Tronu-î iarba înverzită
Schiptru-î este un toiag.

IV

Traian vine 'n astă țară
Și, a birui deprins,
Spre Dochia cea fugară
Acum mîna a întins.
Atunci ea cu graiū fierbinte ;
«Zamolxis, o zeu!—striga—
«Te jur pe al mieū părinte,
«Astă-zi, rog, nu mă lăsa!»
Cînd întinde a sa mînă
Ca s'o strîngă 'n braț Traian,
De al ei zeū scutita zînă
Se preface 'n bolovan.

V

El, pietroasa ei icoană
Nu 'ncetează a o iubi ;
Pe ea pune a sa coroană,
Nici se poate despărți.
Acea piatră chiar viciaie
De aburî copere al ei sin,
Din al ei plins naște ploaie,
Tunet din al ei suspin.
O ursită o priveghiază
Și Dochia dese-orî,
Peste nouri luminează
Ca o stea pentru păstorî.

Observări. — Care este subiectul acestei legende? Forma de versuri este a poporului? Să se compare cu una din tradițiile lui Neculce? Ce element formează deosebirea între ele? Ce credințe mai sînt în popor despre Dochia?

OBSERVĂRI GENERALE

Deosebim mai multe specii ale genului istoric.

1. Din punct de vedere al *metodei* sau al *compozițiunii*, istoria poate fi : *narativă*, *critică* și *filozofică*.

Istoria se numește *narativă*, cînd povestește faptele fără să facă observări și aprețieri despre persoane și evenimente.

Istoria se numește *critică*, dacă aprețiază faptele și oamenii, — dacă studiază amănunțit izvoarele sau documentele pe cari se bazează cercetările istorice.

Istoria se numește *filozofică*, dacă urmărește aflarea unor legi după cari se produc schimbările evenimentelor și mersul general al națiunilor.

2. Din punct de vedere al *intinderii subiectelor*, deosebim :

Istorie universală, care îmbrățișază întreaga istorie a omenirii.

Istorie generală sau națională, care se ocupă cu viața unui singur popor.

Istorie particulară, care are în vedere numai un eveniment, un oraș, o provincie. Se mai numește și *monografie*. Dacă monografia se ocupă cu o persoană, se numește *biografie*.

3. După *elementele cari constituiesc societatea*, se deosebește :

Istorie sacră, care povestește faptele relative la religiune din cele mai depărtate timpuri pînă în zilele noastre.

vestește viața sa întreagă saă de *confesiune* cind povestește pe larg o parte din întâmplările vieții sale.

Paralelă este o scriere istorică în formă comparativă. După ce se povestesc două evenimente saă se fac două biografii, urmează comparația între ele.

5. Intre producțiunile istorice intră și tradițiunile și legendele.

Narațiunea unui fapt fără a fi întemeiată pe vre-un document, ci așa cum a trecut din gură în gură din generație în generație se numește *tradițiune*. Cea mai veche colecțiune de tradițiuni a făcut Neculce.

Dacă între cele povestite se amestecă și elemente supra-naturale atunci avem o *legendă*.

III.

NOTIȚE ISTORICE

DESPRE

DESVOLTAREA ISTORIOGRAFIEI

El a botezat acest fel de istorie : istorie pragmatică, și o consideră ca un auxiliar al moralei.

Dionisiu din Halicarnas ¹⁾ scrisese «*Istoria primitivă a Romei*» adică pînă la războiul întiiu punic, unde începea partea principală a lucrării lui Polybiu. El prezentă pe Romani ca un popor de origine greacă și care și-a împrumutat toată civilizația de la Greci.

Plutarch ²⁾ e autorul «*Vieților paralele*», o serie de biografii cite două două, una a unui Roman, alta a unui Grec—urmate de o comparație între ei. Exemplu : Aristide și Cato, Pelopida și Marcellus, Cimon și Marius, Alexandru și Cesar etc. Defectul principal e că preocupările sale de morală îl fac adesea să uite sau să calce adevărul istoric.

La Romani istoria se începe tot prin poezie și anume prin poemele lui *Enniu*. Analele pontificilor și cronicile familiare sint oare-cum primele manifestări istorice afară din domeniul poeziei. În urmă vine *Porcius Cato* ³⁾ care a scris «*Origines*», azi pierdută.

Urmează apoi o serie de scriitori de la cari ni s'au păstrat operele cele mai însemnate.

Caesar ⁴⁾ scrie memoriile sale asupra războiului gallic «*Commentarii de bello gallico*» și asupra celui civil «*De bello civili*». El nu le-a scris cu gînd a face operă de artă, ci a voit să adune un număr de documente de cari să se serve acei cari i-ar scrie mai tirziu istoria.

¹⁾ A trăit în primul secol al erei creștine.

²⁾ Născut la 50 după Chr.; mort la 120.

³⁾ Născut la 234 a. Chr.

⁴⁾ Cesar : 101—44 a. Chr.

sarum», mai mult din punct de vedere anecdotic de cît istoric propriu zis.

La popoarele moderne istoria se începe prin forma de cronică, urmărind mai numai satisfacerea curiozității, iar nu interesul științific. Așa a fost la Francezi. [*Froissart*¹⁾, *Villehardouin*²⁾, *Comines*³⁾ ș. a.], la Germani, la Englezi în secolul XIII—XVI. În evul meziu cel mai însemnat scriitor e *Machiavelli*⁴⁾ care scrisese *Istoria Florenței*.

În sec. XVII istoria ia o dezvoltare mai mare, dar se consideră tot ca strîns legată de morală, ca și la cei vechi. Întrê cei mai străluciți e fără îndoială *Bossuet*⁵⁾, care în «*Discours sur l'histoire universelle*» ne-a dat tabloul lumii pînă în timpul lui Carol-cel-Mare.

În secolul XVIII avem la Francezi pe *Voltaire*⁶⁾ cu *Histoire de Charles XII, Siècle de Louis XIV* și *Histoire de Pierre le grand*; *Montesquieu*⁷⁾: «*Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*».—La Germani: *Müller*⁸⁾: «*Istoria cantoanelor elvețiene*».—La Englezi: *David Hume*⁹⁾, primul istoric național; *Gibbon*¹⁰⁾: «*Decadența și căderea imperiului roman*».

În secolul XIX istoria devine dacă nu o știință, dar pe cale de a se forma ca atare. O sumă de

1) Froissart : 1337—1440.

2) Villehardouin : 1155—1213.

3) Comines : 1445—1509.

4) Machiavelli : 1469—1530.

5) Bossuet : 1627—1704.

6) Voltaire : 1694—1778.

7) Montesquieu : 1689—1755.

8) Ioan Müller : 1752—1809.

9) Hume : 1711—1776.

10) Gibbon : 1737—1794.

ISTORIOGRAFIA LA ROMÎNI.

În dezvoltarea istoriografiei la Romîni se deosebesc trei perioade mari : perioada cronicarilor, perioada școalei ardelenne, perioada contemporană.

I

Perioada cronicarilor.

Perioada cronicarilor ține de la secolul XVI pînă la începutul secolului XIX în Moldova și în Muntenia. În această perioadă se deosebesc mai multe puncte : vechia istoriografie slavonă, cronicarii moldoveni din sec. XVII, cronicarii munteni din sec. XVII, ultimii cronicarii munteni și moldoveni.

1. **Vechia istoriografie slavonă.** — Cele d'întîiu cronice scrise de Romîni au fost făcute în secolul XVI și cronicarii cei mai însemnați sînt : *Azarie*, *Macarie* și *Eftimie*.

Cronica lui Azarie prezentă tipul primitiv al croniceii, adică ne arată șirul domnilor, anul suirii pe tron, vre-un eveniment principal petrecut în familia domnească ori în țară (război, secetă, lăcuste) și anul morții sa, și fără să ne dea date, ne spune cît a stat pe tron cutare și cutare Domn.

Macarie și Eftimie, pe lingă înșirarea faptelor, pun și diverse laude la adresa principilor sub a căror inspirație au scris operele lor. Aceste laude sînt însă imitate după scriitorii streini pe cari i-au avut ca model și uneori nu se potrivesc nici decum cu faptele la cari se aplică. Partea principală a scrierii lui Macarie este domnia lui Petru Rareș ; a lui Eftimie, Alexandru Lăpușeanu.

2. Cronicarii moldoveni din secolul XVII. —

Acești cronicari sînt : *Grigore Ureche*¹⁾, *Miron Costin*²⁾, *Nicolae Costin*³⁾ și *Ioan Neculce*⁴⁾. Ei reprezintă punctul culminant al literaturii cronicarilor și își propun să grupeze într'un singur corp toată istoria Moldovei; de aceia fie-care copiază ceia-ce s'a scris înainte de el și continuă cu povestirea evenimentelor pe cari le cunoaște mai bine. Ei se servesc și de izvoare interne și de scriitori streini, utilizează opere latinești, ungurești și cu deosebire polone, căci Polonia era în secolul XVII un însemnat centru cultural și relațiile între ea și Moldoḃa erau foarte frecvente, fiind-că în Polonia își completau învățătura tinerii din familiile boierești din Moldova.

Miron Costin, pe lângă cronica sa, a scris o lucrare de polemică intitulată : «*Cartea descălecatului întiului al Moldovei*». În această lucrare își propune să combată ideia emisă de ciți-va scriitori de mică importanță, cari adnotase cronica lui Ureche și reprodusesese de pe un chronograf unguresc povestea că neamul moldovenesc își are originea în niște tilhari pe cari un împărat de la Roma i-ar fi dat unui rege unguresc într'ajutor. Regele s'ar fi servit de ei în lupta contra Tătarilor și apoi nu i-ar mai fi trimis înapoi, ci i-ar fi lăsat să se răspindească în ținuturile devenite mai tirziu țările romîne.

3. Cronicarii munteni din secolul XVII. —

În Muntenia literatura cronicarilor n'a luat o dezvoltare așa de mare ca în Moldova. În genere

¹⁾ Între 1590 și 1646.

²⁾ Miron Costin a trăit între 1632—1691.

³⁾ Nicolae Costin a trăit între 1660—1712.

⁴⁾ Acesta trăește și în secolul XVIII : 1672—1745 (?)

Această școală își propune să dovedească originea latină a poporului român și latinitatea limbii române, pentru-că în acel timp o sumă de istorici Germani și Slavi contestați latinitatea noastră. În contra unor asemenea scriitori își propune să lupte școala ardeleană, pe de o parte prin cărți private la limbă (gramatici și dicționare), pe de alta prin opere istorice.

Ei au discutat cele mai arzătoare probleme ale trecutului nostru cultural și politic și, dacă rezolvarea multora dintr'insele nu mai este admisă astăzi în urma cercetărilor științei contemporane, totuși activitatea acestor bărbați ne arată nemărginita lor iubire de neam și dorința de a face ca toată lumea să se convingă de adevărul spuselor lor. Ei trebuie judecați—a zis d. Hasdeu—mai mult după ceia-ce au voit să facă de cât după ceia-ce au făcut.

Cei mai însemnați reprezentanți ai școlii istorice ardelenice sînt: *Samuil Micu* (Klajn), ¹⁾ *George Șincai* ²⁾ și *Petru Maior* ³⁾.

De la Șincai avem o mare lucrare: «*Cronica Romînilor și altor neamuri învecinate*»; iar de la Maior avem: «*Istoria pentru începutul Romînilor în Dacia*».

Modul de a vedea și de a scrie al școlii ardelenice a fost continuat și în secolul nostru de un însemnat număr de autori, dintre cari vom cita pe: *August Treboniu Laurian* («*Istoria Romanilor*»—«*Istoria Romînilor*»), *Alexandru Papiu Ilarian* («*Istoria Romînilor din Dacia superioară*»), *Aaron Florian* («*Istoria lumii*», «*Istoria principatului Țării*

¹⁾ Între 1745—1806.

²⁾ Șincai a trăit între 1753—1816.

³⁾ Maior a trăit între 1755 (?)—1821.

miniū din Transilvania, între cari și cestiunea unirii cu biserica papală.

Vol. IV 1847. Cronica lui Radu Popescu și o cronică anonimă. Documente. Studii de Bălcescu și Laurian.

Vol. V 1848. Documente. Două cronici anonime. Celebra scrisoare a principelui de Ligne. Istoria Temisianeī.

Cogălniceanu a publicat la 1852 cronicile Moldovei; în a doua ediție a pus și din cele munteneste. Ca introducere figurează lecțiunea lui pregătitoare la cursul de Istorie ținută în 1843 la Academia Mihăileană, care și ea e un monument pentru istoriografia noastră.

A doua ediție s'a publicat în 1872 Vol. I Cartea pentru descălecatul I a lui Miron Costin și a lui Nicolae. Cronica lui Ureche, a lui Miron Costin și o cronică anonimă.

Vol. II Cronica lui Nicolae Costin, a lui Axente și a lui Neculce.

Vol. III 1874. Două cronici anonime. Cronica lui Canta și a lui Cogălniceanu. Condica lui Gheorgachi.

Cronica lui Șincai s'a publicat pentru prima oară în întregime în 1853 după nobila inițiativă a lui Grigore Ghica Domnul Moldovei.

Cronica lui Șincai, în prima ediție, cuprinde trei volume. Ea începe din anul 86 după Chr. și merge pînă în anul 1739.

Din aceste trei publicațiuni își primesc oarecum îndemn și inspirație atit scrītorii contemporani cit și acei cari au făcut colecțiuni de documente.

Cele mai însemnate colecțiuni de documente sînt: «*Archiva istorică a Romīniei*» publicată de d-l Hasdeū,—«*Uricarul*» publicat de Th. Codrescu,—«*Tezaur de monumente istorice*» publicat de A. P. Ilarian,—«*Colecțiunea Hurmuzachi*» publicată de Academie și numită ast-fel pentru-că cele d'intiū documente ce s'au publicat au fost adunate și donate Academiei de Hurmuzachi,—«*Acte și docu-*

mente privitoare la renașterea României» publicate de Păr. Ghenadie și de d-nii D. C. Sturdza și D. A. Sturdza.

«*Archiva istorică a României*» 1865. Trei volume. Documente streine și interne privitoare la istoria Românilor din epoca cea mai veche până la 1800.

«*Uricariul*» său colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria Românilor. Vol. I 1852. Aū apărut 22 de volume; ultimul în 1892. Cuprinde tractate, hrisoave, reproduceri după broșuri, parte vechi, cele mai multe însă moderne. Nu e nici sistemă în așezarea lor. Vol. XVIII coprinde documente slavone cu traduceri și note de Gh. Ghibănescu.

«*Tezaur de monumente istorice*». Vol. I 1862. Hrisoave. Faptele lui Mihaiu, povestite latinește de B. Walther. Despre gramatica lui Șincai. Vitejiile lui Mihaiu scrise grecește de Stavrinou.

Vol. II 1863. Chronograful Țării Românești de Dionisie Eclisiarhul. Istoria Turcilor de Ienache Văcărescu. Condiei de hrisoave și fermanuri a lui Ipsilant și a lui Caragea.

Vol. III 1864. Documente din arhivul secret din Berlin despre Mihaiu, despre Petru Rareș, etc. Călătoria lui Ph. Avril prin Moldova în 1689. Despre răscoala lui Horia și Cloșca.

«*Colecțiunea Hurmuzachi*» incepe în 1885. În primele volume documentele sint clasificate de N. Densușianu. Pe lângă documente rămase de la Hurmuzachi, s'aū mai adaus în primele volume citeva adunate de N. Crețulescu și de I. Bogdan. Documentele acestea încep cu anul 1499 și merg până la 1640. A doua parte din această colecție cuprinde documente mai recente publicate de A. Odobescu 1709—1812. În volume separate se cuprind documente privitoare la Vasile Lupu, la Gheorghe Ștefan, la Brincoveanu, la Mihaiu Viteazul O altă serie de documente adunate de D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și O. Lugoșianu se raportă la istoria contemporană 1802—1849. Tot documente din secolul nostru se cuprind în alte volume publicate de D. A. Sturdza și Colescu-Vartic. În total aū apărut 20 de volume.

«*Acte și documente relative la istoria renașterii României*» vol. I partea II, vol. II, III și IV (tipăr. în 1888—1889) publ. de Păr. Ghenadie, D. A. Sturdza și D. C. Sturdza, încep cu tractatele dintre Turci și Români cele mai vechi (1391); apoi dintre Români și Ruși, apoi între celelalte puteri, privitoare la Români. Urmează acte și documente de la 1844 până la tractatul din Paris 1856, broșuri relative la situația principatelor după acest tractat, actele diplomatice relative la convocarea divanurilor adhoc, acte și documente de la 30 Martie